De Geschiedenis van Haaltert

TOT DE BOERENKRIJG

1e deel

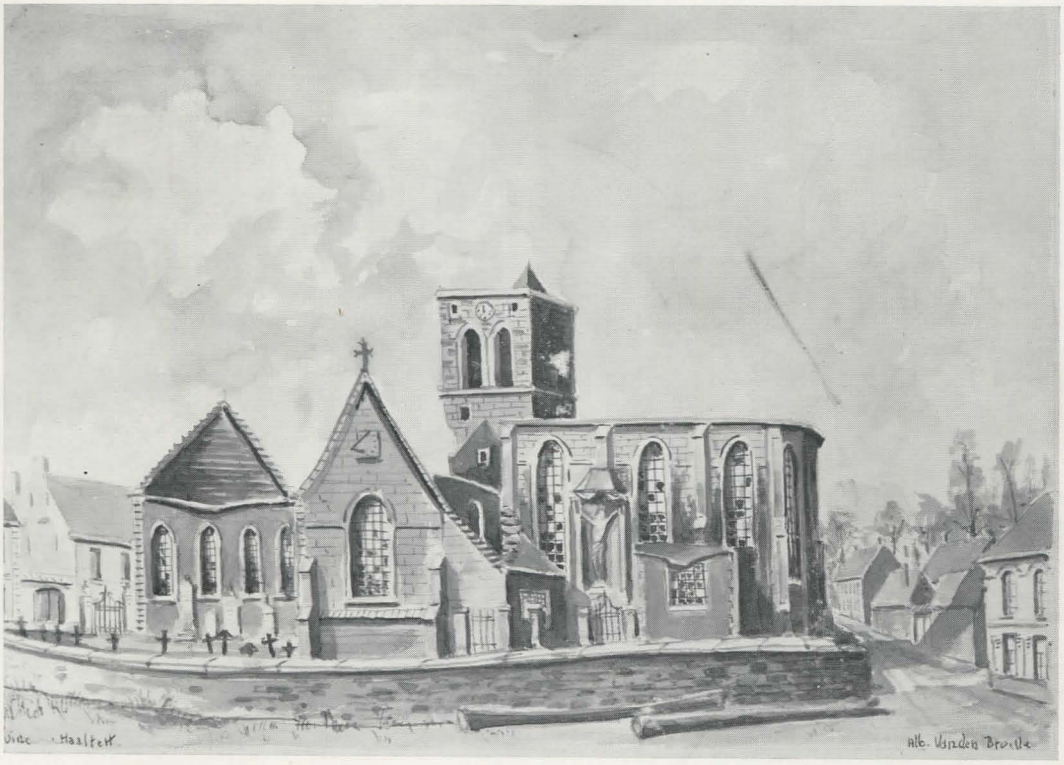

Albert Van Den Bruelle

HAALTERT 1975

Geschiedenis van Haaltert

Uitgegeven onder de auspiciën van
het Gemeentebestuur van Haaltert

1ste deel

Aan mijn ouders, †
echtgenote en kinderen

« In houwe ende trouwe »

Alb. Van den Bruelle 1975

INHOUDSTAFEL

Voorwoord 3
Hoe ontstonden onze plaatsnamen ? 4
Wijze van bewerking 8
Oude plaatsnamen van Haaltert 9
Geraadpleegde werken 32
De grond waarop we leven 33
Kelten te Haaltert 37
Romeinen en Germanen 41
De Franken 45
Godsdienst 47
Het westen van Haaltert 50
Het « Cloesterken » 60
Het oostelijk deel van Haaltert 70
Verwijzen de toponiemen naar een gerechtsplaats ? 79
Burchten 82
Het Schijvinck 88
Lijst van baljuwen, meiers en burgemeesters 90
Naam van het dorp 93
Rechtsplegingen 95
Het kapittel 101
De H. Geesttafel of Armendis, nu de C.O.O. 108
Het onderwijs voor de Franse Revolutie 110
Het kerkhof 113
Landbouw voor de Franse Revolutie 115
Haaltertse buitenpoorters 118
Geschiedenis van Haaltert 120
Oostenrijks bestuur 137
De Boerenkrijg 139
Legende 143
Plaatsnaamkundige kaart van Haaltert . . . . . .

VOORWOORD

Wat ik toch eerst moet schrijven.

Het is zowat vijf jaar geleden dat ik trachtte een geschiedkundig beeld van Haaltert in druk te geven. Gesteund door sympatisanten en neringdoeners, zou ik om de drie maanden gratis een boekje van 20 bladzijden verspreiden over heel de gemeente met het doel meerdere geschiedkundige gegevens te verkrijgen.

Doch door onvoorziene omstandigheden, buiten mijn wil om, was ik verplicht deze bedeltocht te staken en bleven de vellen papier liggen.

Tot verleden jaar het Gemeentebestuur in de begroting een bedrag had voorzien, om de « Geschiedenis van Haaltert » uit te geven.

Ik was echt gelukkig... ik kreeg weer verbinding met het « oude » Haaltert, het heuvelachtige landschap, zijn historische kouters, oude benamingen van sompige broeken, Frankische hoeven, burchten uit het ver verleden. Het verleden begon te herleven, ik had een doel !

In dit eerste deel, dat eindigt met de « Boerenkrijg », zijn er hiaten. Ik heb de stille hoop deze witte vlekken in de geschiedenis van ons dorp door Uw gegevens en medewerking te kunnen aanvullen in het tweede deel.

Ik dank het Gemeentebestuur, de Heer Burgemeester, G. De Leenheer en mijn goeie vriend Frans Muylaert, Gemeentesekretaris. Ook, en in het bijzonder, de sympatisanten van vijf jaar geleden, die door hun bijdrage de basis hebben gelegd van dit werkje.

A.V.D.B.

HOE ONTSTONDEN ONZE PLAATSNAMEN ?

Alvorens de geschiedenis van Haaltert te beginnen is het van belang een overzicht te geven van het ontstaan der voornaamste plaatsnamen van wijken, straten en gebouwen. De lezing ervan is wat aan de saaie kant, doch het loont de moeite om een betere kijk te hebben op het verleden.

De oudste plaatsnamen vinden hun oorsprong in het uitzicht, de samenstelling en hoedanigheid van de bodem. Het geringste verschil in bodemgesteldheid werd door onze voorzaten benaamd.
Door de toponiemen krijgt men een duidelijke voorstelling van het landschap met alles wat het omvat.

De kleinste verhevenheid van de bodem geeft men de benaming van HOOG (Hoogstraat), BERG (Koekelberg), BARM (Aardbeziënbarm), KAT (Katje).

De laagten noemt men :
DAAL (Daal), HELLE (Helle), GROBBE (Groebbe).

Waterrijke gronden :
BROEK (Broekmeers), KWALSTER (Qualster), MOS (Muis), KWADE (Kwadelap).

Onvruchtbare grond :
HEET en HEIDE (Ede).

Bronnen of fonteinen : BORRE (Laarborre - Borrekent).

Stilstaande waters :
PLAS, POEL, PUT (Walput).

Natuurlijke waterloop : BEEK (Eilandbeek).

Kunstmatige waterlopen : GRACHT (Ziekenhuisgracht).

Gemeenschapsbezit : BRUL of BRIEL (Brul), DRIES (Krekeldries).

Bossen : HOUT (Herenthout), LO (Lobroek).
Laagstammig hout : HAAG (Kouterhaag), TECHEL (Techel).

Boomnamen : BEUK (Boekent), EIK (Ekent), HAZELAAR (Hasselt).

Landbouwgrond gewonnen op bossen :

VELD (Veldlochting), RODE (Rode meers), ROT (Mespelrot).

Geestelijk gezag : CURE (Cureveldeken), DEKEN (Dekenij), PAPEN (Paapmeersen).

Wereldlijk gezag : GRAVEN ('s Gravenkerselaar), BANK (Schepenbank).

Omheinde plaatsen : GAARD (Wijngaard), BELLE (Belleput), LOCHTING.

Toegangen tot kouters en velden :
HEK (Hekdries), VEKEN (Veken), LAP (Kwadelap), STICHEL (Stichelen), GAT (Koutergat).

Benaming van dieren : KIEKEN(weg), KOE(meers), OS(senbroek).

Vogels : KAKEI (Koekoek), KRAAI (Kraaienwinkel).

De oudste vorm van bodemkultuur is CULTURA (Kouter), van jongere datum in de Middeleeuwen VELD.

Van plaatsnamen gingen deze over in familienamen :
BERG (Van den Berghe), MOTTE (Delmotte), DAAL (Van Daele), BROEK (Van den Broeck), MEER (Meersman), BORRE (Borremans), PUT (Puttemans), POEL (Van Poel), BEEK (Beeckman), BRUL (Van den Bruelle), DRIES (Van den Driessche), KOUTER (Vercouteren), VELD (Veldeman), VEKEN (Van der Veken), STICHEL (Van der Stichelen), PERRE (Perremans), HAAG (Van der Haegen), HAZELAAR (D'Haeseleer), ELS (Elskens), GROBBE (Groebbens), MOLEN (Vermeulen), enz.

Het veel gebruikte woordje « Broek » = laaggelegen vochtige plaats. Waar ook deze benaming in voorkomt, steeds wijst het op bodeminzinking, vb. Brussel = Broekzele, zele = zaal of Germaans hallehuis.
Het woordje « Dries » betekend gehucht- of dorpsplein in driehoeksvorm met in 't midden een drinkput of plas, begrensd door een driesprong van wegen. Voor het woordje « Driesbroek », hoe kort het ook is, hebben we heden een hele omschrijving nodig : een gehucht in driehoeksvorm met een plein of gemeenschapsweide (in 't midden een drinkput), waar drie wegen samenkomen, in een laaggelegen vochtige streek. Onze voorouders hadden zoveel woorden niet nodig om het uit te leggen.

In de 18e eeuw bestond er nog geen kadaster of Gemeente-atlas zoals nu, waarin de grondpercelen netjes opgetekend en genummerd waren. Vroeger moest men zich behelpen met toponiemen om ligging en eigendomsrecht van de gronden te bepalen. Een boom deed gewoonlijk dienst als grenspaal van het bezit.

Oude plaatsnamen zijn een reliek uit het verre verleden en zouden dienen bewaard te blijven bij benaming van nieuwe straten.

In het Herenthout, waar een nieuwe woonwijk is ontstaan, heeft men een overvloed van toponiemen. Daar heeft ooit eens de burcht gestaan van de dorpsheer Engelbert. Door deze benamingen is het mogelijk zich een voorstelling te maken van het vroegere uitzicht van deze straten.

De jaartallen naast deze oude benamingen geven aan in welk jaar ze voor het *eerst* werden vermeld, doch zijn van oudere datum.

HERENTHOUT, 1459 : Beukenbos
ENGELBERT, 1046 : bewoner van de burcht
BURCHT, 1396
ENGELBERTBERG, 1626 : Kunstmatige heuvel waar de burcht stond
ENGELBERTDREEF : Dreef van de Heirbaan naar de burcht
DE WAL, 1656 : Burchtgracht
TEN RODE, 1353 : Bos dat gerooid is geworden voor landbouw
HOF TEN RODE : van vóór 1476 tot na 1635 stond daar een hoeve
RODE MEERS, 1484 : meers en
ROOD VELDEKEN, 1488 : veld gewonnen op een gerooid bos
LANGE MEERS, 1485 : weide bezijden de Klokputbeek
LANGE MEERSDREEF : van de steenweg naar de beek
KEIZERSLAND, 1542 : rechtsmacht of familienaam
SCHEPENDOM : Eigendom van de Schepenbank ?
KAPALANIEVELD, 1475 : gronden eigendom van het kapittel
OTERBEEK, 1379 : vroegere benaming voor Klokputbeek
VIER BUNDERS, 1623 : oude landmaat gelijk aan 16 dagwand.

Wat vertellen ons deze toponiemen ?

In de pre-historie was deze moerasachtige streek een groot beuken- en eikenbos, een uitloper van het Kolenwoud. Hier leefde de beer, de wolf, het hert, het wilde zwijn, de vos en de oeros. Later, maar nog vóór onze tijdrekening, zullen de Kelten de huidige aanpalende Brulkouter hebben bewerkt. Nadien kwamen de Romeinen die er een villa bouwden (cfr. er zijn daar Romeinse dakpannen gevonden).

In de Middeleeuwen werd het uitzicht gewijzigd. Het Herenthout (1459) strekte zich toen uit over Haaltert, Nieuwerkerken en Erembodegem. Vanaf de Heirbaan leidde een dreef, omzoomd door machtige beuken, naar de burcht (1396) bewoond door de « vrije » Engelbert (1046). Deze schans stond op een kunstmatige heuvel of motte, de Engelbertberg (1620). Als verdediging legde men er 'n wal (1656) omheen met 'n ophaalbrug.

Door een schenking van Engelbert aan het Haaltertse kapittel kwam deze in het bezit van 14 bunders bos (56 dagwand). De Kapittelheren verhuurden hun gronden aan de « half vrijen », die door rooiïng (1353) het bos tot kultuurgronden maakten. Van het gehouwen hout bouwden ze een hoeve met een rieten dakbedekking en, naar de veldwinning op het bos, « Hof ten Rode » genoemd (1476). Zo fier waren ze op de volbrachte rooiing dat de haag, die de hoeve afbakende, de naam kreeg van « Rode Haag » (1628). Ook hun moestuin werd naar deze winning genoemd « Rood Veldeken » (1488). Zo ook de boomgaard « Rode Meers » (1484). Links, naar het oosten toe, hadden ze hun landerijen, het « Keizersland » en de « Vier Bunders » (1623). Bezijden de Klokputbeek, toen de « Oterbeek » genoemd (1379), hadden ze hun meersen, de « Lange Meers » (1485) waar het vee graasde, en een drinkput aan de kromming van de beek « Schependom ».

Vandaar uit was het bos. Doch ze hadden ook een losweg naar de Heirbaan, de « Meersdreef » en, bezijden deze, vruchtbare velden, het « Kapelanieveld » (1475), aan de Heirbaan.

Zo geven ons tal van toponiemen een duidelijk beeld van wat en hoe het eens geweest is...

WIJZE VAN BEWERKING

1. De letters en cijfers voorkomende op bijgevoegde kaart, zijn vermeld achter de toponiemen.

2. De citaten in *cursiefletters* met datum, « tussen aanhalingstekens », komen voort uit oude geschriften. Deze zijn geput uit « Toponymie van Haaltert », van onze dorpsgenoot E. H. De Brouwer, pastoor, die met een waar monnikengeduld tal van oude schriften heeft uitgepluisd, en zijn volledige toestemming gaf om deze gegevens in dit boek te verwerken, ook de talrijke geschiedkundige feiten uit zijn andere werken, waarvoor we hem hartelijk danken.

OUDE PLAATSNAMEN VAN HAALTERT

AALSTERSE WEG F-K/6-4 :

« *Op den Crayenwinckele de weech daer men tAelst weert loop - 1488* »
Gelijklopend met de Provinciale Baan Geraardsbergen - Aalst is er ook nog een wagenweg, nu Veldmuis - Brulkouterbaan.

AARDBEZIËNBARM C/4 :

« *Aerdbeziënbern - 1843* »
Barm = walrand tussen twee velden, gelegen nabij het « Kloosterken ».

ACHTERSTRAAT H-H/4-5 :

Weg van het dorp naar Mespelrot. Achterstraten zijn gewoonlijk gelegen ten westen van een kerk. Straat achter de kerk.

ALISROT H/6-7 :

« *Inden alisrot - 1398* ». In 1443 schreef men « *op de droescautere an dalleslot* ».
Indien men Alis neemt als persoonsnaam en rot = rode = gerooid, zou het betekenen : een gerooid bos, eigendom van Alis.
De tweede schrijfwijze « dalleslot » dalle = dal, slot = burcht. Of een slot gelegen in het dal van de Droeskouter.
Dit bos of slot bevond zich beziiden de Hondengracht, tussen de Groten Droeskouter en Middelkouter, zuid Mussezele.
De volksoverlevering spreekt van een kasteel in die omgeving.

ANDERENBROEK H/7 :

« *inde stede op Haaltert ten andere broeke - 1488* »
Plaats genoemd naar de in de buurt liggende wijk van Denderhoutem. Broek = moerassige, meestal laaggelegen drassige plaatsen langs beken.

APPELSVELDBEEKJE A/6 :

« *up de appekins - 1448* »
Beekje genoemd naar het Appelsveld waar het doorheen loopt. In deze omgeving stond het « Hof ter Culsbroek ».
Appels = een familienaam ofwel veld waar appelbomen stonden.

ARMGAARDENVELD C-D/4 EREMGAARDENVELD :

« *champ d'aimgarden empres le veken a goteghem - 1389* »
Oorsprong onbekend. Erem = eer, gaard = omheining. Denkelijk een persoonsnaam Erengarde.

ASPUT F/2 :

« *...ten hee (Ede) ...jeghen den asch putte - 1508* »

As = esboom, put met esbomen omzoomd.

As betekent ook overblijfsel van verbrande stoffen, hout, turf, enz.

BAKKERSTRAAT(JE) F/5 :

« *backersveldeken - 1637* »

Benaming naar het beroep van de eigenaar. Later familienaam De Backer.

BALJUWSWEG 1/5 :

« *Baillusweg - 1843* »

Weg van het dorp naar de Kapellestraat.

Baljuw was een ambtenaar, door de heer van de heerlijkheid met rechtsmacht bekleed. Was dit de gebruikelijke weg van het dorp naar een oude gerechtsplaats, de Bank ?

BANK 1/6 :

« *up de banck - 1571* »

Zeer oude benaming. Is afgeleid van Schepenbank, een plaats waar recht gesproken werd.

Schepenbanken werden ingesteld door Karel de Grote, rond de jaren 800. Als de Schepenen zitting hielden sprak men van de Vierschaar.

Dit waren vier banken in een vierkant geplaatst : één voor de rechter, één voor de aanklager, één voor de getuigen en één voor de verdediger.

De beschuldigde had geen zitplaats. Hij moest gedurende het geding blijven rechtstaan. Hiervan nog het gebruikte woord « Rechtbank » en « terechtstaan ».

Geschiedde deze rechtspraak buiten, dan werd deze benaamd als « de groene vierschaar ». Ze had plaats onder een lindeboom waarop een kruis was aangebracht. Dit was de vroegste rechtspleging. Later deed men het in de burcht op de Achterstraat (nu eigendom van Aloïs Provoost). Daarna in de herberg « De Engel », hoek Kerkstraat - Steenweg. Later in het huidige gemeentehuis.

BELLEPUT C/6 :

« *mersche (meers) up den belleput - 1466* »

Belle = omheining, een omheinde put.

Bellestraatje - 1635.

BOVENSTE, MIDDELSTE en BENEDENSTE HOEVE C/4 :

Denkelijk zullen daar geen drie hoeven gestaan hebben, doch wel een drieledige indeling van het bouwland of drieledig stelsel, verbonden aan het « Hof ten Haeze ».

Om de drie jaar werd een stuk grond niet bewerkt, dit was « het-laten-rusten ».

BERNAARD 1/5 :

« *meersch gheh(eten) ter birnant - 1500* »

Bernt = branden. Een woest stuk grond, beplant met heesters en struikgewas, door uitbranding vruchtbaar maken.

BIEST G/6 :

« *...op den Wijngaert ...de biest... - 1366* »

Gewoonlijk natte gronden of poel waar biezen groeien. Van de stengels maakte men matten of stoelzittingen. Deze werden gewoonlijk gemaakt door leurders en reizende « passanten », vandaar ook het gezegde « zijn biezen pakken » : maken dat men wegkomt.

DEN BLOK :

Huizenrij achter de Jongensschool. Deze benaming komt voort van de persoon De Block die deze huizen liet bouwen.

BLOKT, ligging onbekend :

« *in de Bloct - 1398* »

Blokt = beluik = beloken, omheind stuk.

BOECHT H/7, Mussezele, Vissenrot D-E/5, Boeknet D/6 :

« *mersch in de Boct - 1398* »

Boecht van bocht = buigen, omheenbuigen = omheinen.

Omheinde ruimte waar men 's nachts het weidende vee bijeendreef, ook gemeenschappelijk hok voor dieren.

BOEKENT C/6 :

« *Bouchout in Vlaandren bij Kerkxkene - 1434* »

Boek = oudste vorm voor beuk + hout, vandaar « beukenbos ».

BORNEWEG H/4 :

« *op een veldeken geh. het hoflant daer den bornewegh innen licght - 1626* »

Zelfde als Hutsepotweg.

Borne, oudere vorm van borre (opborrelen) = bron.

De meeste bronnen vindt men ten westen van Haaltert : Boekent, Brantegem en Gotegem.

BOSSEN :

Dat in de vroege middeleeuwen Haaltert zeer bosrijk zal geweest zijn, bewijzen ons de talrijke bosnamen.

De grootste zullen denkelijk geweest zijn :

1. Herenthout = Beukenbos = Haagbeuk
2. Boekent = Beukenbos
3. Ekent = Eikenbos
4. Gotegem :
   « *gheheeten opten bosch - 1538* »
5. Aardbeziënbarm C/4 :
   « *Bosschen aen d'armardeyghenvelt - 1773* »
6. Brantegem D/5 :
   « *opt Vissenrot inden hoeck nevens den bosch - 1661* »
7. Ekent E-F/5 :
   « *ten eechoute up den bosch - 1492* »
8. Mespelrot F-G/5 :
   « *Bosch tusschen het Meulevelt en Mespelrot - 1732* »

9. Rostad D/4 :
« *opt Rostadtvelt geh. den bosch - 1556* »
10. Stevensveld C/4 :
« *Bosschen opt Stevensvelt - 1732* »
11. Boshout, ligging onbekend :
« *indt boshout - 1571* »
12. Bosmeers F/2-3 :
« *...ten heede gheh. den boschmeersch - 1587* »
13. Boskouter H-I/4 :
« *upden boschcoutere inden steenen putte - 1541* »
14. Bosweddestraat J-K/4 :
Aan het station Haaltert
15. Bosstichel, ligging onbekend :
« *ande boschstichele - 1390* »
Slagboom om de ingang van het bos af te sluiten.
16. Brutenbosje D/4 :
« *opt troskensvelt onder bruytens bosselken aen stichelken, west teghen de veussinck - 1584* »
17. Gemangeld bos o.b. :
« *lants gheleghen binnen H(aaltert) daerment noemt ghemenhelt bosch - 1608* »
18. Gotembos C/4 :
« *up den boschs te gheuteghe - 1502* »
19. Claessenbos o.b. :
« *...het holboschvelt - 1503* »
20. Hellebos H/7 :
in Mussezele
21. Herenbos G/5-6 :
« *op den droescouter bij het heerenbosch - 1503* »
22. Hemerijkbos I/4 :
Veldmuisstraat
23. Vorsinkbossen :
« *Veussinck bosschen - 1732* »
24. Hontbos H/6 :
« *up den droescouter jeghens den hontbosch - 1500* »
25. Kastanjebos H/2 :
In de Larenbroek
26. Landelebos A-B/7 :
« *ghelegen binnen haeltert in Landeleebosch - 1540* »
In 1400 « langhe lede » lang = lang. Lede = weg, beek of helling.
27. Wouversbos D/5-6 :
« *in de wouverbosch - 1390* »
28. Hoelbos E/6 :
« *tot aen den hoelbosch berme mette bernaert - 1669* »
29. Lo Broek A/6 :
« *bosch gen. den loobroeck - 1732* »
LO = bos, open plaats in een bos.
30. Groot kruisveld A-B/5 :
« *Bosch gen. het groot Cruysvelt - 1732* »
31. Laar G/3 :
« *Boidius de lare - 1295* »

32. Bosstraat 4-F/4-2 :
« *an de boschstrate - 1448* »
Alleen de benaming herinnert aan een bos.

BOSSCHAERTSTEDE F/5 :
« *an 'tgat vanden meelcoutere - 1494* »
« *D'hoirs Jan rijdant ten eeckent ghen. Boschaertstede west de straet, noort 't cleen straetken - 1571* »
Stede = hoeve van Jan Bosschaert. Deze bezat lenen en onderlenen. Deze hofstede werd uitgebaat door Jan Rydant, later werd ze eigendom van de familie Rydant. Nu eigendom van Van Cromphaut-Roelandt.

BRANTEGEM D/5 :
« *up dwüdevelt te branteghem - 1380* »
Branda + hem. Woonst van de familie Branda. Frankische oorsprong.

BREMENHUL D/5 :
Hul = groepering Brem = braam.
Hier bedoeld als een groepje huizen beneden de Keiberg.

BREMT I/4 :
« *inden bremt bi haeltert - 1443* »
Brem + t = plaats waar bramen groeien.

BROEK C/5 :
« *stede te wuverbosch ende brou - 1390* »
Moerassige plaats.

BRUL G-H/3-4 :
« *inden bruel - 1295* »
Brul stamt af van het Keltische Brogilo. Betekent afgesloten ruimte, soms gemeenteweide.

BRULKOUTER H-J/3-4 :
« *op de Bruelcouter te Haeltert - 1316* »
Eén van de oudste en grootste kouters van Haaltert, strekt zich ook ten dele uit over Nieuwerkerken.

BURCHT I/4 :
« *up den bruelcoutere ande bourch - 1390* »
Burcht nabij het Herenthout. De oudste burcht van Haaltert.

« *...ende degracht om den borch gaend daer men dingt - 1374* »
De tweede burcht nabij de plaats, in de Achterstraat. In deze burcht zetelde in 1539 de « vierschaar ».

COSINEWEG G/3 :
« *Cosinensweg - 1843* »
Casinoweg. Van de Edestraat naar de Grootkouter.

CURENHOFSTEDE H/4 :
« *De prochiaen van Haeltert... opde curehofstede, west de de straete, noort de straetken - 1571* »

Zelfde als pastorij.
Voor het onderhoud van de pastoor bepaalde Lodewijk de Vrome in de jaren 814-840 dat deze moest beschikken over 12 bunders (48 dagwand) land, een hofstede en 4 slaven om het land te bewerken.
Tot in het jaar 1868 stonden er nog stallingen.

DEESKENSVELD E/5-6 :
« *up oeskenesvelt - 1390* »
Zeer onvaste schrijfwijze. In 1390 schreef men « doeskinsvelt » - 1458, « Dueskinvelt » - 1482, « Dooskensvelt », enz. Denkelijk familienaam Hoese.

DEKEN D/6 :
« *lants gelegen op boeckensvelt gen. den deken, west doelboschvelt - 1634* »
Deze benaming herinnert aan het vroegere kapittel van kanunniken met als hoofd een deken.
Of de deken van de boogschutters.

DEKENIJ E/5 :
« *ten eechoute nevens de Dekenije - 1473* »
Wijst op eigendomsverhouding. Land toebehorende aan het kapittel.

DIE(DE)HAAG F-G/3 :
« *Inde diedelhaghe - 1390* »
Diedel = dil, wat dal betekent. Haag = bos van laagstammig hout. Of bos in het dal.

DOELEN E/5 :
Oefeningplein voor de boogschutters.

DOLAGESTRAAT l.o.b. :
Vermoedelijk naar de naam van de familie Dolaghen, vernoemd in 1390.

DONKERSTRAATJE H/5 :
« *Donckersstraetje - 1843* »
Straat zonder vaste ligging die in vroegere tijden verlegd kon worden over de braakliggende akkers van de driejarige wisselbouw.

DOORNSTRAAT H/3 :
« *in d'bruel... de dorenstraat - 1466* »
Straat genoemd naar een doornstruik — hagedoorn — die dienst deed als grenspaal.

DREEF H/7 :
Van Mussezele naar de meersen — natuurschoon.
— I/4 :
Van de Stationsstraat naar de Brulkouterbaan, genaamd Engelsbert-dreef.
Dreef in de Larenbroek.

DRIES F/2 :
« *aende driessche ten heede (Ede) aenden heeckeputten - 1670* »

— E/5 :
« *'ten Eekent jeghen fr Driesch - 1493* »
— F/5 :
« *stede ten Driessche, west het vijverstraetje... - 1632* »
— D/5 :
« *op den driesch te branteghem - 1635* »
— G/2-4 :
« *het drieschken loopende naerden larenbrouck - 1623* »
Dries (thriwiski), dorps- of gehuchtplein. Soms ook van een weg die breder uitviel, in het midden een plein. Driewegen.

DRINKELINK F/6 :
« *ten eechoute an den Drinckelinc - 1485* »
Drinkelink = verdronken land.

DROESKOUTER :
« *up de droescoutere - 1390* »
Droes = droesem = bezinksel
Drassige kouter.

DROESKOUTERSTRAAT G-H/6-7 :
Van Mussezele naar de Steenweg.

DROGE WEIDE B/6 :
« *den droeghen weyden ten bouchaute - 1559* »
Hier in de betekenis van schrale grond, weide waarop niet veel gras groeit. Uitgedroogde weide.

DROGE WEIDEWEG B/6 :
Weg van den Boekent naar Aaigem.
Prachtig natuurschoon.

EDE F/2 :
« *ten Eede - 1466* »
Eede van Aida, dat brandstapel betekent.
Vroeger heide van kreupelhout en heidekruid dat werd weggebrand om er kultuurgronden van te maken.
Ede betekent dus onvruchtbare streek.
Eigenaardig dat men in de wijk Ede geen KOUTERnamen vindt, alleen maar een benaming van Kouterhaag.
Een volksgezegde « den heiligen Ede ».

EDESTRAAT F-G/2-3 :
« *heestrate - 1508* »
Straat van de Brul naar Mere.

EEGDEKEN D-E/5 :
« *op doelboschvelt d'eeghdeken - 1571* »
Land in driehoeksvorm naar de vorm van een egge of eg, landbouwgereedschap.

EEKBAAN H-I/3 :
Vermoedelijk zelfde als Vlierenpaalweg.

EEKHOUVELD E-F/1-2 :
Zelfde als Hekkenweg.

EERSTE STREKTE I/5 :
« *lants... noort de eertse strecke, west goet ter heyden - 1743* »
Strekte was in drie delen verdeeld : de eerste, de strekte en de laatste strekte, verband met wisselbouw.

EILAND I/7 :
« *'t Eyland - 1843* »
Deze benaming is ouder dan vermeld op de kadastrale kaart. Is het een omvorming van Heiken ?

EILANDBEEK G-J/7 :
Grens tussen Haaltert en Denderhoutem.

EILANDWEG I/6-7 :
Weg van het Eiland naar Mussezele.

EKENT E-F/5 :
« *ten eechoute - 1390* ».
Eek = eik. Hout = bos. Vandaar Eikenbos.

EKENPONTWEG E/5 :
« *Eeckentpontweg - 1843* »
Is deze benaming ouder of een omvorming vermeld op de kadastrale kaart ?
Pontweg is een weg die leidt naar een veer, wat hier zeker niet het geval is, alhoewel de Pontweg een verlenging is van de Holleweg. Dit laatste beduidt : een weg door water uitgestroomd.

EKENTVELDWEGJE C/5 :
Van de Vossinkrede naar de Boekentstraat.

FIERENSVELD A/6 :
« *opt fierensvelt, west het wilghenvelt, noot de straet aen de haelteringhemeersch - 1629* »
Zelfde als Sierensveld.

FONTEINWATERWEG D/5 :
Van de Keiberg tot Brantegem.
Op deze weg ontspringt een fontein.

FONTEINWEG H/6 :
Weg van de Steenweg naar de Grote Kapel aan het Kerkhof. Hier is geen fontein te vinden... of wel ?

GAVELWEG G/5 :
Verbindingsweg tussen Molenstraat en de Provinciebaan (Steenweg).
Gavel verschrijving van zadel, wat dus betekent Zadelweg of Ruiterweg.

GEMEENTEHUIS H/5 :
Hier bedoelt men het gemeentehuis Hoogstraat, gebouwd in 1902. Vanaf 1969 werd het huis rechtover de kerkingang aangekocht en doet nu dienst als gemeentehuis. Vroeger zetelde daar de Vierschaar.

In 1974 kocht het gemeentebestuur de Warande (eigendom van Baron de Sadeleer) voor de som van 13.200.000 F. Zal dit het derde gemeentehuis worden, of een kultureel centrum ?

GENDARMERIE H/5 :
Rijkswacht.
Een oud herenhuis, vroeger eigendom van de familie Arents.

GERSPUT I/3 :
« opden gherspute - 1459 »
« Op den bruelcautere de gerreputte - 1683 »
Gers = gras, denkelijk een weideput. Kan ook een biezenput geweest zijn.

GEWONNENWEG H-I/4 :
Van de Veldmuis naar de Brulkouter.
Gewonnen weg, het tegenovergestelde van omweg.
Gewonnen in de betekenis van profijt doen, een kortere weg nemen.

GOOT :
Overdekte gracht.

ST.-GORIKSPUT I/5 :
Volgens een legende zou vroeger op deze plaats een kluizenaar gewoond hebben, een heilige man genaamd Goriks.

GOTEGEM C/4 :
« à gothegem - 1387 »
Frankische oorsprong. « Woning van de familie Guta », ook woning van de Frank Gaut. Denkelijk een vreemdeling onder de Franken, die wordt aangeduid door zijn stamnaam Goot.
Te Aaigem en Herzele « Hof ter Goten ».

GOTEGEMSTRAAT C-D/3-4 :
« noort ghuetegehm straete - 1633 »
Straat van Gotegem naar Aaigem.

GOTEGEMTIENDE C-D/3-4 :
« 23e wijck gen. het thiendeken van Geuteghem liggende binnen de prochie Haeltert - 1681 »
De gemeente was verdeeld in verscheidene tiendewijken, welke tot het innen van de tiende regelmatig werden verpacht.
Gotegem vormt een afzonderlijke wijk.
Ook op de hoeven rustten tiende « Hof ter Wilgen », « Hof ter Heyden » enzomeer.

'S GRAVENKERSELAAR E/4 :
« opde grootcouter bi 's Raven Karseliere - 1446 »
De Graaf van Vlaanderen bezat eigendommen in Haaltert.
Kerselaar : boom die dienst deed als grenspaal of als gerechtsplaats.

GRAVENKERSELAARSTRAAT E/4 :
Van de Lindekens naar de Topmolen.

GRAWOEZELINGENWEG F/5 :
Weg van St.-Antoniuskapel naar de Bakkerstraat. Nu Molenweg.
Weg genoemd naar de lapnaam Grawoezeling, volksnaam voor een soort winterappel.

GROENE WEG E/I :
« *ten hee aen den groenen wech - 1536* »
Weg van de Jerusalemstraat naar de Heirbaan.

— H/5-6-7 :
« *Op den Droescauter oost den groenen wegh - 1737* ».
Denkelijk Mussezeleweg naar de Hoogstraat.

— I-J/5 :
« *Kruiskouter aldearn gaet ter Joden waert aent stichelken - 1600* »
Wellebaantje ?

— C/6 :
Boekent « *suyt het groen voetweghelken - 1732* »
Weg of wegeltje in een braakliggend land (groen). Jaarlijks verlegd over het gedeelte van de drieledige akker dat onbebouwd lag.

GROOTKOUTER E-F-G/3-4 :
« *inde grotecoutere tusschen der heide ende eechoute - 1390* »
Mogelijk de oorspronkelijke dorpskouter, in 1732, met een oppervlakte van 187½ dagwand.

GROOTKOUTERBAAN F/3-4 :
Baan van Ede naar de Wijpenstal.

— E/4 :
Baan van de Plasput (E/5) naar de Topmolen.

GROOT KRUISVELD A-B/5 :
« *Bosch gen. het groot Cruysvelt - 1732* »
Aan de Haalteringestraat. Een veld waar een kruis opstond. In verband met het « Kloosterken » ?

GOTEGEMKERKWEG C-D/3-4 :
Was deze de weg bedoeld naar de parochiekerk van Haaltert of naar de eeuwenoude kapel op de Keiberg, waar vroeger iedere zaterdag een H. Mis werd gecelebreerd ?

GROTE MIDDELKOUTER H-I/6-7 :
« *den grooten metten cheynen meelcater - 1669* »
« *15e wijck ghen. meilcauter - 1681* »
Omgevormd in de volksmond tot Melkkouter.

GULDEN BUNDER J/5 :
« *up den cruyscautere... west het ghuldebunder - 1605* »
Gulden = waardevol. Bunder = 4 dagwand, de uitgestrektheid van de grond.
Hiermede bedoelde men uitstekend bouwland.

HAAG H/6 :
Droeskouter.

— F/4 :
Tiskensveld.
— F/4 :
Op de Grootkouter.
— D/6 :
Boekent - Hoelbosveld.
Er waren nog meerdere kouters en velden die omsloten werden met een haag.
Volgens de wet dienden de kouters « gevrijt » te zijn en slechts één weg, afgesloten met hek of draaiboom, gaf er toegang toe. Het landelijk uitzicht zal veel anders geweest zijn dan nu. Velden, kouters en weiden waren omzoomd door heesters, hagen en bomen.
De veldwachter (hiervan nog de gebruikte naam) hield toezicht en bewaakte de velden.

HAALTERINGE STRAAT A-C/3-4-5-6 :
Zeer oude straat van Gotegem naar Heldergem, bezijden de Molenbeek. Natuurschoon.

HAGELKRUIS I/5 :
«« *up de cruuscoutere an thaghelcruse - 1448* »
Kruis ter vrijwaring tegen hagelstorm.
Tot 1850 stond daar één der grootste hoeven van het dorp, thans eigendom van de bloemisterij Stockman.

HAMMERIJKSMEERS E/5 :
« *up dueskenvelt aen den hammerijcxmeersch - 1489* »

HAMMERIJKSVELD I/4 :
« *up de puttene van Amerixveldeken - 1547* »
« *den Papenmersch zuydt het Huemelinghen velt - 1626* »
Ham = kromming of bocht in een rivier.
Hier bocht van een gracht en straat, gevormd door Heirweg en Dreef.

HANNEKENSVELDEKEN, l.o.b. :
« *aen den borchgracht... lants opt Hannekensveldeken - 1571* »
Omvorming van Hammerijksveld ? of persoonsnaam Hannin.

HASSELTPUT K/5 :

« *Ten heede up den hasseltputte - 1508* »
Hasselt = haslod, van hasl = hazelaar.

HEET F/2 :
« *...het Heet, oost-zuid de straete - 1571* »
Heet = Heede = Ede.

HEIKEN I/6-7 :
Leen int zyken - 1443 »
« *...up den cruyscoutere - 1477* »
Land eigendom van het « Hof ter Heyden » ? of is het « kleine heide » ?

HEILIGE GEESTLAND H/6 :
« *Inden heleghen gheest meersch - 1491* »
Land of meers van de « Armendis » = Openbare Onderstand.

HEIRBAAN VAN LIEDEKERKE :

« ...op de cruyscautere noort de heerbane van Liedekerke, oost tgoet van thof ter heyden - 1635 »

Zelfde als Populierenbaan.

HEIRWEG F/I :

« den Herwech - 1571 »

Een zeer oude weg, gelegen op de hoogte tussen Haaltert en Mere. Eertijds was het een provinciale baan.

Door onderwijzer Schollaert uit Aalst werden in 1946 langs deze baan, Romeinse oudheden gevonden.

HEIRSTRAAT F-K/6-4 :

« aen de herstrate - 1503 »

Zelfde als de provinciale weg Aalst - Geraardsbergen.

« Den Eerw. Heer Coordeken van Aelst van zijn stede de Dekenije toebehorende, oort de herstrate ; stede inde Hoochstrate, nu meersch...

Hier wordt de burcht vernoemd van Engelbert.

noort de burcht, zuyt de herstrate ; op den Cruyscauter bij den Haghel Cruyse noort de herstraete - 1571 »

HEK :

Waar in de middeleeuwen de toegang tot de velden en kouters werd afgesloten.

— Hekkeput F/2 :

Hekmeers Ede. Hekstraat E-F/2.

— Hekdries F/2 :

Hekkenlochting G/4. Hekkenveld E-F/1-2.

HELLE :

« Delle gheheten op de droeskauter an dalleslot - 1458 »

« an de helle thende van den cruyscoutere - 1483 »

« int Stevensvelt, zuyt de helle - 1571 »

Helle = helling

Helle = inferno, duister.

HENGEBERTSBERG :

« als naeste gebueren van heer hengeberchtsberch - 1626 »

Berg waar de burcht stond van Engelbert ?

HENGEBERCHTSPUT H/4 :

« Steenen put die men van outs tijde genompt heeft heer hengeberchts put oft den clockput ende gemerckt desen voorschreven put nu is staande binnen de wallen in gebruik van de pastoor - 1626 »

Moeilijk aan te nemen dat de steenput van de burcht gebruikt werd door de pastorie, de afstand tussen beide is ongeveer 300 m. Het is wel zo dat men in de middeleeuwen een overschot had aan onderhorigen voor wie afstanden geen problemen waren. Een stenen put met zuiver drinkwater was toen een zeldzaamheid, de meeste dorpelingen moesten het stellen met water uit de beek.

HERBERGEN :

De meeste herbergen bevonden zich in het dorp omheen de kerk en langs de steenweg. De oudst-benaamde waren :

DE LELIE :

Gilliswijf te H(aaltert) aent kerchof ghe. de lylie - 1390 »

Deze stond op de hoek Brulstraat - Steenweg (nu woonst V.D. Bruelle-Van Himbeeck). Bij het steken van de kelders kon men duidelijk de bodem zien van een plas of vijver.

DE HERT :

« *Jan van den Bruelle op zijn huysstede gen. den herdt zuyt en west de straete - 1571* »

Werd reeds vernoemd in 1493. Hoek Kerkstraat - Dorpplaats. Thans woning in gebruik door Fr. De Backer, uurwerkmaker.

DE ZWAAN :

« *opde herberghe gheh. de zwane - 1458* »

« *...de Swaene noort t Sacramentstraetken* (nu Achterstraat) *oost de Plaetse - 1678* »

Herberg en brouwerij. In 1800 brouwerij van de familie de Sadeleer, de voorouders van de Baron. Nu eigendom van dokter Goossens.

HET SCHAAK :

« *huys gheh. tscaeck - 1485* »

Schaak = schaakbord.

Herberg palende aan de Zwaan. Vroeger zetelde daar de « Vierschaar ». Nu gemeentehuis.

IN DE GOUDEN LEEUW H/5 :

« *Jud. de Meyer z(oo)n Cornelius herberg aan de kerk op de weg van Aelst naer Geeraerdsbergen den Gouden Leeuw, van oudsher gen. den Bril - 1779* »

Later herberg « IN DE GROENE LANTAARN », tot in 1940. Werd in 1941 verkocht in drie afzonderlijke panden. Nu « café De Groene Lantaarne » en een schoenwinkel, eigendom van Remy Mally. Lantaarn : vroegere straatverlichting.

DE ENGEL H/5 :

« *J.B. Coppens zn Franc. herberg omtrent de kerk op den Steenweg : in den Engel. Daer is de plaets van de vierschaar van Haeltert en Kerkxsken - 1779* ».

Engel = angle = hoek.

De herbergen gelegen op een straathoek dragen meestal de benaming van Engel, wat betekent « herberg-aan-de-hoek ». Nu café « Oud Wiel ».

IN DE KLOET H/4 :

« *J.B. Ruyssinck zoon Adriaan herberg op het gehucht ten Bruelle zeer oud - 1779* »

Zoals het citaat vermeldt een zeer oude herberg, tot in 1930. Nog door de familie Ruyssinck bewoond. Nu drukkerij Godewein, Brulplein.

DE SLEUTEL :

« *stede geh. de slotele ghestaen te haeltert ant kerchof - 1466* »

Het kerkhof lag toen nog omheen de kerk. De plaats van deze herberg is niet bekend.

IN DE KLOK :

Aan de Hoogstraat van vóór 1860. Later kreeg deze herberg een lapnaam « 't Zwart Marieken ».

HORLOGEKEN F/6 :

Ekent van vóór 1850. Wijk Hoek.

GERRE :

Ekent van vóór 1850.

IN HET FORT :

Herberg in de Kerkstraat (Krebbe) van vóór 1870, nu eigendom van A. Vanderburght.

ST.-ELOOI :

Houtmarkt van vóór 1875 tot 1939. Herberg en smidse.

HERENTHOUT I-J/4 :

« *Op den bruelcoutere aen therthout - 1459* »

Hernt = haagbeuk, bos waar haagbeuk groeit.

HOEFSTRAAT B-D/5 :

Weg die leidt naar een hoeve, hier naar het Hof ten Haese.

HOEK F/6-7 :

« *in den hoec - 1475* »

In Haaltert heeft men drie hoekbenamingen :

— « *Op den grootcauter in den hoeck, west van de hage tuskensvelt - 1743* »

— *Boekent... den hoeck naest den Eeckent - 1567* »

— « *Op den wijgaerd in den hoeck - 1609* »

Deze laatste is een wijk geworden. De grenslijn Kerksken - Haaltert heeft daar een hoekvorm.

HOELBEEK A-B/5-6 :

« *up de hoelbeke - 1411* »

Hoel = inzinking. Vandaar : uitgegraven beek met diepe wanden zoals het in werkelijkheid is.

HOENDERNESTWEG H/6 :

Van de Droeskouter naar Mussezele.

HOEVEN :

worden beschreven in de « Geschiedenis van Haaltert ».

HOFLAND G-H/4 :

« *up thoflant - 1485* »

Gelegen nabij Koekelberg.

— F/5 :

« *Hofstede omtrent 1/2 bunder zuyt het heleghen-gheest goet van*

haeltert ghen. het foflant - 1605 »
Gelegen bezijden de Diepeweg.

HOLLESTRAAT E-F/6 :
« *op het veldt gen. den drinckelinck, west d'hollestrate - 1753* »
Holle = hol = inzinking. Hier diepgelegen en hellende weg, door het water uitgestroomd.

HONGERBEEK (-gracht) H-I/6-7 :
« *landt up de hongherbeke - 1398* »
In de volksmond « Hondengracht », is in feite een beek.
Honger, voor hongerig.
Onger een bijvorm van eunjer = spook.

HONNEGRACHT E-F/1-2 :
Van de Groenweg naar Ede.

HONTBOS :
« *up den droescoutere jeghens den hontbos - 1500* »
Hont voor honderd = landmaat als onderdeel van het morgen.
Hond, naam van een dier, galgebos ?

HOOGSTRAAT H/5 :
« *an de hoogstraete - 1460* »
Hoogstraat = hoofdstraat.

Hier een opklimmend deel van de Heirweg, dus zeer oud. In 1793 was het een gehucht « *ut ghehuchte ghen dehoochstraete* ».

HOUTMARKT H-I/5 :
Voor het eerst vernoemd in 1880 in het kerkarchief. Deze benaming is veel ouder. Werd hier het gehakte hout uit de bossen van het Herenhout verkocht ?

HOUW H/4 :
« *inden bruel ten haue - 1623* »
— I/4 :
« *int herrenthoudt aen de van alder ander hauwe - 1494* »
Houw = plaats waar regelmatig hout werd gehakt.

JERUSALEM F/I :
« *ten huyse van J. callebaut... te Jerusalem - 1635* »
Oorspronkelijk huisbenaming, werd later plaatsnaam.

JONGENSSCHOOL H/5 :
Hoogstraat. Gebouwd in 1864.

KAKAARD (Kakuitveldeken) G/4 :
« *Tyskensvelt, west den grot cautere suyt de cakaert - 1635* »
Cak = kaeck = straatkant. Hier de weg voor Kattestraat ?

KAKEI F-G/4 :
« *In de kakey - 1390* »
Kakei = kakuit = koekoek.

KAMME :
Oude benaming voor brouwerij.

KAPITTEL E/2 :
Ede, het kapittel bezat eertijds deze gronden in eigendom.

KASTEEL (Kasteelweg F/2) :
Komt voor het eerst voor in de Atlas van Haaltert in 1843. Het woord kasteel is veel ouder « *Jehan hecstijl sur... desonne le chastel - 1387* »
Heeft daar ooit een kasteel gestaan ?

KAT G/4 en F/5 :
« *Stede gheh. den Cat - 1536* »
Kat = dier of plantnaam, ook een aarden opwerp.

KATTESTRAAT G/4 :
« *ten bruele op de Cattestraat - 1755* »
Gewoonlijk zijstraat in een agglomeratie. Wegen die opgehoogd werden en bevestigd op houten bolen met elkaar verbonden door rijshout. Ook Kleddestraat (Kludden) genoemd, naar een persoon die avondwandelaars aanviel en zich door hen liet dragen.

KEIBERG D/5 :
« *den kaeyen berch - 1637* »
zelfde benaming voor Steenberg.
In Haaltert zijn er drie steenbergen, de steen werd gebruikt voor het bouwen van woningen (zandsteen).

— G/6 :
« *up de Droescoutere up den steenberc - 1491* »
Van Mussezele over de Steenweg naar de Molenstraat.

— D/4 :
« *...den steenberch oost papevelt - 1636* »

KERK H/4-5 :
« *bi der kerken te Haeltert - 1446* »
De parochiekerk heeft als patroonheilige St.-Gorik.
In 1046 werd het een collegiale kerk door het oprichten van een kapittel van 12 kanunniken. Was denkelijk een « eigenkerk », eigendom van de dorpsheer. De kerk brandde af in 1869. Op dezelfde plaats werd in neo-gotische stijl de huidige kerk gebouwd.

KERKHOF H/4-5 :
« *ane den kerchof te Haeltert - 1349* »
Tot 1869 omheen de kerk.

— I/6 :
Vanaf 1869 op het huidige kerkhof.

— F/6 :
Het kerkhof van Kerksken.

KERKWEG I/5-6 :
« *Middelcoutre ...oost den kerwech commende van thof ter heyden - 1635* »
Zelfde als Kapelleweg.

KIMPE E/4 :

Kimp = kemp = hennep, plant waarvan de bastvezels worden gebruikt tot het vervaardigen van touwen en grove weefsels.

KLITSE A/5 :

« *stede te clissien - 1490* »

Klis is een plant die groeit op drassige, woeste gronden. Vroeger werd de klis gebruikt voor het maken van thee tegen de koorts.

KLOKPUT H/4 (Klokputbeek H-K/4) Vroeger Oterbeek.

In de Middeleeuwen werden de klokken ter plaatse gegoten, komt hiervan de naam Klokput of is het, zoals de overlevering bewaart, de plaats waar de klokken werden weggeborgen in troebele tijden ? In de Tweede Wereldoorlog werden op bevel van de Duitsers op 6 juli 1943 twee klokken weggehaald, de derde op 8 november 1943. Na de oorlog, in november 1945, werd een geldinzameling gehouden voor de aankoop van nieuwe klokken, dit bracht 280.000 F op, de aankoopprijs bedroeg 295.336 F. Werden plechtig gewijd op 10 augustus 1947.

KLOOSTER H/4, Brulstraat :

De 1e steen werd gelegd op 15 oktober 1889. Kapel en klooster werden gewijd op 30 maart 1897. Kreeg de naam Sint-Jozefsgesticht. Later werd een hoeve, wezenhuis en gasthuis bijgebouwd. De onkosten beliepen 100.000 F.

KLOOSTERKEN D/4 :

« *int cloesterken neven Dermgaerdenvelt - 1493* »

Vóór het jaar 1000 stond er in Haaltert een Monnikenklooster. Wijst deze benaming op de plaats waar dit klooster heeft gestaan ?

KNOLLAARD H/4 :

« *stede die men heet de cnollaert - 1466* »

Knollaard
— een kunstmatig aangelegd heuveltje of motte
— Omheinde stenen hoeve op een terp.
— Afgerasterd stuk bouwgrond voor knolgewassen
— Gemeenschapsweide voor paarden.
Nu Warande, gewezen lusthof van baron de Sadeleer.
In 1974 aangekocht door de gemeente.

KOEBRUG I/7 :

Brugje over de Eilandbeek naar Denderhoutem.

KOEKELBERG G-H/4 :

Rond heuveltje in de vorm van een ronde koek, wat hier werkelijk zo is.

KRAAIWINKEL G-I/3 :

« *up crayenwinkele - 1390* »

Eerste lid kraai kon een vogelnaam zijn of staat in verband met « crade » = lattenwerk. Het tweede lid betekent hoek.

KREKELDRIES C/6 :
« *stede in de crekeldries - 1491* »
Plein, hier ook een driesprong van wegen, voor openlucht- en krekelspel.

KRIB H/5 :
Nu Kerkstraat, van de steenweg naar de kerk.
In het dialekt Krebbe = eetbak voor dieren.

KRUISKENS I/6 :
« *op de banck noort de cruyskens, zuyt het goet thof ter heyden - 1600* »
Kruis als plaatsbenaming. Boetekruis voor doodslag.

KRUISKOUTER I-K/4-6 :
« *sur le cruyzecoutere - 1387* »
Kouter nabij een kruis of wegkruising.

KRUISSTRAAT I/5 :
« *an de cruysstrate - 1398* »
Zelfde als Kapelleweg.

KUREGEM J/6 :
« *sur le cruyzecoutere te Cureghem - 1387* »
Frankische nederzetting naar de naam Kuro of Kuri.

KWALSTER C/3 :
« *inden Qualster - 1533* », Gotegem.

— H/7 :
« *lochgt gheh. den qualster - 1637* », Mussezele.
Kwalster van kwelm, rottering, moeras.

LAAR (Laarstraat G/3) :
« *boidius de lare - 1295* »
Laar = bosachtig moerassig terrein hier voor bos. Ook Ossenbroek.

LINDEKENS :
Linde als gerechtsboom, ook voor grensboom en bij wegkruisingen. De meeste kapellekens waren met linden omzoomd.

MEER l.o.b. :
« *terre sur meere a haeltert - 1378* »
« *up den cruyscoutere up de mere - 1488* »
Meer = waterplas.

MENEGAT :
Gemeenschappelijke toegangsweg tot verschillende akkers.

MESPELROT F-G/4-5 :
« *up mespelrot - 1398* »
Rot = rode. Gerooid bos van mispelbomen.

MEUSKEN H/4 :
« *ant moesken - 1390* », zelfde als Muis.
Germaans musa = mos = moeras. Klein moeras.

MOLEN

1. — D/6 :
« *van muelen te Haeltert - 1373* »
Zeer oude windmolen in de Boekent. Deze molen werd in 1452 door brand vernield.

2. — G/5 :
« *meersch onder de molen gheleghen in 't mespelrot - 1444* »
Ook Gravensmolen genoemd — naar de naam van de muldersfamilie. Werd afgebroken in de oorlog 1914-18. Houten windmolen.

— E/4 :
Topmolen « *aen den topmolen - 1834* »
Deze molen werd gebouwd vóór 1770 « *35 roeden lants en meulenbergh . . . binnen de prochie van (H)Aeltert ten sgraeve kerselaer . . . waarop met octroy van Sijnen Majesteit, geerigeert eenen steenen corenwintmolen en meulenhuys - 1770* ». De molen staat op het hoogste punt van Haaltert, hiervan de naam Topmolen. Alleen de stenen molenromp bleef bewaard.

— B/3 :
Watermolen « *à Gotegem emprès le molin - 1387* »
Denkelijk wel de oudste molen ; vóór de windmolens bestonden er reeds watermolens. Deze molen staat op het grondgebied Mere. De brug over de Molenbeek vormt de grensscheiding tussen Haaltert, Mere en Aaigem. Soms nog in gebruik.

MOLENBEEK A-B/3-6 :
« *dwater uter Molenbeke - 1303* »
Ook genoemd « Arpia » wat bruin betekent ; een oud Keltisch-Germaans woord.

MOLENSTRAAT F-G/5 :
« *op Dmolenveld . . . metten de molenstrate - 1398* »
Van de Hoogstraat naar de Boekentstraat.

MOLENBAAN E-G/5 :
Weg van de Molen naar Bakkerstraatje. Wordt ook nog genoemd Grawozelingestraat.

MOLENWEGJE G/5-6 :
« *up molenveld . . . daer de molenwech duergaet - 1398* »
Nu Baron de Sadeleerstraat.

MOTTE H/4-5 :
« *. . . van den bergh ende gracht im de borch - 1373* »

Motte = kunstmatig opgeworpen verhevenheid van de bodem, waar vroeger de burcht op stond in de Achterstraat.

MUIS(straat) H/4 :
Muis, vervorming van Meusken = klein moeras.

MUSSENZELE H/7 :
« *een stee ghel. te musschenzle - 1446* »
Evenals « heem » is « zele » een nederzetting van Frankische oorsprong.
Musse = mos = vochtige natte gronden. Zele = zaal. Germaans hallenhuis, dat onder één dak stallingen, schuur en woning samenvat.

NAAD F/2 :
« *in den naet - 1466* »
Naad = verbindingslijn, ook scheidingslijn. Hier gelegen op de grens Haaltert-Nieuwerkerken.

NEUSKEN H/3 :
« *up den crayenwinckele int nuesken - 1492* »
Genoemd naar de scherpe (neus)vorm tussen twee veldwegen.

NIEUWSTRAAT H/5-7 :
« *op de middelcauter aen de nieuwstraat - 1571* », Mussenzeleweg.
— H/6 :
. . . *op de meelcauter noort de Nieuwstraete - 1604* »
Zelfde als Hondengrachtweg.
— H/5 :
Nieuwstraatje. Voorheen Baljuwsweg.

OORDSBROEK G-H/6-7 :
« *en le noertbrouc - 1388* »
Oord = oort = plaats + broek. Kan ook voortkomen van hort = horde = kouterafsluiting.

OSSENBROEK G-H/3 :
« *stede thossenbrouc - 1390* »
Broek of beemd voorbehouden voor de stieren of dorpsstier.

OTERBEEK H-I-J-K/4 :
Zelfde als Klokputbeek.
« *op dOertebeke - 1379* »
De beek ontspringt in Waterloos-Ekent en mondt uit in de Dender. Oter van het woord otter ? Of van de familienaam « *Adela de oertebeke - 1295* ». Moeilijk te achterhalen naam.

PALATERMANSSTRAAT C-D/6 :
Straat van Boekentveld naar de Klitse. Denkelijk familienaam.

PAPENMEERS H-I/4
en VELD D-E/4-5 :
Meers of veld eigendom van een paap of priester.

PERRELOCHTING H/4 :

« *inden Bruel... den perren lochten up dander zyde - 1465* »

Perre = afgesloten ruimte, omheining. Perre + lochting is een tautologie, beide zijn omheind.

PLUIMSTRAAT H/4 :

« *in den bruel aen de pluymstraete - 1599* »

Pluim, familienaam « *claus pluums zoene 1390* »

POEFSTRAAT E-F/5 :

Spotnaam voor Achterstraat, sinds de bebouwing van na de oorlog 1914-18.

POPULIERBAAN H-I/3 :

Zelfde als Kraaienwinkelbaan.

POPULIERENWEG I/5-6-7 :

Van Mussezele naar Terjoden.

Deze populierenwegen zullen het landschap een ander uitzicht gegeven hebben dan nu. Een vingerwijzing voor het natuurschoon.

PRATERIJ

« *up den bruelcoutere upde praterije - 1472* »

Prater = veldwachter, aan zijn ambt was een partij land verbonden.

PRIEEL H/4 :

« *een veldeken... beneden den bruel... gheh. tprieel - 1503* »

Bezijden de Muisstraat een lusthof of aangelegde tuin.

PRIESTERNAGIE H/4 :

« *thaeltert and herchof neven de priesterage - 1509* »

Woonhuis van de pastoor.

PROVENNEBERG H/4 :

« *oost de papemeersch, west de pluymstraet achter zuyt de provennebergh... noort t'cautergat van den bruelcauter - 1571* »

Prebende is een kerkelijke bediening waaraan een jaargeld is verbonden.

REET D/4 :

« *Inde Ruette - 1571* »

Reet = rote, plaats waar het vlas te weken gelegd werd.

ROOSBOOM I/3 :

« *lants up den bruelcoutere gheh. den Roosboom - 1494* »

Denkelijk een rozelaar als akkerpaal, eigendomsrecht.

ROSTAT(veld) D/4 :

« *trostatveld - 1551* »

Rosstade = rosstede, ros = paard.

SCHOOIERSWEG(JE) I/5-6 :
Van de Steenweg naar St.-Annakapel (reeds lang verdwenen).

— G/3-4 :
Van de Kat naar de Ede.

ST.-GORIKSPUT I/5 :
Hoek Dreef - Steenweg. In deze put liet men zich voor een geldstuk in het water werpen, een oud kermisgebruik. De pastoor schafte dit af rond 1830.

VISSENROT D-E/5 :
« *up tfissenrot achter de capelle - 1446* »
Vissen van vitse = teenwilg. Rot = gerooid.

VONDEL I/7 :
Vondel, vlonder = houten plank die dienst deed als brugje.

VORSINK C/4 :
« *pré en le vossinc - 1387* »
— Vors betekent « brem » plant.
— Vors = vers, fris, koud nat.
— Vors = kikvors. Heeft verschillende betekenissen.

WAL H/4 :
« *stede de Canoninghen competeerende t'haeltert achter de kercke rechtover de wal... - 1571* »
« *Walle geseyt den beurght ... oost de kerckewegh - 1732* »

— I/4 :
« *op den bruelcautere, oost het probende goed, suyt de meersschen therrenthaut, west de wal - 1650* » »
H/4 was de wal rond de burcht in de Acherstraat.
I/4 de wal van de burcht Engelbert Herenthout.

Een andere omschrijving voor Wal « *de walle geseyt den beurght* (burcht) *Oost de kerkewegh* ». De Kerkweg was gelegen op de Middelkouter, nu de Kapelleweg genaamd (van het Eiland naar de Steenweg) « *oost de kerwegh commende van thof ter heyden - 1635* ». Deze weg ligt ten oosten van de Middelkouter en grenst aan de Grote Droeskouter. Alisrot bevond zich in deze kouter.
Op de Droeskouter was er ook een « Herenbos » — « *up den droescoutere bij het heerenbosch - 1503* ». Bos eigendom van de heer. De overlevering spreekt van een kasteel of slot dat in deze omgeving zou gestaan hebben.

WATERLOOS E/4 :
« *achter de Waterloos - 1458* »
Waterloos = zonder water. Deze verklaring beantwoordt aan de werkelijkheid, gezien Waterloos ligt op een der hoogste punten van het dorp (J. De Brouwer).

WIJNGAARD F/6-7 :

« *up den Wijngaert - 1366* »

Wijst op de vroegere druivenkweek.

WIJPENSTAL F/3-4 :

« *sur wüvelsdal - 1389* »

Eerste lid een persoonsnaam ? + dal.

WILLEKENSBROEK D/6 :

« *Quod vocatur Wilbroec - 1258* »

Wil = wild. Broek = moeras. Wild moeras.

ZIEKENHUIZEN F/6 :

« *ten sterf- en sieckhuyse - 1669* »

Mogelijke benaming voor zieken- en pesthuizen, gelegen buiten het dorp van Haaltert en Kerksken.

Kan ook voortkomen van een partij land hier gelegen en eigendom van het pesthuis van Denderleeuw.

ZWARTHAAR K/5 :

« *behuysde stede gen. het Swerthair - 1732* »

Een huis dat staat op de grens van het dorp. Kan ook een familienaam zijn « *Jan Swerts - 1540* ».

GERAADPLEEGDE WERKEN

Dr. Andriessen : Geschiedenis der Middeleeuwen.
De Brouwer J. : Het Kollegiaal Kapittel te Haaltert.
— Godsdienstig leven in het Land van Aalst.
— Parochiale Geschiedenis van Haaltert.
— Toponymie van Haaltert.
De Brouwer-Couck : Toponymie van Denderleeuw.
Bronselaar : Liedekerke vroeger en nu.
Dr. De Molyn : Versteend Leven.
De Potter-Broeckaert : Geschiedenis van Aalst (4 delen).
— Geschiedenis der provincie Oost-Vlaanderen.
De Bruyne A. : De Guldensporenslag.
Pr. Dierickx : Geschiedenis van België.
Eskens : De Gedaanteverwisseling onzer aarde.
Ganshof L. : Geschiedenis van Vlaanderen.
Tacitus « Germania ».
Dr. Gysseling : Toponymisch Woordenboek.
Huizing : Herfsttij der Middeleeuwen.
Lindemans : Vlaamsche Persoonsnamen.
Pirenne H. : Geschiedenis van België.
Dr. Peeters : Het Vlaamsche Volksleven.
Dom. Podevijn O.S.B. : De Abdij van Affligem.
Raaps Rijs : Egmont de late Boergondiër.
Suys A. : De Molenbeek vanaf Erwetegem tot Gijzegem.
Stracke D.A. : Ruusbroec de Wonderbare.
Dr. Valvekens : Ons gezinsleven in oude tijden.
Verbesselt : Het parochiewezen in Brabant tot de 13e eeuw.
Dr. Vergassen : Geschiedenis van Ninove.
Van Herreweghe : Oude Rechtsgeplogendheden in het Boelaarse.
Van der Heid : De Prehistorie van de Lage Landen.
Van der Heyden : De Graven van Aalst.
Van der Lijn : Het Keienboek.
Van Wierlingen : De Voorhistorische Mensch.
Van Werveke : Avesne en Dampierre.
Van Overstraeten J. : Inleiding tot de Heemkunde.
Dr. Weyns J. : Bokrijk zin en zijn.
Warffemus : Hunnebedden en Grafheuvels.
Rutgeerts : Vlaamse Uithangborden en Gevelstenen.
Dr. Romein J. : De lage landen bij de zee.
Maurits Gysseling : Gent's Vroegste Geschiedenis.
Dr. P. Lindemans : Geschiedenis van de landbouw in België.
Bob Claessens-J. Rousseau : Onze Breugel.
Tijdschrift : « Het Land van Aalst ».

DE GROND WAAROP WE LEVEN

We zouden de geschiedenis van Haaltert kunnen aanvangen bij de inval van de Romeinen. Toch heeft de grond waarop we leven ons oeroude sporen nagelaten die ook behoren tot de geschiedenis, zij het dan de geologie.

1. Gevonden kolenlagen uit het Carboon.

2. De Keiberg geboren uit het Rissglaciale tijdperk.

3. De « trogdalen » in Eiland en Mussezele.

200 miljoen jaar geleden heerste hier het Carboon, een onvergelijkbaar tropisch klimaat, gekenmerkt door prehistorische wouden, met huizenhoge varens en eigenaardige reuzenbomen zonder jaarringen — deze laatste komen nu nog voor in het evenaarsgebied —. Door oerstormen werden deze bomen met miljoenen weggemaaid en kwamen op de aardbodem te liggen. Na geweldige overstromingen werden ze met lagen slib gedekt, zodat ze geheel van de lucht afgesloten werden. Nieuwe wouden bedekten dit slib, gierende stormen veegden deze opnieuw weg ; de kringloop herbegon. Het inkolingsproces kon zijn werking beginnen. Ten gevolge hiervan ontstonden de steenkoollagen, op sommige plaatsen tientallen meters dik, op andere, zoals hier in Haaltert, in slechts dunne stroken van 5 à 10 cm. Een vijfentwintig jaar geleden werden, tijdens boringen in de tuin van de Rijkswacht - Haaltert, vier dergelijke lagen gevonden op een diepte van circa 120 meter (zie kaart - vierkant H/4). Deze dunne lagen bewijzen dat het carbonisch boomgroeiproces hier in korte perioden door gigantische overstromingen werd afgebroken. De grond werd zeebodem, nadien land, daarop weer zee en dan terug land.

100 miljoen jaar later het « Juratijdperk ».
In de oneindige steppen en wouden leefden toen huizenhoge monsters : de brontosauriërs. Schubachtige wezens fladderden van de ene rots naar de andere, tot de eerste vogels, vreemdsoortige dieren met tanden in hun bek, luchtveroveraars werden. Later stierven de pantservissen uit, terwijl de haai tot zeebewoner evolueerde. Tanden van haaien en andere vissoorten, van latere datum, zijn gevonden op de Keiberg en in grote hoeveelheden in de steengroeve te Bambrugge. De familie Leon Van Impe bezat hiervan een prachtige verzameling, welke echter door naoorlogse omstandigheden teloor ging.

25 miljoen jaar geleden het « Tertiairtijdperk ».
Tot voor dit tijdperk vormden het huidige Europa en Afrika samen één

kontinent. In deze periode scheurden zij zich van elkaar af, terwijl de Alpen nog steeds zeebodem waren. Lange tijd drukten de oerkrachten binnen in de aarde de bodem omhoog. Enorme gebieden van duizend meter dikke aardkorst werden door deze opgetild en vormden de bergketens, de Alpen werden geboren.

Onvoorstelbare grondverschuivingen wijzigden hier in Haaltert het landschap.

Na het afkoelingsproces werd het klimaat hier killer, de reuzenpalmen stierven uit, terwijl de primitieve kastanjeboom, de beuk en hazelaar de zon begroetten. Het zoogdierentijdperk brak aan en ruige diersoorten, waarin men reeds de voorlopers van runderen, paarden en roofdieren ontwaarde, deden hun intrede.

Een half miljoen jaar scheiden ons van Julius Caesar's veroveringstochten in onze gewesten. In het « Quartairtijdperk » ging het groeiproces door naar de vier ijstijden toe.

Het Gunztijdperk.

Grote gebieden van het Europese kontinent werden door verkilling van de atmosfeer onder honderden meters dikke ijsmassa's bedolven ; drongen echter niet door tot in de Lage Landen. Hier bij ons zal het Toendragebied zijn geweest, de kastanje-, eik- en elzewouden verdwenen om plaats te maken voor lange nietige dwergstammen, het hoge, weelderige gras werd korstmos, de fauna wijzigde zich en alleen de ruige, zwaarbevachte dieren hielden stand. Gedurende de lange winters veranderde dit gebied in een ijswoestijn.

Na het smeltingsproces steeg de zee circa 200 meter, zodat alleen de hoogst gelegen landstroken als eilanden boven de zeespiegel zichtbaar waren Hierop volgde een tropisch klimaat, het waterpeil daalde, zwoele luchten brachten het ontstaan mee van savana's, wouden en nieuw leven. Meer geëvolueerde dieren bevolkten deze wouden en toen... kwam de mens, een behaard, kruipend wezen, zonder spraakvermogen, dat ten hoogste enkele keelgeluiden van pijn of woede kon uitstoten. Bij de afstammelingen van de oerdieren voelde hij zich een nietige, weerloze stumper, zijn zwakheid, zijn instinkt en de drang tot zelfbehoud deden hem rechtstaan, zijn eerste schreden zullen deze geweest zijn van een onbeholpen kind dat leert lopen, kruipt, opstaat en valt. Na honderden generaties wordt hij eindelijk een tweevoeter. Nu kan hij zijn vrijgemaakte armen en handen gebruiken, niet alleen voor zelfbehoud, maar ook om een aanvallende rol te gaan spelen met behulp van stokken en stenen. Later zal hij het vuur ontdekken en wat de viervoeters niet konden deed hij wel, hij bracht het vuur mee naar zijn schuiloorden en duistere grotten waar het hem licht en warmte verschafte. Stilaan ontwikkelden zich zijn hersenen. Later zal deze gewezen debiel de afstammelingen van zijn ras verbazen met zijn expressionistische grotwandtekeningen. De alleenheerser van onze planeet was in wording.

Het « Risstijdperk ». Het derde glaciale.

In tegenstelling tot de eerste twee ijstijdperken die onze streken negeerden, vergastte de Risstijd ons op zijn Scandinavische gletsjers en schuurde over Noord-Duitsland, Engeland — toen nog verbonden met het vasteland — en een deel van de Lage Landen.

Met hun kerkhoge zijwanden braken ze grote stukken rots af, deponeerden deze op hun ijsrug en lieten ze de lange reis meemaken om ze later te verspreiden in deze landen. De Duitse Lüneburgerheide is er mee bezaaid. Later ontdekte de mens deze zwerfstenen en beschouwde ze als bovennatuurlijk, hij gebruikte ze als altaren en offerstenen en tot megallistische monumenten voor zijn dodencultus.
Haaltert ontsnapte op het nippertje aan deze ijsmassa. Wat van belang is, is zoals Stijn Streuvels neerpende, « het uitzicht der dingen » of de vorming van het heuvellandschap ten westen van Haaltert. De uitlopers van deze massale ijsbergen, zullen het landschap gewijzigd en gevormd hebben. De verste ijsaders werden gesplitst en verdeeld in kleinere vertakkingen, ook zij deponeerden het steengruismateriaal aan de uiterste randen van de ijstong ; door zo een eindmorene kan de Keiberg zijn ontstaan. Andere woelden de grond om en hebben ons tot heden hun spoor nagelaten in de moerasachtige glooiïng in het huidige Eiland-Mussenzele. Nu nog slechts een paar meter diepte, terwijl het na de ijstijden een diep trog- of poeldal moet zijn geweest.

Hiermede zouden we het « ijzige gordijn » willen sluiten ware het niet dat de mens ons een bewijs van zijn prekultuur heeft nagelaten.
Was het een stam « steentijdperk-nomaden » die vanuit het meer gekultiveerde Engeland op zoek was naar andere gebieden ? Of was het een eenzame jager die hier jacht maakte op de « wisent » of oeros en de dood vond in het gevecht ? Toch heeft deze mens ons iets achtergelaten : zijn stenen wapen. In 1928 werden er eiken gerooid, in de vezels van zijn wortels hield een eik een door mensenhanden vervaardigd (Kaart H/4 - V vierkant) wapen omkneld. Met zijn rechte snede en dikke gebogen rug doet het denken aan een Mousteriën-type.

Denk nu niet dat deze vuursteendolk een unicum is in onze gewesten. Voor de Eerste Wereldoorlog ontdekte een hoofdonderwijzer in Liedekerke, August De Backer, een dergelijke steen. Deze amateur natuurkundige vroeg zijn medeonderwijzers en leerlingen aan opzoekingen te doen ; het resultaat was verbluffend : de achtbare hoofdonderwijzer heeft niet alleen een omvangrijke kollektie van dergelijke specimens samengebracht, maar ook tal van stenen bijlen of strijdhamerbijlen met ronde uitholling opgegraven, wat op een hogere kultuur wijst.
Dank zij deze vondsten weten we met zekerheid dat hier op onze bodem reeds duizenden jaren geleden mensen hebben geleefd. Als een bode uit het duistere verleden heeft deze vuursteen ons een lichtpuntje gebracht ; dit was geschied(enis) in Haaltert.

Na het laatste glaciale doet zich iets merkwaardigs voor : de landengte die Engeland met het vasteland verbindt, bezwijkt onder de voortdurende aanval van de vloedstroom vanuit de Atlantische Oceaan. De vloedgolf stuwt nu tweemaal daags de nieuwgeboren Noordzee binnen en sleept grote massa's puin van de doorbraak mee, tot zand vergruisd zet het zich af langs de kust. Een duinenketting ontstaat — niet de hedendaagse duinen —, als een reuzendam grendelt ze de binnenzee af, langzaam droogt deze uit en er vormen zich kleine meren ; bij gebrek aan watertoevoer worden het moerassen (de naam van de gemeente MERE verwijst naar een dergelijk meer of

moeras). De grondbasis van ons huidig landschap is nu gevormd, het Löss meegevoerd door storm en wind vult de dalen en rondt de heuvelen af. Wanneer de natuurelementen tot betrekkelijke rust zijn gekomen, opent zich voor de mens het « Bronstijdperk ». Zeshonderd jaar vóór Kristus zal hij het ijzer gaan bewerken.

KELTEN TE HAALTERT

Daar *denkelijk* in Haaltert geen bronzen voorwerpen, afkomstig van de Kelten zijn gevonden, nemen we onze toevlucht tot de toponymie of plaatsnaamkunde.
De oudste plaatsnaam die we in Haaltert kennen is het Keltische woordje « Brogilo ».

Keltisch woord : Brogilo
Germaanse woord : Briel, Broel, Bruul, Breughel en Brühl.
Romaanse woord : Bruelle en Brule.
Voor de geschiedschrijvers :
Ghyselinck vertaalt het met : een bosachtig, moerassig terrein.
Voor Carnoy betekent het : afgesloten ruimte, poel, gemeenteweide, akkerland.

Hieruit mag men afleiden dat de « Brul of Briel » reeds 600 jaar voor Kristus bewoond was door de Kelten. Ook op geologisch gebied is dit waar te nemen.
De bewoners zullen in de nabijheid van hun nederzetting « Brigolo » de bossen hebben gerooid om er landbouwgronden van te maken. Strektgewijze zal de Brulkouter — kouter is de oudste benaming voor landbouwgrond — ontstaan zijn. Met de glooiïng naar het zuiden zal deze heuvelachtige kouter hetzelfde niveau gehad hebben als de Brul, door de ontbossing kreeg de Noordenwind vrij spel, langzaam zal deze heuvel door de erosie afgeplat worden. Daarentegen zal de plaats waar de gemeenschap huisde, beschermd door woningen en bossen, weerstand hebben geboden aan de grondverstuiving. Zo is het te verklaren dat het Brulplein en omgeving hoger ligt als de nabije Brulkouter.

Brul komt in geschreven taal het eerst voor in 1295 « Inden brul ». In 1375 « een paer zaghers ute den bruele te Haeltert ».
Op het Brulplein was er een Wij- of Walput : « Inden bruel jeghen dweddewater (betekent drinkplaats) van I opstalle ende I weddewater inde bruel » 1466.

In de Overbrul was er nog een weddewater : « ...om daer up te visschene ende te plantenné » 1466. « In « ten Rode » aen weddewater » 1474 (gelegen bij de Brulkouter en Herrenthout).

Donkerput : « gheleghen in de Donckerputte » 1474. « In den donckeren putte, zuyt de bruelcouter ».
Buiten deze putten was er ook :
Bruldries : « item ande bruldries » 1450 (het huidige Brulplein).
Brulken : « ...up tyskensveld neven and broulke » 1504. « Int bruelken jeghen de kakeyt » 1504.

Brulkouter : « Op den bruelcouter te Haeltert » 1316.
Brulkouterstraat : Van de Brulstraat naar de Brulkouter.
Brulmeers : « ...brulmeers aan de stenen brugge, oost pieter de hondt west 'sheerenstrate » 1575 ('sheerenstrate het zelfde als de Brulstraat).
Brulstraat : « de bruelstraat » 1483 (van de Steenweg naar de Brul).
Overbrul : « Jan tsoncke inde overbrul » 1466.
Deze talrijke toponiemen wijzen wel op een zeer oude nederzetting.
Het oud Keltisch-Germaans woord « Brul of Briel » is in 1843 bij het op kaart stellen door Popp A. gewijzigd geworden in « Bril ». Voor hem had een zekere graaf Ferraris in zijn « Carte chorographique des Pays-Bas autrichiens par le comte Ferraris, gravée par L.A. Dupuis 1777 » dezelfde foutieve schrijfwijze « In den bril ».

In geen enkel toponiem wordt deze nietsbetekenende « bril » vermeld. Voor de geschiedenis zijn oude plaatsnamen van enorm belang. (*)

De Kelten — ook Bolgs genaamd — waren zeer waarschijnlijk na het Steentijdperk de oudste bewoners van onze gewesten. Volgens sommige geschiedschrijvers kwamen ze van de boorden van de Rijn (de benaming Rijn is Keltisch).
Hun priesters moesten duizenden verzen memoriseren. Ze offerden dieren aan hun goden, — sommigen spreken van mensenoffers, — toch hadden ze een ontwikkeld godsdienststelsel. Men zegt van de Kelten dat ze hier op aarde zaken in leen konden krijgen om deze op erewoord in het hiernamaals terug te schenken. Ze waren zeer bedreven in het bewerken van brons. Ze meenden dat de vele goede geesten huisden bij bronnen en waterputten of op heuvels en in het diepste der wouden.
Ze voorspelden de toekomst door het gehinnik der paarden die hun heilig waren (Epona was de paardengodin), in de vlucht der vogels en andere natuurlijke tekens.

Niezen was een slecht voorteken en hier hebben we een overlevering of survival : wanneer iemand niest zegt men, — tot voor enkele jaren althans, — « God zegene U », een bezwering dus tegen het kwaad.

Reeds vóór de inval der Romeinen zijn ze uitgeweken, de meesten, bij de Romeinse overheersing, naar Schotland en Ierland, — waar heden ten dage op sommige Schotse eilanden de druïdengodsdienst nog wordt beleden. — De resterenden hebben zich vermengd met de Germaanse, de Alpinenstammen, en Romeinen.

Wat ons interesseert : Brul van Keltische oorsprong.

(*) *Het woord « bril » komt voort van de naam van een doorzichtige robijn « beryll » waar men reeds in de IIe eeuw in het Midden-Oosten brillen van maakte om de ogen tegen het zonlicht en stof te beschermen.*
Op plaatsnaamkundig gebied heeft het niet de minste waarde. Zou het Gemeentebestuur deze oude wijknaam en de daar uit afgeleide benamingen voor plein, straat, kouter enz. niet in eer herstellen in « Brul of Briel » ?

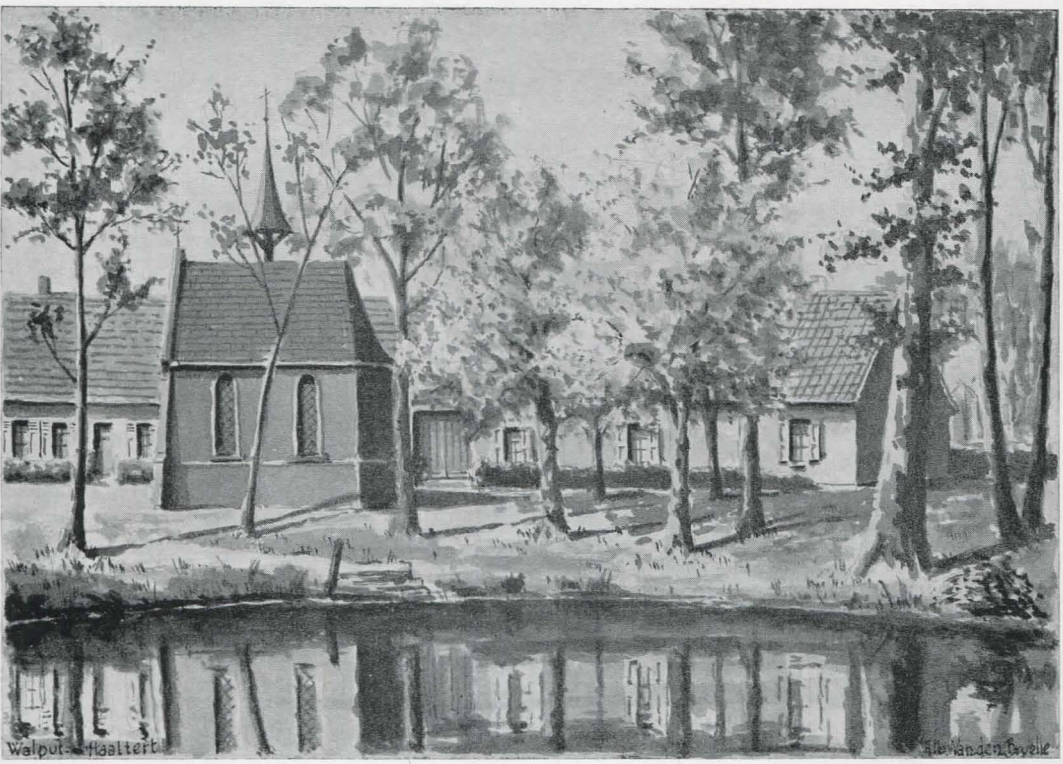

BRULPLEIN MET WALPUT EN KAPEL (kaart H/4)

Het water van de « Waelput » of « Lindeput » werd vroeger gebruikt om het vee te laten drinken en branden te blussen. Het was ook een visrijke vijver.
De bomen waren gebuurte-eigendom, ieder huisgezin had « zijn » boom, het hakhout werd gebruikt als brandhout. Wanneer een zieke boom werd omgehakt verplichtte een ongeschreven wet de eigenaar er een nieuwe boom te planten.
Het oude Brielplein was vroeger een rustiek hoekje. De herbergiers plaatsten bij mooi weder, en vooral in de zomer, de tafels en banken in de schaduw van de lindebomen, en of er daar gedronken werd ! « Al huilende den Briel af ».
Bij zomeravonden was het een trekpleister voor de buurt. Onder de loofrijke bomen werd er gekaart, gedronken, gezongen, gedanst, gevrijt en gevochten.
In 1902 werd er een gebuurtekapel gebouwd toegewijd aan St.-Jozef.
Gedurende de oorlog 1914-1918 werd de Waelput gedempt.

De koster Amand Joris schreef en toondichtte een innig mooi afscheidslied over de « Waelput ».

Rondom de Waelput was 't eertijds zo goed
Elk was er blij en gerust van gemoed.
Onder de linden en tussen het groen
's morgens en 's avonds maar meest op de noen.
Waelput, Waelput, vaarwel oude gezel
't Klokje met zijn klanken zoet
zegge ook zijn afscheidsgroet (bis)
Waelput, Waelput, trouwe gezel, v-a-a-r-w-e-l...

Spijtig dat enkele jaren geleden, bij de boomplantaktie, de talrijke jonge boompjes door vandalen werden vernield.

ROMEINEN EN GERMANEN

We zijn bijna aan het begin van onze tijdrekening, het jaar 57 vóór Kristus.
We kennen uit onze schoolboeken de komst van proconsul Julius Caesar, die gans Gallië aan de heerschappij van Rome wou onderwerpen en ook het klassieke « De Belgen zijn de dappersten der Galliërs ». Doch daarmee is de kous niet af, want het is dank aan deze kolonialisten, bezetters, heersers of beschavers, zoals men ze noemen wil, dat we een uitgebreide, geschreven geschiedenis hebben. Natuurlijk schreef iedere geschiedschrijver zoals hij gepend was.

Plinius beschrijft de Chauken, de kustbewoners van Friesland. Ook aan onze kusten leefden Friezen ; men merkt dit nog aan de bouwtrant der talrijke Friese stulpboerenwoningen in het hinterland bezijden Wenduine.

« Daar stort de zee zich met twee tussenpozen des daags en des nachts in een geweldige stroom over een onmetelijk land (de schrijver kende geen ebbe en vloed, n.v.o.) zodat we, bij deze eeuwige strijd in de gang van de natuur, twijfelen of de bodem tot de aarde of tot de zee behoort.
Daar leeft een armtierig volk. Bij hoogwater lijken hun hutten zeevarend, maar schipbreukelingen als het water zich terugtrekt. Goed om dan rondom de hutten de vissen na te jagen die met het water trachten weg te vluchten.
Vee hebben ze niet, evenmin gelukt het hun een stuk wild te vangen, aangezien einde en verre de zee elk struikgewas heeft weggespoeld. Van riet en biezen maken ze een soort touw, waarvan ze visnetten knopen. Aardkluiten die ze met hun handen uitsteken laten ze in de wind en zon drogen tot brandstof om hun eten te koken en hun verstijfde ledematen te verwarmen. En, voegt de schrijven er aan toe, zulke stammen, als ze vandaag door ons (de Romeinen) onderworpen worden, noemen dit slavernij. »

Tacitus : « Als uiterste der mensen die leefden van vis en vogeleieren ».

Deze beschrijvingen hebben op het eerste gezicht met de geschiedenis van Haaltert niets te maken, doch de versie geeft ons een beeld hoe deze kustbewoners leefden. Diezelfde Morinen maakten van hun naakte gronden, onder het impuls van de Romeinen, brakke weiden en begonnen aan schapenteelt en werden wevers. Zelfs nu nog ziet men de gevolgen van deze beschaving. Niet alleen West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk daveren van de textielindustrie, ze is zelfs tot in onze gewesten doorgedrongen. In de 17e eeuw had hier in Haaltert ieder huisgezin één of meer spinnewielen en talrijke weefgetouwen.

Duitsland, het wijnland bij uitstek, dankt zijn wijnkultuur aan de Romeinen en ook bij ons vertellen de toponiemen dat onze voorouders er wijngaarden op na hielden.
Tacitus beschrijft ook de stammen in het binnenland en noemt onze voorzaten « Een woest, wortels knagend en in berenhuiden gewikkeld oervolk ». Verder « hun hooggeroemde gastvrijheid en... soberheid ! » en nog volgens dezelfde schrijver « Als men hun drankzucht toegevingen doet en hun voorzet zoveel ze verlangen, zullen ze even moeilijk door die ondeugd als door de wapens overwonnen worden ».
Geen gastvrijheid verlenen, zelfs aan zijn vijanden, geldt als heiligschennis. De spijzen zijn eenvoudig : wilde vruchten (wilde appel), wildvlees en geronnen melk, gerst en tarwe tot brei verwerkt. Van dit laatste gewas maken ze ook bier. Honing diende vooral om de spijzen te zoeten en tot het stoken van de mededrank (alcohol gewonnen uit honing).
Dag en nacht doorgaan met drinken wordt niet als schande aangezien.

Op de « Male » (een toponiem verwijst ons hier in Haaltert naar de « Maalwilgen », ligging onbekend) kiezen ze hun leiders. Deze volksvergaderingen werden gehouden bij volle maan, daar wordt rechtgesproken, huwelijksverbintenissen gesloten en bloedwraak belegd. Het « Volksgerecht » beslist over leven en dood. (Bij volle maan zou, een paar tientallen jaren geleden, geen enkele huisvrouw het wasgoed hebben laten buiten hangen, omdat het onheil bracht).

Begrafenis is geen pralerij, de krijgers worden gewoon verbrand of begraven met hun wapenuitrusting die ze nodig hebben voor de heropstanding in het Walhalla. Een terp of zwerfsteen bedekt hun graf.

Steden kenden de Germanen niet, wel hadden ze nederzettingen. De lemen hoeve met strooien dak was hun woonplaats, met een gat midden in het dak, waaronder in een kuil vuur gestookt werd. Zelf in de Vikingskoningshallen vindt men deze terug.

Buiten hun echtgenote hadden ze een « Keibe » of bijzit. Tot ver in het Kristendom blijft dit Keibehuwelijk bestaan, Karel de Grote had in de 9e eeuw een groot aantal Keiben. Tot laat in de middeleeuwen kon een priester, zonder het celibaat te schenden, een keibe bezitten.

Hun geschreven taal waren Rünetekens aangebracht op hun drinkbekers. Op sommige grafstenen vinden we deze Rünetekens nog terug.

Dat de Romeinen hier in Haaltert zijn geweest en er op zijn minst een « Villa Rustica » (een landbouwershoeve met bijhorigheden) hebben gebouwd, staat als een paal boven water en wel om de volgende redenen :

Op de Heirweg, de scheidingslijn tussen Haaltert en Mere (kaart F/I in vierkant) heeft men Romeinse dakpannen en potscherven gevonden.
In zijn tuin op de Hoogstraat (H/5 III in vierkant) heeft de heer Viktor De Pril een Romeins geldstuk opgedolven. Denkelijk zijn er op andere plaatsen dergelijke, ons onbekend gebleven, vondsten gedaan.
Wat voor de geschiedenis van Haaltert van groot belang is zijn de Romeinse dakpannen die gevonden zijn bezijden de Brulkouter en Herenthout (Kaart

berg, die er enkele exemplaren heeft van bewaard (wij bezitten er ook een) dat we deze zeer interessante schakel in de geschiedenis kunnen inlassen. Want waar eens een Romeinse Villa is gebouwd of een nederzetting is geweest, bouwden eeuwen later de Franken op *dezelfde* grondvesten hun burchten. Dit is van groot belang voor de latere Engel- of Ingelbertburcht die daar gestaan heeft — een toponiem de huidige « Engelbertdreef ».

Een nieuwe schakel heeft de grootvader van Alberta Hespeels-Van der Hoeven ons bezorgd. Na de brand van het Hof van Petrus Coppens (nu de hoeve van Gerard Maasschalk, hoek Brul - Muisstraat (Kaart H/4 VIII vierkant) werd dit verbouwd. Deze persoon heeft gezien dat *onder* de kelder op circa 2 meter diepte een geplaveide weg liep, parallel met de Muisstraat. Wanneer men weet dat alleen de heirstraten, en dit om militaire redenen, een verhard wegdek hadden en dat pas zestien à zeventien eeuwen later Napoleon sommige straten deed bedekken met kalseiden, moet deze weg iets uitzonderlijks zijn geweest.

De Brulstraat werd in de Middeleeuwen « 's Heerenstraete » genoemd, de straat van de heer van de heerlijkheid. Deze straten leidden gewoonlijk naar een brucht of kasteel. Was de Muisstraat in de Romeinse tijd een losweg of dreef van de Villa ?

Weer komt de geologie ons een handje helpen ; dat deze verharde weg op 2 meter diepte lag of ligt van het huidige niveau, is te wijten aan het Löss ; 2 meter in 2000 jaar komt overeen met 1 mm per jaar. (*)

Door noodweer, overstromingen en orkaanwinden, kan deze straat in 'n veel kortere periode bedekt zijn geworden. Is dit geschied in de 4e of 5e eeuw, toen de Romeinen onze gewesten ontruimden en villa's en wegen in verval kwamen ? Een feit staat vast : dat er hier in de 5e eeuw geweldige overstromingen hebben plaatsgehad (de grootste tot op heden gekende in de geschiedenis) en de loop der rivieren werd gewijzigd. Nieuwe waterlopen en beken werden gevormd, andere verdwenen volledig door verzanding. Heeft er zich toen ook hier een grote grondverschuiving voorgedaan en de gewezen Romeinse Villabaan overdekt ? De vallei van de Oterbeek — de huidige Klokputbeek — zal tweeduizend jaar geleden veel dieper zijn geweest, en als een natuurlijke wal gediend hebben voor de beveiliging van de Villa.

Het is ook eigenaardig dat de gewezen heirbaan, daar waar nu de Engelbertdreef met de steenweg samenkomt, een bocht maakte van een bijna halve cirkel, om nadien weer recht door te lopen. Dit moet wel een grondige reden gehad hebben.

Bezijden de steenweg en de dreef (kaart I/4) is er een toponiem Hamerijk en Hammerijksveld « up de puttene van Amerixveldeken » 1547. Ham = inham. Velden zijn gewonnen op bossen en moerassen — zijn van latere datum als de kouters. Was dit vroeger een *waterinham* en hebben ze er veld van gemaakt door de gracht, die er heden nog is, er omheen te leiden ? « Gracht » is een kunstmatige waterloop. Stond het water, toen de Romeinen de heirbaan aanlegden, tot aan de inham en hebben ze hierdoor die omweg gemaakt ? Een verbinding met hun Villa was toen maar alleen mogelijk langs de Brul- en de Muisstraat.

(*) *Na Wereldoorlog I heeft men op de Hoogstraat (nu de woning van Constant Van Impe) op 1,50 m onder de huidige steenweg een verharde weg ontdekt, denkelijk de originele heirbaan.*

Ook de toponiem van de Muisstraat geeft ons een bepaling van de bodem.
« Ant moesken » — « Ant Moesekyn » 1390
Germaans Musa = moeras Kyn = klein
of « Moesekyn » = « Kleine moeras »

Wanneer de Muisstraat enkele jaren geleden een betondek kreeg kon men zien dat er grondvesten van gebouwen werden blootgelegd *midden* de vroegere Muisstraat, wat weer overeenstemt met de gevonden oude weg.

Waar de oude grondvesten in rode baksteen vandaan kwamen blijft een open vraag, want een honderdtal jaren geleden hadden de lemen huizen die er toen stonden, geen gemetste grondwerken.

De geplaveide weg onder de kelder van de hierboven vermelde hoeve was wel degelijk van Romeinse oorsprong : een verbindingsweg met de Villa en de Brulstraat.

Toen eeuwen later het Herenthoutdal door de erosie genivelleerd was, zullen de Frankische burchtheren de huidige dreef hebben aangelegd.

DE FRANKEN

Wanneer de laatste Romeinse eques het Belgica-secunda verlaten hadden, kwamen de Salische Franken (*), een Germaanse volksstam. Waren ze de Rijn overgestoken uit angst voor de gevreesde Attila of gingen ze op zoek naar vruchtbare gronden om er nederzettingen te bouwen ? In Haaltert vinden we de namen van vier hemersfamilies : Brantegem, Gotegem, Cattem en Kuregem.

Het is logisch dat de leiders in de leegstaande Romeinse villa's hun intrek namen of, indien ze tot puin vervallen waren, op dezelfde plaats hun nederzettingen bouwden.

Nieuwe hoeven kwamen tot stand waar vruchtbare gronden en weiden konden ontgonnen worden. Deze lagen verstrooid en werden dikwijls de kernen van latere steden, dorpen, gehuchten of wijken.

De leden van deze gemeenschap vormden weer een sibbe, de stamvader was de leider. Deze stammen leefden volledig onafhankelijk en afgezonderd en vormden een agrarische kern. Buiten hun buurtschap hadden ze praktisch geen wegen nodig. Hierdoor kwamen de Romeinse heirbanen in verval. Wind en regen bedekten ze met slib, ze werden overwoekerd met onkruid, struikgewas en bomen en raakten in verval, later vergeten.

Zoals de Kelten waren de meeste Franken zeer karig om geschreven bronnen achter te laten (cfr. Karel de Grote kon slechts met moeite een kruisje zetten als naamteken).

Weer moeten we onze toevlucht zoeken bij de oude plaatsnamen die ons de plaats aanwijzen waar deze oude Frankische nederzettingen gelegen waren. De toponiemen zijn gevormd met het suffix « Hem » en « Zele ».

BRANTEGEM :

Brante = branda
Gem = hem = heem = woonst
Dus hoeve of nederzetting van de sibbe of familie Branda.

GOTEGEM :

Deze benaming slaat niet alleen op een gedeelte van Haaltert, maar ook een deel van Aaigem en Mere.
De Frankische naam : Gutdingahem
Woning van Guti of Guta

* *Frank betekent : vrije man.*
Heden gebruiken we nog tal van woorden, die de karaktertrek van deze Germanen weergeven.
Frank zijn : brutaal, vrijpostig.
Een franke man : = fier, moedig.
Een frankaard : = brutale vlegel.
Verder : Frankrijk, frank (munteenheid) frankeren enz.

Lindemans verklaart deze plaatsnaam « als woning van de Frank Gaut of Goot. Een vreemdeling onder de Franken vermits hij aangeduid werd met zijn stamnaam Goot. De Oost- en Westgoten hebben hier nooit verbleven. Volgens sommige geschiedschrijvers o.a. De Meyer in « Annales », Marchantius in zijn « Descriptio Flandriae » en Guicciardini in 1612 in « Beschrijving van alle Nederlanden » zou Aalst zijn ontstaan te danken hebben aan een Goot die in de 5e eeuw daar een burcht zou gebouwd hebben, aan de kromming van de oude Dender, in de omgeving van het Oud Hospitaal, zodat het niet zo onwaarschijnlijk is, dat Gotegem ook een Gotische nederzetting zou zijn geweest.

De Wist- en Ostro-Goten kwamen uit de Kaukasus aan de Zwarte Zee. De Salische Franken van boven de Rijn, Noord-Duitsland.

Verder zijn nog twee « hemen » bekend doch van minder historisch belang, namelijk :

KATTEM :

Germaans Kattu = wilde kat
Verblijfplaats van wilde katten (die zelf later nog veelvuldig voorkwamen).
Franken die op deze plaats hun nederzetting bouwden zullen deze plaatsnaam hebben behouden.
Kat betekent ook plaats of wegen die opgehoogd werden door matten, gemaakt van gevlochten rijshout, verbonden met bolen.
« lants gheleghen up den drouscoutere metter eender zijde tgoet van catthem » 1477 (kaart G/4).

KUREGEM :

Woning van de familie Kuri of Kuro.
« sur le cruyzcoutrere te Cureghem » 1387
(kaart J/6)

MUSSENZELE :

Deze nederzetting is van latere datum.
Musse = musk = musa = moeras
Zele = sali = zaal.
Een Germaans hallehuis, dat onder één dak stallingen, schuur en woonplaats onderbracht.*
Dus hoeve bij het moeras.
« een stee ghel. te musschenzele » 1446
(Kaart H/7)

* *In de maand juni 1975 heeft men te Moorsel, zich bazerende op de oorsprong van de naam deze gemeente (dezelfde betekenis als Mussezele = Moorsel, moor = moeras, sel = zele = zaal, of « Hallehuis-bij-het-moeras ») met daarbij een historisch gegeven dat daar in de 12e eeuw een kasteel zou gestaan hebben, opgravingen gedaan. Men heeft er bakstenen grondvesten blootgelegd van 0,50 m dikte. Een aanwijzing voor het « dalleslot » in Mussezele, indien daar ooit een slot of burcht gestaan heeft, zou er moeten gezocht worden in het « Helbos » op de plaats waar de ziekenhuisgracht in de Eilandbeek uitmondt (Kaart H/7).*

GODSDIENST

We moeten iets trachten te weten te komen over de godsdienst, willen we een bindmiddel vinden in onze geschiedenis. Het kristendom speelde een voorname rol in de geschiedenis, ook in deze van Haaltert.
Reeds ten tijde van de Romeinen was de kristenleer doorgedrongen rondom de bisschopssteden Triers, Reims en Keulen. Doch in de 5e eeuw zullen onze Haalterse voorzaten wel nooit over deze leer hebben horen spreken.
Wel liet het hoofd der Merovingen, Clovis, — een gouwkoning der Salische Franken — zich om politieke beweegredenen dopen in 496. Hierdoor kreeg hij de Ariaanse Germaanse stammen, die zich onder de Romeinse overheersing hadden vermengd met de Kristen-Romeinse bevolking, op zijn hand.
Zo werd het Kristendom van bovenaf en gedeeltelijk met *geweld* aan de bevolking opgelegd. Chilebert, zoon van Clovis, verdedigde deze nieuwe godsdienst rond 525 door krachtige middelen. Zo moesten « al aan de duivel toegewijde heidense beelden op de akkers vernietigd worden » (een uitloper : de hedendaagse kapellekens, die spijtig genoeg in verval geraken).
Dat de eerste geloofspredikers enorm tegenstand kenden zien we in de levensgeschiedenis van de H. Amandus van Aquitanië. Als bekeerder in onze gewesten wordt hij hier ten lande onthaald op stokslagen en is verschillende malen aan een gewelddadige verdrinkingsdood ontsnapt. Zelfs de H. Willebord, honderd jaar later, moest hier zijn missiewerk staken.
De H. Livinus, de geloofsverkondiger in Brabant — het Land van Aalst behoorde toen aan deze gouw — (zijn naam leeft voort in St.-Lievens-Houtem, St.-Lievens-Esse), pende neer :
« Impia barbarico gens agitata tumultu. Hic Bracbanta furit meque cruenta petit » of « Hier werpt zich het goddeloze volk van Brabant, ten prooi aan een barbaarse opgewondenheid, met woede op mij, begerig naar mijn bloed ». Hij stierf een gewelddadige dood.

De H. Lambertus vernielde de afgodsbeelden in de Kempen, hij werd te Luik in zijn villa vermoord.
Bonifatius, om te bewijzen dat de heidense goden niet bestonden, velde een « heilige eik » toegewijd aan god Donar, doch diezelfde prediker werd door de Friezen met een bijl het hoofd gekloven. Om zich te beschermen hield hij zijn Evangelieboek boven het hoofd ; dit boek, dat nog de inkerving vertoont, bevindt zich in de Dom van Faldo in Duitsland.

Het ligt niet in de bedoeling het missiewerk te bekritiseren, doch het eerste werk bestond er steeds in de heidense tempels en Wijbomen te vernielen en ze aan het vuur prijs te geven. In 705 veroordeelde St.-Hubertus som-

mige sibben tot 3 jaar boete (?) omdat ze de as van het door hem verbrande heiligdom op heiligschennende wijze bleven vereren. Daarna liet hij er een bedehuis op bouwen toegewijd aan de H. Martelaren.

Zoals alle volkeren van het Germaanse ras hadden deze verschillende goden. De verering van de maan, zon en sterren is de oergodsdienst van de prehistorie die ze door traditie overnamen. Hun godenverering was deze van de bodem en de natuur. Die natuurverering uitte zich in de aanbidding van bron-, rivier- en woudgoden, ook geloofden ze in diergoden : Artio de berengodin, Torvas de heilige stier, Epona (waarvan het woord pony) de paardengodin.

De koninklijke eik was een heilige boom, de misteltoe ot marentak die er op groeide was het symbool der vruchtbaarheid. (Hier hebben we weer een survival : het is een ongeschreven wet dat jongens en meisjes elkaar kussen onder de marentak gedurende de Joëldagen.) Deze parasietplant werd gebruikt als geneesmiddel. Met grote plechtigheid werd ze met een gouden sikkel van de eik gesneden door de Druïde en opgevangen in een sneeuwwit laken.

Ze geloofden in het voortbestaan na de dood en hadden ook de onsterfelijkheidsgedachte.

De Frankische Germanen geloofden ook in het hiernamaals, ze aanbaden evenals de Kelten de omringende eeuwige natuur. Bij de dood keerde hun geest naar de immer bezielde natuur terug, daar verenigde hij zich met de heldenschaar, het grote leger der geesten. Wanneer de wind huilend door hun wouden joeg, wisten de Germanen dat dit de stemmen waren hunner doden, op weg naar het eeuwige Walhalla van feestvierende « enkerjär » en de Mede rondgedragen door de enig mooie Walkuren.

De kwade geesten keerden terug en verschenen in de gedaante van de gevreesde « weerwolf ». Andere boze geesten waren Trude, Alp en Mare. Waarvan de overleveringszin « van den d'alf (Alp) geleid », dit waren lieden die in hun eigen goedgekende omgeving hun weg waren kwijtgeraakt en zoekend in een cirkel ronddoolden om dan weer op dezelfde plaats terug te keren. Ook « van de mare bereden » ; dit is een drukkend angstwekkend gevoel gedurende de slaap. Ook de paarden kennen deze benauwdheid, zijn onrustig en het angstzweet breekt uit. Van daar ook de naam « nachtmerrie ».

De « Elfen » daarentegen waren de mensen genegen en behulpzaam.

Niettegenstaande de vierhonderd jaar Romeinse bezetting, de kerstening en zelfs de nieuwe tijdrekening ingevoerd door de Franse Omwenteling, leven de Germaanse goden voort in Zon- en Maandag, de god Dyns in Dinsdag, Wodan in Woensdag, zijn gemalin Frija in Vrijdag, Thor of Donar in Donderdag.

Het zal voor de pioniers-geloofspredikers wel een bijna hopeloos missiewerk zijn geweest.

Wat hadden de Germanen te maken met Iemand die in een ver onbekend land de kruisdood was gestorven. Door overlevering wisten ze dat ook hier de Romeinen de schandedood op het kruis hadden laten voltrekken.

Het invoeren van het gebed voor de doden en het kruisteken dateren van het

jaar 310. Verering van heiligen en engelen — van 375, ze hadden immers hun « elfene » en « Walkuren ».

De leerstelling : de aanbidding van de Moeder van Kristus, van het jaar 431. Ze hadden « Frija », de godin der vruchtbaarheid.

Het vagevuur als geloofspunt was het jaar 593. In de 6e eeuw lieten zich nog Germanen bij hun dood verbranden.

Van het jaar 600 het latijn als Godsdiensttaal, de taal van hun gewezen overheersers : de Romeinen.

Het zal wel een reden gehad hebben dat in de 7e eeuw paus Gregorius de Grote, die ingezien had met welke enorme moeilijkheden de geloofsverkondigers te kampen hadden, om de heidense godendienst te overwinnen hun de raad gaf « indien het niet anders kan, de heidense tempels niet te verwoesten, maar ze te besprenkelen met wijwater, er een altaar op te richten en ze te gebruiken als kerken... » Ook het veertiendagen durende Joelfeest der Germanen (vanaf 24 december tot 6 januari) te kerstenen door Kerstdag, Nieuwjaar en Drie Koningen (de vuren waarmede de Germanen op Kerstnacht de geesten der duisternis verjoegen leeft voort in de verlichte kerstboom, de mascaraden op Driekoningen, het zegevierende licht op de duisternis).

Ook het feest van de Lentegodin « Eoste » liet hij kerstenen door het Paasfeest (de naam van deze oergodin vindt men terug in Engeland « Easter » en in Duitsland in « Ostern »).

Zoals bij de Germanen wordt Pasen nu nog gevierd volgens de maanstand. Hierdoor de nog steeds wisselende datum van dit feest.

HET WESTEN VAN HAALTERT

In 't begin van de historische tijden lag een groot gedeelte van het lagere Land van Aalst in het « Sylvia Carbnaria ». Was onze streek ook gelegen in dat reusachtige Kolenwoud ?

Hoe meer dit gewest bevolkt werd, hoe meer bossen er gerooid werden om kultuurgronden te winnen. Zo ontstonden de eerste kouters en velden.

Wanneer men de kaart van Haaltert in twee delen verdeelt, een vertikale lijn trekt van E/F naar E/F (als grenslijn Ekent inbegrepen), dan zien we dat in het oostelijk deel minder bossen doch meer kouters te vinden waren (steeds volgens de oude plaatsnamen). Daarentegen in het westelijk deel minder kouters maar meer velden en bossen met daarin talrijke hoeven.

Zo is het westen praktisch afgegrendeld geweest door een gordel van wouden of bossen.

NOORD-WEST :
ten Bosch « terre an den bosch » 1387
Waarvan het huidige « Bosstraat » is afgeleid.

OOST :
Ekent « ten eechoute » 1390
Ekent betekent « eikenbos »

ZUID :
Boekent « Bouchout in Vlaenderen bij Kercken » 1434
Boekent = Beukenbos.
Onderverdeeld in verschillende bossen :
Wouwersbos : « stede in wuverbosch »
Landeledebos : « gelegen binnen Haeltert in Landeleebosch » 1540
Lobroek : Lo = bos « bosch ghen. de loobrouck » 1732

WESTEN :
Gotegembos « up den bosch te gheuteghem » 1502

NOORD-WEST :
De Molenbeek « dwater opde Molebeke » 1308

In deze omwalling van bossen liggen de kouters en velden.

De Grootkouter « inde grotecouter » 1390 (kaart D/3)
Van latere datum zijn de veldnamen, denkelijk door de Franken gerooide bossen. « Rot » = rooien of geveld = veld.
Vissenrot, Hollebeekveld, Schelfveld, Boekentveld, Groot Boekentveld, Groot Brantegenveld, Rosthoutveld en Gotegemveld.

Hierin ontstonden twee grote Frankische nederzettingen, de hierboven beschrevene, Brantegem en Gotegem. Omgeven door deze bossen leefden ze afgezonderd van het oostelijk deel van Haaltert. In de Middeleeuwen vinden we meer hoeven in het westelijk dan in het oostelijk deel, niettegenstaande de vele kouters in dit laatste gewest. Van de hoeven, op de kaart aangegeven met een « ? », is de juiste ligging niet bekend, wel stonden ze in die omgeving.

HOF TER CULSBROEK (kaart A-B/5-6) :

« De Culsbrouck » 1632
« Jonkvr. Vr. de Vremde... op haer ghoet te culbroecke » 1632

Later kwam het in het bezit van de familie de Vremde en kreeg de naam « 't goed van Bieselinge ».
Bij de Franse Revolutie kwam het aan de markies de Rodes. Vandaar de naam Markiezengoed. Vanaf 1926 zijn de gronden eigendom van de Graaf de Marchant et d'Alsembourg.

Cul = Kuil of diepte
Broek = gewoonlijk zure moerasachtige gronden.

Dezelfde familie Van Culsbrouc had te Impe een heerlijkheid, genaamd « ter Braempt », met een oppervlakte van 94 dagwand. Door huwelijk ging ze over aan de familie de Vremde en gedurende de helft van de 17e eeuw aan Grutere van Bieselinge. Dit adellijk geslacht bezat te Impe ook een kasteel. De naam wijst op « laag gelegen broek », de werkelijke toestand van de bodem.
Het hof was 21 bunders groot of 84 dagwand. Het was belast met een graanrente van « 5 cooren vaten sjaars » voor de armen van Kerksken.

HOF TER WILGEN (kaart A/6) :

gelegen nabij de Hoelbeek, op de grenslijn Haaltert-Heldergem.
« thof ter willeghen » 1466
Deze hofstede had een uitgestrektheid van 19 bunders en een half dagwand of 76 dagwand en half. Ze behoorde toe aan Agata Bussaert, weduwe van Geeraard van der Ecken.

In 1437 werd ze verpacht voor 10 pond en 9 sch. met de verplichting voor de huurder : ééns in het jaar de eigenares en haar gezelschap te Gent met paard en kar af te halen en terug te brengen. Ze werd belast met een 10e wijk (Haaltert en Kerksken hadden samen 25 tiende wijken). In 1539 bedroeg de huur reeds 16 pond Vlaamse gr. De prijsstijging is dus niet alleen een modern verschijnsel.

HOF TEN HAZE of HOF STOYS (kaart B/4-5) :

Het nu nog bestaande hof.
« Int coppensvelt aen de suyt syde de scelfstraete aen dost syde het hof stoys » 1517

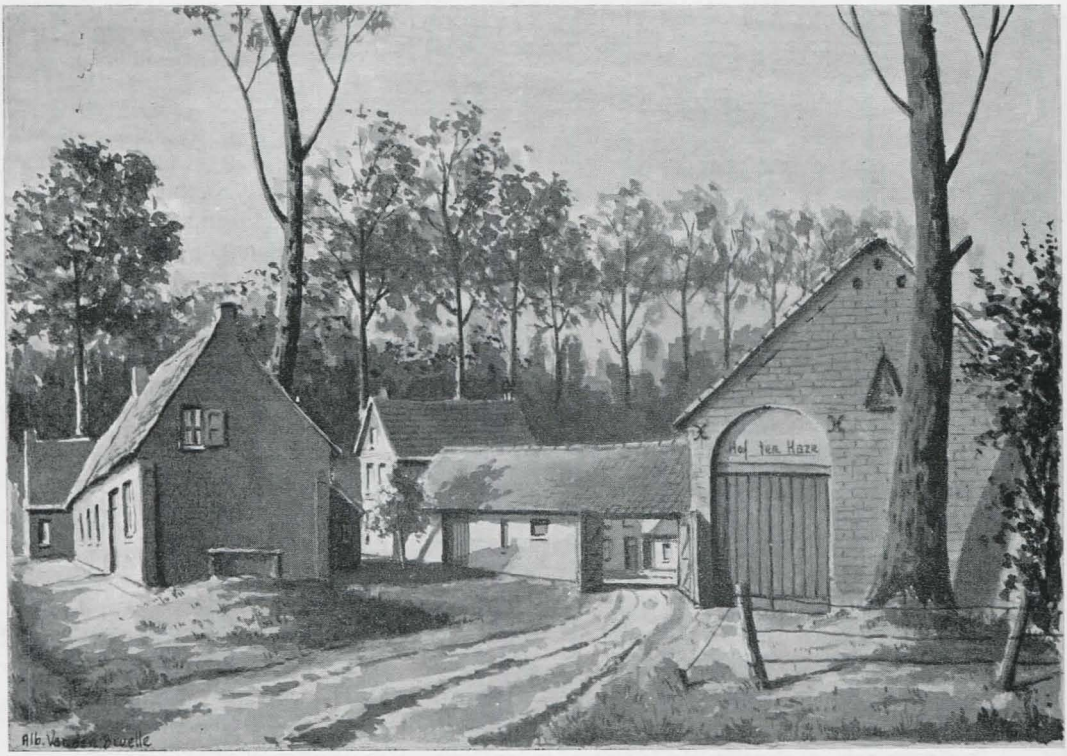

HOF TEN HAZE (Kaart B/4-5)

De oudste hoeve van Haaltert, het hof genoemd naar de familienaam « de Toye », vermeld in 1466. De naam blijft bewaard in de dialectische uitspraak « thof Stoys ». Sinds 400 jaar eigendom van de familie Van Cromphaut. Het is een typische Frankische hoeve, gebouwd op een bron. Op sommige plaatsen zijn de grondvesten een meter breed, wat op een vroegere schans- of versterkte hoeve wijst.

In 1900 werd de oude schuur van leem en vakwerk, bedekt met stro, door het buurtschap van de Boekent en Keiberg onder de leiding van de eigenaar ontmanteld. Zestig man droegen het houten gebinte twee honderd meter verder om er een wagenhuis van te maken. De schuur werd herbouwd in baksteen, ter herinnering aan de « mei » werd een boom geplant, deze staat nog aan de ingang voor de schuur. Om hem te beschermen werd het een « vrijboom », dit is : niemands eigendom.
Het woonhuis heeft drie kelders ; één, waar de bron in uitmondt, heeft een dubbele bodem.
In 1925 kreeg het woonhuis een verdieping bij, met op het dak een noodklokje. In 1952 brandde een gedeelte van schuur en bijgebouw af ; dit laatste werd niet volledig heropgebouwd en doet dienst als autobergplaats. Hierdoor verliest de hoeve een deel van haar Frankische stempel.

Denkelijk waren de huisjes, buiten de omheining der hoeve, woonplaatsen van de werknemers van dit landbouwbedrijf.

Deze drie hoeven : Culsbroek, Ter Wilgen en 't Hof Stoys stonden praktisch op één lijn op een boogscheut van de Molenbeek.

De in zijn vierkant gebouwde of vierzijdige hoeve wijst op Frankische oorsprong.

Dat het geloof in de Germaanse « weerwolf » nog niet volledig was uitgeroeid bewijst het volgende : Op het Hof Stoys werd een knecht ervan verdacht een weerwolf te zijn (tot in de 18e eeuw maakte men hier nog jacht op de wolven). De weerwollf was een persoon, gekleed in een wolvenvel, die zich van het « kwade » niet kon ontdoen. De boer vond op zekere dag het vel en verbrandde het in de bakoven. Huilend kwam de knecht van het veld gelopen en wou zich in het vuur van de oven werpen, wat natuurlijk door zijn baas werd verhinderd. Toen het vel was opgebrand werd hij kalm en was verlost van de « kwade »».

HOF TEN BOEKENT :

« bud(en) hove ten bouchoute an diekenvelt » 1466
Ligging niet bekend.

HOF TER HOEVEN :

Zeer oude hoeve, reeds vermeld in 1380, omgeven door grachten.
« op de hoeve » 1380
« gulys de keghele hout in leen thof ter hoeven metten grachten ende ommeloopen buten de grachten ende een merschelken (kleine meers) 5 bunders (20 dagwand) 1390

HOFSTAD (kaart B/4) :

« hofstede » in steen opgetrokken hoeve met afhankelijkheden. Waarvan de familienaam Van der Hofstat.

Zeer oude hoeve reeds vermeld in het jaar 1373.

« du hofstad là om plaide » 1386.

Deze beschrijving in de Franse taal hoeft ons niet te verwonderen, gezien Haaltert toebehoorde aan Robrecht van Fiennes, constabel van Frankrijk.

Wat wel eigenaardig is « là on plaide » « daar waar men pleite ». Volgens Frans Neirinckx, gemeenteraadslid afkomstig uit Gotegem, wordt de plaats tussen de Gotegembaan en de Haalteringestraat door ouden van dagen de « bank » genoemd, later een herbergnaam. Wanneer men deze twee gegevens samenbrengt zou het erop wijzen dat daar recht gesproken werd.

Zoals men kan zien op de kaart stond de hoeve « Hofstad » op die plaats. (Kaart B/4 de plaats van de « bank » B/3-4.)

Het zou wel interessant zijn hierover meer gegevens te kunnen vinden.

OPPERSTE HOEVE :

« up de neer- ende upper houwe » 1589
« up branteghemvelt west d'opperste hoegne » 1634
Ligging onbekend (kaart C/5).

OUD HOF :

« een pletse gheh. doude hof » 1466
« ...op de hoeve inden hauhof, suyt het goed vanden honnenbosch, Mere, » 1678 (kaart E/2)

KLITSENSTEDE :

Jaar 1600. Hoeve in de Klitsen ?

BOSSCHAERTSTEDE (kaart F/5) :

« D'hoirs Jan rijdant ten eeckent ghen. Boschaertstede, west de straet, noort 't cleen straetken »
Denkelijk op kaart F/5 — ten Hoven.
Eigendom van de familie Van Cromphaut-Roelandt.

De Potter-Broeckaert vermeldt nog :

GOTEGHEM HOF :

« Heinderic van Goeteghem is schuldich op witten donderdach, bewijst op een veldeken voor Jans van Goeteghem hof, ende dander sijde aan den diern borre, eenen halve pepercoucke » 1503
De Dierenborre = bron ligt op de plaats (kaart F/2 Ede), er staat wel vermeld « ende dander sijde » = aan de andere kant, nogal ver van het bedoelde hof.

GOED TER BEKEN :

We vermelden hier het Goed ter Beken, omdat het denkelijk gelegen was aan een beek, hier de Molenbeek, doch het kan evengoed de Eiland- of Klokputbeek geweest zijn.
« met eene brouwerij, was ten jare 1551 een eigendom van Frans Passcharis, die het toen in huur gaf voor de som van 18 pond groote 's jaars.. Tot de verplichting des pachters behoorde : dat hij jaarlijks 100 eiken plantsoen zou planten en koeien houden moest voor de eigenares ; dat al de vis der wallen en vijvers aan haar bleef en zij ieder jaar recht had op twee kuipen boter — ééne van 10, en ééne van 20 steenen — (een « steenboter » woog ongeveer 2,700 kg) boven 2 steenen vlas.
Van haar kant moest de eigenares haren pachter jaarlijks leveren 2.000 fasseel en 1.000 rijshouten. » Een eigenares die wel boter bij de vis moest hebben.

ROSSTADE :

Rosstede = paardenstal. Ligging onbekend.

MOLENSTEDE (kaart B/3) :

« Molenstede te goeteghem » 1492.

De huidige watermolen met boerderij.

De eigenaar van deze molen wordt vermeld in het « Giftenboekje voor het orgel ».

Onder het pastoorschap van Constantinus Romanus Cnudde was het kerkorgel zo versleten, dat er een nieuw moest aangekocht worden. De pastoor deed zijn ronde om geld op te halen. Toen hij bij de watermulder Pr. Trauverlé aanklopte was deze niet erg vrijgevig, want het boekje vermeldt « gerefuseert met brutalitijdt ». Een mulder die van geen orgelmuziek hield.

In lang voorbije tijd was het niet alleen een graanmolen, doch ook een spin- en zwingelmolen.

De eerste benaming van de molenbeek zou Arapiubeek geweest zijn, van het oud Keltisch-Germaanse woord « Arapiu » dat « bruin » betekent of « Bruinbeek », wat erop wijst dat het water een snellere loop zal gehad hebben dan nu. Te huidigen dage ligt ze op een hoogte van 30 m boven de zeespiegel om in Gijzegem samen te vloeien met de Dender op 6 m boven de zeespiegel.

Een overlevering vermeldt dat in de buurt van de molen een kasteel zou hebben gestaan, waarvan op het erf van Sooi Sterck nog overblijfselen van grondvesten zouden zijn. Zijn dochter beweert dat bij uitgevoerde graafwerken oude muren werden blootgelegd.

De watermolen en omgeving waren plaatsen waar gewoonlijk dwaallichtjes te zien waren die in één woord vernoemd werden met toverij en hekserij. De heksenmeesters vierden er de Sabbat.

DE WINDMOLEN : Kaart D/6

(Niet de Topmolen, die van latere datum is.)

Reeds vermeld in 1373.

« vanden Meulen te Haeltert was verpacht aan Goesin van de Velde voor 21 zakken koren per jaar » 1375

Deze molen was eigendom van de Graaf van Vlaanderen

« moulin à vent a haeltert appertenant a mon seigneur le comte de Flandre » 1407

« inden Willekensbrouck, beneden den molen » 1496

Willkensbroek = wild moeras.

Daar was ook een bron « Willekensborre »

Deze molen werd door de brand vernield in 1452.

De windmolens hebben hun ontstaan te danken aan de Kruisvaarten, de Kruisridders brachten de techniek ervan mee uit het Nabije Oosten.

De laatste kruistocht had plaats in 1290, dus 70 jaar later stond hier reeds een windmolen, wat bewijst hoe belangrijk het westen van Haaltert was op agrarisch gebied, gezien de watermolen er maar 1500 meter vandaan was. (Kaart D/6.)

TOPMOLEN :

Deze molen werd gebouwd vóór 1770.

« binnen de prochie van Aeltert ten sgraeve kerselaer..., waerop met

oetroy van Sijne Majesteit geerigeert eenen steenen coorenwintmolen en meulenhuys » 1770.

Slechts de molenromp bleef bewaard, staat op het hoogste punt op de « top » van Haaltert (E/4).

DOELEN en DOELVELDEKEN :

Doelen = oefenplein voor boogschutters.
1/2 d. lants ghelehem ten eechoute in een besloten veldeken gheh. diden doelen, metten noort ende jeghen de berchstrate, aldaer men van de eechoute te brantegem waert, metter west en zuyt ende jeghen de dekenije » 1514.

Maeyken megancx fs Jan over Cors Wellekens vuyt de drij doelen vanhaer stede ten heckene » 1610

« drij doelen » als huismerk of uitgangsbord van een herberg aldaar ? Nu eigendom van Wwe Hendrickx Jozef. (Kaart E/5)

KREKELDRIES :

Plein voor openluchtspel, waar de jeugd ook het krekelspel beoefende.
« Stede te crekeldriessche » 1491

« Up dboechoutvelt di den crekeldriessche »» 1514
« Dries » = thîwiski, een plein met een driesprong van wegen. Dorps- of gehuchtplein. Ook gemene weide.

MERGELPUT :

Put waar mergel of mergelsteen werd gestoken.
Het « mergelen » bestond reeds voor onze tijdrekening. Het diende om de grond te bemesten. Mergel is geelachtige, vette, vruchtbare aarde, voornamelijk bestaande uit klei of leem en koolzure kalk.

De gronden werden om de 9 jaar gemergeld, per dagwand had men ongeveer 150 karren nodig. Het was van een zo groot belang dat het vermeld werd in de pachtbrieven. Vóór de gronden aan een nieuwe huurder werden verpacht, kwam een schatter deze keuren. Wanneer ze niet tijdig waren gemergeld verklaarde hij ze tot « hogergronden » en werden ze opnieuw herschat. Het verschil in minderwaarde moest de gewezen pachter vergoeden aan de eigenaar.

Er waren natuurlijk meer mergelputten dan deze die ons bekend zijn. Gewoonlijk had een grote hoeve haar eigen put.
« Inden mergelputte up dboechoutveld » 1398

RETEN :

Waren putten waar het vlas geroot werd of te weken gelegd.
Op iedere hofstede werd de vlasteelt beoefend.
Dr. P. Lindemans in « Geschiedenis van de Landbouw in België », geeft een beschrijving van het verwerken van vlas : het vlas, nadat het geroot en gedroogd was, diende nog heel wat bewerkingen te ondergaan vooraleer het tot « Vlassengaren » kon worden gesponnen. Eerst werd het vlas « gebookt », waarbij het houterig stengeltje « de leem » werd gebroken en niet de draden die er rond liggen.

Hiertoe gebruikte men een « bookhamer », een houten blok met diepe groeven en korte kromme steel. Daarna volgde het « zwingelen », eerst met een korte zwingelstok, daarna met een lange. Ten slotte werd het vlas « gehekeld » of gekamd met een houten, grove of fijne kam of hokel, waarbij het garen van de afval werd gescheiden. Van deze afval of « het werk » werd het « werkgaren » gesponnen, waaruit de « werk- of drolgarens » werden geweven. Hekelen werd veelal door vrouwen gedaan.

« In de stede ten boechut, noort de reute » 1571

« Opt Rostatvelt, gheseyt de Ruete »

STEENBERG :

Keiberg, waar zandsteen werd uitgehouwen voor woningbouw.

Beneden de Keiberg rechts, gelijklopend met de Rosthoutweg, ziet men een steile helling, wat bewijst dat er stenen zijn getrokken.

'S GRAVENKERSELAAR :

Was het een leengoed toebehorende aan de Graven van Vlaanderen ? Het tweede lid wijst op een boom die dienst deed als grenspaal. Of was het een gerechtsplaats ?

« opde grootcoutre bi 's Raven Karseliere » 1446

« Jac van der haghen Id. ten boemkene sgravens » 1491 (kaart E/4)

SCHAPENWEGJE :

Dit wegje duidt niet alleen op schapenteelt, doch diende tevens als natuurlijke bemesting voor weiden. Het Schapenwegje loopt inderdaad langs beide zijden naar de Vorsinkvallei waar vele meersen gelegen zijn.

E. H. J. De Brouwer vermeldt, zich baserende op een toponiem, dat voor de invallen der Noormannen een klooster zou gestaan hebben in het heuvelachtige Gotegem (men ziet van welk groot belang voor de geschiedenis de oude plaatsnamen zijn).

KLOOSTERKEN, D/5 :*

Het Kloosterken zou gestaan hebben aan het Dergaerdenvelt, nu genaamd « de aardbeziänbarm », ten westen het Stevenvelt. Noord Gotegemveld, zuid de Grootkouter van Gotegem. Op ongeveer 400 meter van de holmboom aan de Gotegembaan en op circa 100 meter van het Schapenwegje. (Kaart D/4)

Indien er een klooster zou gestaan hebben zijn de stichtingsoorkonden ervan teloor gegaan.

« intcloesterke neven dermgaerdebvelt » 1493

« Op het cloosterke, oost het Geuteghem velt, west stenenvelt » 1621

« Bosch te geutegem gen. het cloesterke » 1634

« Bosch gen. het Cloosterken » 1732

* *Eigenaardig is het wel, dat in het westelijk deel van Haaltert slechts een kouterbenaming voorkomt n.l. de « Grootkouter » op deze oude kultuurgronden zou gebeurlijk een monnikenklooster gestaan hebben.*

KRUISVELD :

In de omgeving is er een toponiem « het groot- en klein Kruisveld » (kaart A, B/5)
« int cruusvelt » 1451
« in cruusveldekin te Wikghen » 1466
« bosch gen. het cruysvelt » 1732
Ongeveer 500 meter daar vandaan het :

PAPENVELD :

Veld eigendom van een paap of priester. (Kaart D-E/4-5)
« opt Rostadvelt... zuye spapenvelt » 1556
« ten eechoute ten berghe veldeken geh. het paepenvelt » 1637

PAPENVELSTRAAT :

Van 's Gravenkerselaar naar het Papenveld. (Kaart E/4)

Op de Keiberg stond voor de jaren 1700 een kapel, genoemd O.L. Vrouwkapel, ook genoemd de Kapel van Brantegem.

KAPEL TE BRANTEGEM :

« lants up vissenrot achter de Capelle te Brantegem » 1446
« Inden Steenberch neven de capelle te brantegem » 1510
« voor de capelle te branteghem geh. den kaeyenbergh » 1637
« 1711 staet memorie, dat de kerk nog is competerende 7 r. (roeden) land daer de capelle te brantegem opgestaen heeft op de keybergh bij 'e huysche van Livinus van den bergh, Memorie O. 1775 »

KAPEL TE LANDEGEM :

Dezelfde geschiedschrijver beweert — en dit zal wel juist zijn — dat de Kapel van Landegem *dezelfde* is als deze van Brantegem, doch dat deze vernoemd wordt door schrijvers die de plaats niet kennen. « Intra limites hujus pagi, est capelle D.V. Mariae sacra, vulgo de capelle te Landegem, in qua diebus Sabatinis divina celebrantur. — Van Gestel 1725 »
« Capelleken te Landegem — Sanderus » 1735
« onder de limiten der voors. procie (Haaltert) is eene capelle toegheweyt aen onse Lives Vrauwe ghenoemp de capelle van Landeghem inde welcke alle Saterdaghen geschied den goddelycken dienst ».

Vóór 1700 zal de kapel gesloopt zijn geworden, gezien in 1732 de plaats waar de kapel stond de naam kreeg van Kapelmeers.
In 1732 staat duidelijk vermeld « memorie », dus herinnering.
Gezien er de mogelijkheid was de H. Mis in op te dragen, moet het een tamelijk groot bedehuis zijn geweest. Dit besloeg samen met de « omgang » (wijst ook op een bedevaartkapel) 7 roeden, dus circa 220 m2.

Op geschiedkundig gebied is de toewijding van deze kapel aan O.L. Vrouw van groot belang, gezien de bedehuizen waar de H. Mis gecelebreerd werd

onder deze benaming, van zeer oude datum zijn, dus ouder dan de parochiekerk toegewijd aan St.-Gorik.

GOTEGEMSE KERKWEG :

Op de hoek waar de Gotegembaan en de Haalteringstraat samenkomen, ligt een wegje genaamd de Gotegemkerkweg. Deze weg loopt naar de Keiberg. Dit zou niet in verband te brengen zijn met de parochiale kerk, maar wel met de Kapel van Brantegem. (Kaart C/3)

HET « CLOESTERKEN » (Kaart D/4)

Het is vanzelfsprekend dat de bewoners van de Guta- en Brandahemen, vóór de komst van de geloofspredikers, een natuurgodendienst beleden.

Hun tempel zullen ze gebouwd hebben op de Keiberg of hun godendienst beleden bij een heilige eik, — de offersteen gehouwen uit hun steenberg. — Om de bevolking toe te laten beter de ritus te kunnen volgen, zal deze gstaan hebben op dezelfde heuvel.

Tot op de dag dat de monniken daar zijn beland, uithemers die een eigenaardig Rüneteken bij zich hadden waarop een vastgespijkerde menselijke figuur was afgebeeld. Zoiets hadden ze sinds mensenheugenis nooit gezien. Kwamen deze vreemden die eigenaardigheid ruilen voor huiden of voedsel ? Toen ze lieten weten dat ze niet gekomen waren om handel te drijven, maar wel om hun een nieuwe godsdienst te verkondigen en tevens vertelden dat de gekruisigde geen misdadiger was maar wel een God, zullen ze gebruld hebben van het lachen.

Wat rare mensen waren die mannen, met hun donkere baarden en bruine ogen. Wanneer ze later een kruik, gevuld met wijn en stukjes droog brood, uit hun uit dierenvellen gemaakte reistas namen, dit rood druivensap in een bekertje schonken, het bekruisten, eigenaardige woorden prevelden en dan zegden dat dit het bloed van Kristus de Godmens was, uit liefde voor hen de kruisdood gestorven, en dat het kruis het symbool was van de ene en waarachtige godsdienst, zal de hoofdman tegen zijn lieden gezegd hebben ; deze vreemden hebben Alp of Mare ontmoet, ze zijn ziek en moeten verzorgd worden. Ze kregen voedsel en Mede te drinken en een rustplaats om te slapen.

Als dank voor die gulle gastvrijheid kreeg de hoofdman der sibbe vreemde ongekende zaden. De uitlanders zouden ze voor hen zaaien en aanleren hoe ze de plantjes moesten verzorgen, hoe oogsten en bewaren.

Dit stelde natuurlijk problemen ; vóór ze konden oogsten zou er nog een jaar verstrijken, dit betekende dat ze hun een woonplaats moesten bezorgen en een strekte grond moesten geven om in hun levensonderhoud te voorzien.

Maar bij Wodan, van hun Kristus mochten ze vertellen zoveel ze wilden en dat Hij door die eens gehate Romeinen gekruisigd was geworden wekte hun medevoelen, maar hun heilige terp ontwijden door de Kristenleer, dat nooit.

De missionarissen kregen een stuk grond om er een heem op te trekken, maar dan op meer dan twintig boogscheuten daar vandaan. Zelf hielpen

ze bij het bouwen van hun haardstee, waarvan de monniken zegden dat het een « cloesterke » zou worden. In die omheining, en niet verder, konden ze hun mensgod vereren en aanbidden.

De heemboeren die zelden of nooit hun nederzetting verlieten, alleen om in de omgeving te jagen en te vissen en die maar eens in het jaar naar de « Male » gingen, luisterden gretig naar verhalen van deze vreemdelingen die zoveel hadden gereisd en gezien. Bergen die tot in de wolken reikten en soms vuur spuwden, daar hadden de hemers wel van gehoord, doch deze mensen hadden ze gezien. Stromen die honderden keren breder waren dan hun Bruinbeek, vissen groter dan mensen en dan die wondere verhalen over hun Kristus, die zo maar op het water kon wandelen, boze geesten uitdreef, zelfs had Hij eens met vijf broden en twee vissen duizenden mensen te eten gegeven. Hij kon zieken genezen en doden terug levend maken. Hij woonde niet in de wouden, maar hoog boven de sterren in wat ze de hemel noemden.

Heerlijk zoals die konden vertellen en ze genazen ook werkelijk hun zieken.

In hun « cloesterke » bewaarden ze geneeskundige kruiden en planten, St.-Janskruid, O.L. Vrouw bedstroo, Heilig Vrouwenkruid* en met hun sakkerse klitsen die welig tierden op de Gotegemse gronden, ze mengden dit onkruid in heet water en noemden dat thee en verdreven er de « zwetenziekte » en koorts mee. En wat hadden ze hun niet bijgeleerd om hun gronden te bewerken.

Zoals een paar eeuwen later een bisschop deze missionarissen beschreef « Godshuis is drievoudig, sommigen vechten, sommigen bidden en sommigen werken ». Misschien beoefenden deze monniken de drie samen. Ze vochten met de heemboeren tegen de Zelers die vanuit het verder afgelegen Mussenzele hun nederzettingen bedreigden.

Ze hielpen mee bossen rooien en nieuwe velden ontginnen. En van die nieuwe zaden kregen ze prachtige oogsten.

Ze befeestten ook op hun manier de 14 Joëlnachten, — de Germanen en zelfs de Middeleeuwers telden niet met dagen doch wel met nachten, — dit feest was, zegden ze, de geboorte van hun almachtige God.

Ook jubelden ze mee bij feesten gewijd aan hun Lentegodin Ostra, van wie de monniken zegden dat die dag hun gekruisigde God uit zijn graf was verrezen.

Ze vierden ook het Zonnefeest op Zondag. Ze vonden het wel eigenaardig dat hun feesten in dezelfde perioden vielen als deze van de Papen.

Onzichtbaar, zoals het koren groeide op hun velden, drong de nieuwe leer tot hen door. Alhoewel ze deze niet beleefden lieten ze betijen.

Tot op een dag hun leiders van de Male terug keerden en aan hun zaten bekend maakten dat hun « vrije » hoofdman zich had laten dopen en erop aandrong zijn voorbeeld te volgen. (De geloofspredikers trachtten steeds eerst de opperhoofden te bekeren - cfr. Clovis.) Toen de monniken hun

---

* *Vele geneeskundige kruiden die in de Middeleeuwen in kloosters en abdijenapoteken werden verwerkt, werden naar heiligen genoemd.*

zegden dat het Walhalla hen niet zou opnemen maar, indien ze zich niet bekeerden, ze na hun dood voor eeuwig verdoemd zouden zijn en branden in het onderaardse hellevuur, dat Alp en Mare Satan was, de aanvoerder van de duivels, die hen eeuwig en altijd zouden martelen, kregen ze angst voor het onzekere ; van een hel hadden hun voorouders nooit gesproken, maar deze papen wisten zoveel en hun eigen bekeerde hoofdman was zo wijs en machtig. Hadden de monniken hen niet verzekerd dat ze na het doopsel een tot nu toe ongekend geluk zouden voelen ?
Gedreven door angst en twijfel voor het dreigende onbekende, stemden ze er tenslotte in toe.

In kleine groepjes, de vrouwen eerst, daarna de mannen, gingen ze naar het Kruisveld waar de papen een groot kruis hadden opgericht. Gezamenlijk lieten ze zich onderdompelen in de Arapiubeek. (In het vroegere Kristendom moest heel het lichaam gezuiverd worden van de erfzonde, pas later kwam het meer symbolische dopen waar alleen het hoofd besprenkeld werd met wijwater.)

Gedurende het doopsel moesten ze de eed afleggen. De taal der Franken was een mengeling van Germaans en Latijn en in het bijzonder het geschreven woord, daarom laten we hier de doopformule in de Frankische taal van toen volgen :

Forsachist diobolac ? (Verzaakt ge aan de duivel ?)
Ek forsacho diobolae. (Ik verzaak aan de duivel)
End allum diobolgelde ? (en aan het hele duivelsgild ?)
Ek forsacko allum diobolgelde. (Ik verzaak aan het hele duivelsgild.)
End allum dioboles werkum ? (en alle werken van de duivel ?)
End ek forsacho allum dioboles werkum and wordum. (En ik verzaak aan alle werken en woorden des duivels)

Daarna kwam de laatste afzwering, wel de moeilijkste en ook de gruwelijkste voor deze vrije Franken.
Thunar ende Wodan ende allum thêm unholdum thê hira genotus sint. (Donar en Wodan en alle boze geesten die hun genoten zijn.)

Het zo begeerde zout, dat ze bij feestelijkheden van de monniken kregen, brandde nu op hun tong en voelde brak aan.
Het geluk dat de kristenpriesters hun hadden voorspeld, voelden ze niet aan ; terneergedrukt en somber keerden ze naar hun haarden terug. Gedurende de nachten, wanneer ze door wroeging lagen te woelen op hun bladeren of mosbed, voelden ze zich meinedigen tegenover hun tradities en de geesten hunner voorouders, tegenover Donar Thôr en Wodan, tegenover de maan en de levenbrengende zon. De trouwe oergoden van hun ouders en de ouders van hun ouders die gans het voorgeslacht naar het Walhalla hadden geleid, hadden ze afgezworen en zich vernederd voor die onbekende Godmens. Wanneer de huilende stormwinden de bomen hunner wouden geselden, zullen ze daarin nu de wrekende stemmen hunner overleden sibbe hebben gehoord en voor het eerst zullen ze die God vervloekt hebben.
Hun wouden waren geen veilige schuiloorden meer, waar hun goden huisden. Nu werden ze meer dan ooit bevreesd voor de kwade geesten Alp en Trude. daarbij kwam nu ook nog de duivel en de verschrikkelijke weerwolf.

De plaats waar hun Wijboom stond durfden ze uit angst en schaamte niet meer benaderen, hun offersteen werd door onkruid overwoekerd en wanneer Thor de dondergod met zijn bliksemzwaard hun eikenboom neervelde, wisten ze dat de goden zich wreekten.

Langs omwegen, het Eikelbaantje, de Vorsink- en Rosthoutweg, verlieten ze hun bosgordel die hun buurtschap steeds had beveiligd om zich te gaan vestigen in de open kouters van het oosten, waar de zon iedere dag uit het nachtelijk duister opstond.

Van toen af kregen ze angst in hun duistere bossen die op grote schaal werden gerooid.

In het kloosterken kwamen zich meer monniken vestigen en samen met de overgebleven bewoners stichtten ze een gemeenschapskerkje op dezelfde plaats waar eens hun godeneik had gestaan.

Bij aanvang vrijwillig verleende hulp werd later een regelmaat, zodat het veranderde in gewoonterecht.

Voor hun zielezaligheid zullen ze bij hun dood meer landerijen aan het klooster hebben geschonken.

Toen in de jaren 800, onder Karel de Grote, de geestelijke macht ook een wereldlijke macht was geworden, kwam op zekere dag een dwangbevel. Met hun koehoorn riepen de monniken de gelovigen samen, « Dat eenieder aan zijn kerk de vruchten van zijn landerijen brenge ». De « tiende » werd ingevoerd. Deze vond zijn oorsprong in de bijbel « de tiende schoof ».

Er kwam beroering in de nederzettingen, de « lauwe » kristenen, nog altijd meer heiden dan gekerstend, zullen terug gedacht hebben aan hun natuurgoden aan wie ze wel offerden, maar dan uit vrije wil. De afgezanten van de nieuwe God waren niet meer tevreden met wat ze eens uit gastvrijheid gekregen hadden ; landerijen, klooster, tot zelfs hun wijtempel, nu moesten ze ook nog een tiende van hun gewassen afstaan. De kloosters, die later lenen werden van de adel, moesten ook aan deze een deel van hun vruchten brengen, het hield maar niet op. Alles werd zonde en er werd met eeuwige verdoemenis gedreigd. Dat meisjes en jongens gingen naaktbaden was een natuurlijk iets ; dit werd verboden omdat het voor hen, om onbegrijpelijke reden, doodzonde was. Dronkenschap werd een gesel Gods genoemd, alhoewel, zoals we verder zullen zien, sommige monniken en priesters zich overgaven aan deze vleselijke begeerte en zich tegoed deden aan de Baccusgeneugten.

In het begin zullen ze onder dwang gegeven hebben en hun zonden hebben gebiecht. De biecht is ontstaan *in* de kloosters en abdijen. De kloosterlingen en monniken waren niet allemaal brave en heilige geestelijken, daarom moesten ze openlijk en in gemeenschap hun zonden belijden aan hun oversten. Het zal wel een reden gehad hebben dat de meeste kloosters, abdijen en kapittels, hun eigen kerkers of gevangenissen hadden. Zo is het vanzelfsprekend dat, wanneer « zij » hun zonden moesten belijden en alleen vergiffenis kregen door punitentie = bestraffing, ook de bekeerlingen aan die plicht onderworpen werden. Dit alles werkte op het gemoed van de hemers.

De dagen en maanden volgden elkaar op, het leven ging zijn gewone gang. Tot op zekere dag, door natuurelementen, de oogst vernield werd, er hongers-

nood kwam en sterfte onder de veestapel. « Een straf van God », zullen de monniken gezegd hebben. « Een vloek van onze goden die we uitgestoten hebben », antwoordden de hemers. De geloofsverkondigers zullen gedreigd hebben met straf en banvloek, de gelatenheid der Franken zal omgeslagen zijn in haat, vijandschap en wraak, er zal heibel ontstaan zijn. Tot op een sombere dag de boeren en de vrijgeborenen het klooster brandschatten en van de wraak- en vreugdevuren offervuren maakten ter ere van hun miskende goden, de monniken met zweep en stokslagen uit hun gewesten verjoegen, het kerkje verwoestten en de kruisen omvormden tot « zonnerad », de gelukaanbrengende paardenschedels terug aan de nok van hun woningen bevestigden. (Een survival : het hedendaagse bijgeloof dat paardenhoefijzers geluk brengen.)

Later, wanneer de gemoederen tot rust kwamen en de kerstening definitief was doorgedrongen, zullen vrome zielen een nieuw bedehuis hebben gebouwd op de Keiberg, toegewijd aan O.L. Vrouw, als droeve herinnering en tot restitutie.

Zoals we hoger gezien hebben is deze kapel in de 18e eeuw verdwenen. Vele jaren later hebben de bewoners van deze wijk beneden de Keiberg een nieuw kapelleken gebouwd, opgedragen aan de H. Rochus.

Natuurlijk is dit een gedeeltelijk gefantaseerd verhaal, doorweven met geschiedkundige gegevens. Dit om een verklaring te vinden voor wat de « vrije » Engelbert in 1046 in zijn oorkonde liet neerpennen « ...de monniken werden verspreid bij gebrek aan plaats veroorzaakt door de kwaden... »

Het westelijk deel van Haaltert bewijst dat deze twee agrarische gemeenschappen volledig onafhankelijk in hun levensonderhoud konden voorzien :

De talrijke grote hoeven.
Ze hadden vis in de Molenbeek.
Wild in hun bossen.
Vee, melk, eieren en boter.
Honing om hun spijzen te zoeten en er mededrank van te maken.
Hun schapen gaven hun wol die hun kleding verschafte.
Later de reten voor het roten van vlas.
Wonnen graan en vruchten op hun velden en kouters.
De steenberg (Keiberg) voor het bouwen hunner woningen.
Talrijke bronnen voor drinkwater.
Klei en leem om hun gronden te bemesten en er potten en huisraad mee te maken.
Molens voor het malen van graan en koren, het zwingelen en spinnen.
Overvloed aan hout dat ze verwerkten voor meubelen, huisbouw en verwarming.
Hun eigen bedehuis.
En denkelijk hun eigen « male » of rechtsplaats.

Doch wat bijzonder treffend is zijn de talrijke met *rechtbeklede, oude boerengeslachten,* die in de jaren 1400 bezijden de nu onberijdbare, modderige poelweg, namelijk de « Haalteringestraat », hebben gewoond. Straat betekent een *geplaveide* weg. In verlenging met de Gotegembaan loopt deze links verder naar de « Heirweg » (kaart F/1) waar in 1946 Romeinse

oudheden opgegraven zijn. Ten westen geeft deze straat uit op de verbindingsweg (te Heldergem) van twee belangrijke steenwegen nl. Aalst-Geraardsbergen en Aalst-Oudenaarde.

Vanuit Haaltert heeft hij verbinding met de Drogeweideweg, de Klitse- of Schelfveldstraat, de Hoefbaan, Gotegembaan en Vorsinkbaan.

Vier dreven of loswegen van vroeger bestaande hoeven (ook deze van het nog bestaande hof ten Haze) geven verbinding met de Haalteringestraat, wat er wel op wijst dat deze in de oudheid een voorname rol heeft gespeeld.

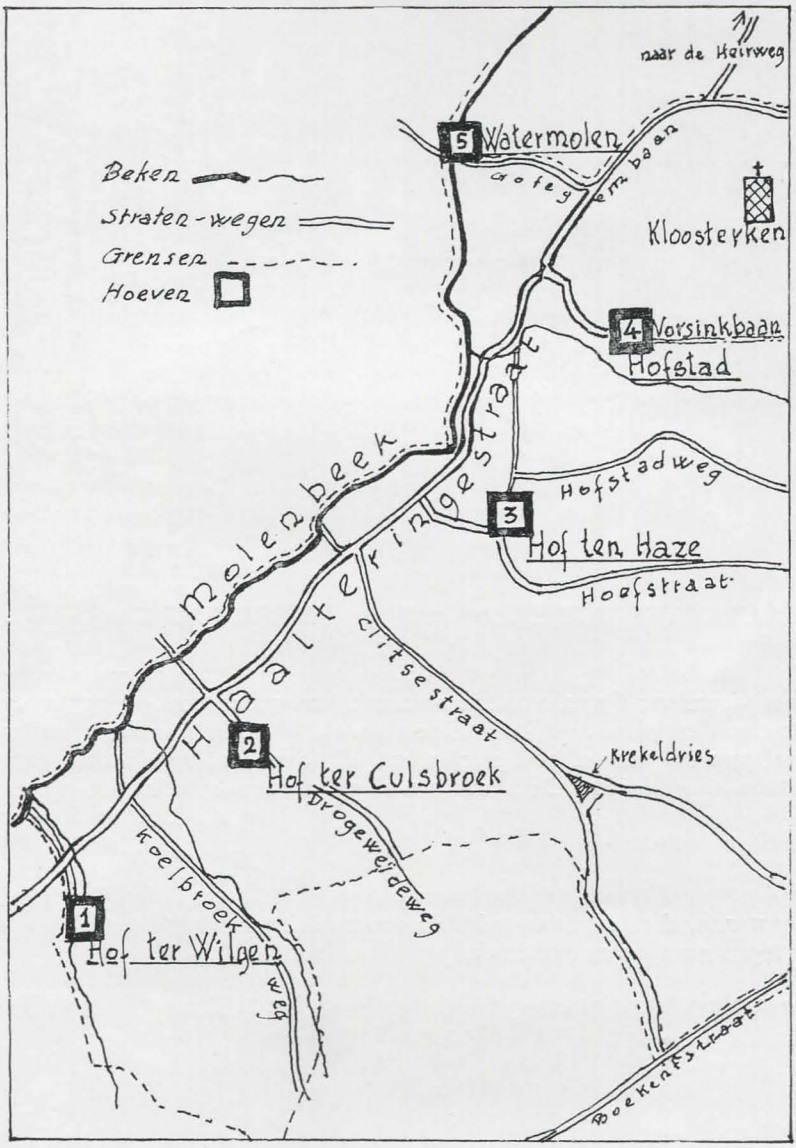

EEN DENKBEELDIGE FRANKISCHE « HEMERHOEVE »

In de 6e eeuw zullen de hoeven in Brantegen en Gotegem er ongeveer zo hebben uitgezien : Opgebouwd in vakwerk, verbonden met gevlochten twijgmatten en bestreken met leem. Een strodak. Woonhuis, schuur, stallen en bakhuis waren van elkaar gescheiden, dit om het brandgevaar tot een minimum te herleiden. De visrijke wal er omheen diende niet alleen om gebeurlijke branden te blussen en het vee te laten drinken, doch om zich te beveiligen tegen roversbenden.

Toen later de hoeven werden opgetrokken in baksteen, bleef het vierkant bouwpatroon, doch alles vormde één aaneensluitend complex, ook voor verweer tegen gevaar van buitenuit.

Het woonhuis stond steeds met de gevel naar het zuiden.

Van de hoeven 1, 2, 3, 5, weet men met zekerheid waar ze hebben gestaan, steeds verbonden door een losweg. Nummer 4, Hofstad, is moeilijker aan te duiden. Deze hoeve wordt wel reeds vermeld in 1373, 1482, 1503 en 1537, doch zonder plaatsaanduiding.
In 1621 « Op de teunesborre ost het *hoofstaeyt* », doch ten oosten van deze bron staat het *Hof Stoys*, de benaming is hier zo *omgevormd* dat ze niet zal bedoeld geweest zijn voor *Hofstad,* maar wel voor het hof ten Haze.
Het Schepenboek vermeldt in 1517 « Hof Stoys », in 1629 « Hof Taeys », doch in dezelfde eeuw in 1503 en 1537 wordt tweemaal klaar en duidelijk « *Hofstad* » vermeld, zodat men mag aannemen dat dit wel twee verschillende hoeven waren.
De huidige Hoefstraat, loopt naar het Hof ten Haze en ook de Hofstadweg leidt in die richting, doch zwenkt rechtsaf naar de Vorsinkbaan en daar is weer een *losweg* te vinden, naar de Haalteringestraat.
Gezien de overige hoeven een dreef hadden naar de Haalteringestraat, zal deze een losweg geweest zijn van een hoeve, zeer waarschijnlijk « Hofstad ».

1. « *Hof ter Wilgen* » werd in 1437 bewoond door ene Van der Eecken. In 1470 was deze requestmeester (rechteiser) van de hertogen van Boergondië, Karel de Stoute.
In 1540 was het in het bezit van de familie Van Campene, die verwant was met de toen bekende geschiedschrijver Filip van Campene uit Gent. Bezijden dit hof loopt de Appelsveldbeek, zodat men mag veronderstellen dat deze hoeve met water was omwald. In de jaren 1600 is ze teloorgegaan en niet meer heropgebouwd.
(In de Middeleeuwen waren de hoeven meestal opgetrokken uit hout, leem en strobedekking. Hierdoor kwam het dat een lemen huis niet werd aangezien als onroerend, maar wel als roerend goed. Bij een « verhuizing » geschiedde dit in de werkelijke zin van het woord, t.t.z. men nam het gemerkte gebinte uiteen, « verhuisde » ermee en ging het opnieuw « optrekken » (nu nog zegt men een huis optrekken), op een andere plaats. Het strodak moest toch om de twee jaar hernieuwd worden. Rijshout en leem als bindmiddel vond men praktisch overal.

2. « *Hof te Culsbroek* » stond op het Groot- en Klein Kruisveld, nu een bos genaamd « Sooilairsbos » (voortkomende van de familie de Sadeleer ?). De bewoners van die buurtschap beweren dat daar een kasteel gestaan heeft. Ze verwijzen naar de grondvesten en kelders die daar nog zouden te vinden zijn.
In 1450 was Geert van Culsbrouck eigenaar van deze hoeve. Later kwam ze in het bezit van een adellijk geslacht, de Vremde « Jonkvr(ouw) Vr de Vremde op haer ghoet te culbroecke ». In drie verschillende perioden schrijft men Ghoet, tgoet en goet. Wou men hierdoor iets meer beduiden dan een hoeve ? Van groot belang zijn de grondvesten.

3. « *Hof ten Haze* » of Stoys. Denkelijk zal deze hoeve ook in duurzaam materiaal zijn gebouwd. Volledig gebouwd in vierkant, een typische Frankische hoeve.
In de jaren 1600 werd er een huwelijk voltrokken tussen de dochter van de eigenaar De Sadeleer en de zoon van de familie Van Cromphaut. Sinds-

dien leeft de familie Van Cromphaut op deze hoeve, circa 400 jaar. De familie Van Cromphaut-De Sadeleer zou er een brouwerij hebben uitgebaat. Het is dus niet toevallig dat de Van Cromphauten tot vóór de Tweede Wereldoorlog een brouwersfamilie zijn geweest. Hun brouwerij stond in de Molenstraat. De familie De Sadeleer — de voorouders van de Baron de Sadeleer — had een brouwerij in het dorp, in de Achterstraat. Sinds 1483 zijn deze laatsten in de daaropvolgende eeuwen burgemeesters geweest. In 1483 Jan de Sadeleer, 1570 Pieter de Zadeleer, 1593 Mr. Passchier de Zadeleer, 1645 Joos de Zadeleer.
In 1709 Jan de Sadeleer en Adriaan, die meier was van Haaltert en Kerksken.
1709 als burgemeester Jan de Sadeleer, dezelfde naam in 1734, opgevolgd in 1767 door Lodewijk de Sadeleer, 1830 Lodewijk de Sadeleer, 1859 Jan Baptist de Sadeleer, 1884 Emiel de Sadeleer. Na de Eerste Wereldoorlog Baron Emiel de Sadeleer en van 1944 tot 1961 Baron Paul de Sadeleer. Men mag met zekerheid beweren dat de bakermat van deze burgemeestersfamilie heeft gestaan in het Hof ten Haze. Ook de naam « Sooilairsbos » verwijst naar dit geslacht.

4. « *Hofstad* ». In 1373 wordt de naam vermeld van Ph. de scrivere « daer men dingt... groot ». * Gaat het hier over een « geding », dus rechtspraak ? In 1386 wordt vermeld « du hofstad là on plaide ». Wat ook naar rechtsmacht wijst is de familienaam de scrivere (De Schrijver), een meiersgeslacht van Haaltert-Kerksken. De meierij werd door de heer verpacht voor een termijn van drie jaar. In 1375 voor 6 pond per jaar, in 1378 voor 6 pond en 8 stuivers, in 1381 voor 6 pond en 14 schellingen (deze som kwam overeen met de waarde van een os).
In 1427 was Hendrik de Schrivere meier, 1451 en 1472 Raas de schrivere, 1479 Jacob de schrivere, 1502 Joos de schrivere, 1588 Pieter de schryvere (andere schrijfwijze voor dezelfde familie), 1679 Pieter de schrijvere.

5. « *Stede de Watermolen* ». In 1485 was Jan de Hont eigenaar. Van 1492 tot 1495 was deze Jan de Hont meier en in 1472 burgemeester van Haaltert-Kerksken. Zo ook in 1508 Willem de Hont.

Men kan moeilijk ontkennen dat er daar een *kern* is geweest van burgerlijke macht. Men mag niet vergeten dat al deze hoeven ver van het huidige dorpscentrum verwijderd waren, omgeven door bossen, dus moeilijk bereikbaar voor de inwoners van het dorp.
In de jaren 1470 was Van der Eecken *requisiteur* van de hertog.
In 1472 de scrivere *meier* van de beide gemeenten.
In 1472 De Hondt *burgemeester*.
In 1483 de Sadeleer *burgemeester*.
In 1492 De Hondt *meier*.
Voeg daarbij de volksoverlevering voor het woord « bank » = schepenbeek = rechtspraak. « *Waar men dingt - 1383* », « *là on plaide - 1386* ».
De Haalteringestraat zal de « Hoofdstraat » geweest zijn van deze nederzettingen, waarschijnlijk in veel betere toestand dan heden. Of ze ooit geplavijd is geworden is nog te onderzoeken, doch de vorsers zullen diep moeten graven.

* *In de oude Noorse taal was « thing » = dingt een veemgerecht of volksrechtbank.*

Om vroeger een dergelijke weg een stevig wegdek te bezorgen vlocht men eerst plaggen van rijshout. Deze werden verbonden met bolen, hierop strooide men zand en keien (dit was op de Keiberg te vinden). Soms kwam daar nog een tweede vlechtwerk op, weer zand en daarop stenen.

Alles wijst erop hoe belangrijk eens het gewestelijk deel van Haaltert is geweest. De geschiedenis ervan is nog niet geschreven.

HET OOSTELIJK DEEL VAN HAALTERT.

In dit deel vinden we minder bossen doch meer kouters.
Niettegenstaande de menigvuldige kouters zijn er minder hoeven dan in het westelijk deel.
Vóór de komst der Franken zullen er wel meer bossen geweest zijn, de latere velden.

Vóór het gebruik van steenkool, in de 18e eeuw, had iedere hoeve en huis zijn eigen bosje voor brandhout.
De wijk Houtmarkt ontleent haar naam aan de plaats waar gehakt hout verkocht werd (hier het hout van het Herenthout).

Het woord « Houw » = plaats waar regelmatig schaarhout werd gehakt.
« Int herrenthoudt aen de van alder ander hauwe » 1494
« landts bi den houe » 1503
« inden bruel ten hoaue ; stede indenbruel geh. ten haue, west de straete » 1623

BOSSEN :

Hellebos te Mussenzele - Kuregem.
Hel = inferno = duister.
In die omgeving was ook het Hontbos.
Herenbos. « Op den droescoutere bij het heerenbosch » 1503
Herrenthout : Bos waar haagbeuk groeit (kaart I-J/4)
« bruelcoutere aen therthout » 1459

KOUTERS :

Noord :

Brulkouter (E-G/4)
Grootkouter (H-J/3-4)

Zuid :

Voorste- en achterste middelkouter, ook « melkkouter » genoemd (kaart G, H, I/6-7)
Grote en Kleine Droeskouter (kaart F-G/5-6-7)
Droes = droesem = bezinksel = modder

Oost :

De Kruiskouter

West :

Molenkouter (kaart F-G/3)
Hoogkouter (E-F/4)

HOEVEN :

Kattem :

« lants gheleghen up den drouscoutere, metter eender zyde never tgoed van Catthem » 1477

Hof ten Rode :

Verdwenen hof in de nabijheid van het Herrenthout (kaart I/4)
Rode = gerooid bos
« op eenen meersch neven thof ten rode aen den brulcoutere gheleghen » 1476

Colenerenhof :

« Colenerenhof neven de capelle » 1493 (kaart F/2)
Hof gelegen nabij de O.L. Vrouwkapel aan de Kasteelweg te Ede.

Grote stede :

« Item in de groote stede » 1480
« Int ghehuchte ten eede in een stedeghen. de groote stede oost het Laervelt » 1633
Gelegen bij een bron « de laarborre »» (kaart G/2)

Hof ter Heiden :

« tgoed ter heiden » 1457 (kaart I/6-7)

Mussezele :

Dit hof komt reeds voor in 1295 (kaart H/7)

Curegem :

Een gewezen Frankische nederzetting (kaart J/6)

Deze laatste drie hoeven zullen we verder beschrijven.

MERGELPUTTEN :

Deze dienden niet alleen om het land te bemesten, doch ook voor het trekken van mergelsteen.
« up den duuelcoutere by den meerelputte » 1390
« up de cruyscautere ghen. den meerputte » 1450
« upden meerelputte ten Dale » 1451

STEENBERG :

Waar zandsteen getrokken werd ; dit was steen bestaande uit korreltjes zand, met leem als bindmiddel.
In min of meer zachte toestand in de grond, werd deze hard in open lucht.

« up den Droescoutere up den steenbergh » 1508
« up de droescoutere opden steenberch de welck gate dore te musschenzele waert » 1503

Deze steenberg bevindt zich op de Droeskouterweg, de weg van Mussenzele naar de Steenweg (kaart G/6). In 1603 wordt er een Steenberg vernoemd, bij de molen (kaart G/5). Is dit dezelfde steenberg als hierboven vernoemd of is het een strook van Mussenzele tot aan de Windmolen ?

RETEN :

« Inde Ruette » 1571

Enkele jaren geleden heeft men ten zuiden van Mussenzele een grote hoeveelheid klottenvlas opgegraven. Denkelijk in dezelfde omgeving is er een toponiem « Zwingelerenlochting » 1493, wat duidt op het zwingelen van vlas.

In 1769 80 dagwand en in 1846 circa 125 dagwand vlas gewonnen. De vlaskultuur ging teloor bij de eeuwwisseling.

Met « Vlasmis » kwamen hier « duizenden en duizenden » vreemdelingen « ter bedevaart ter ere van St.-Laurentius ». In de kerk waren op die dag niet minder dan 7 schalen om geld op te halen : één in het koor, één aan O.L. Vrouwpand en het doksaal, één voor het middenpand van aan de klokzelen tot de lijkdeur, één in het portaal, één in St.-Laurentiuspand, twee op het kerkhof. (J.B. Schouppe 18 mei 1837)

WIJNGAARDEN :

In Haaltert zijn twee wijngaarden bekend :

1. Op het Kakuitveld tegen Mespelrot (kaart G/4)
   « landts inden cakeyt daerment nompt inden wingaert » 1575
   « De wijghaet boven de kakay » 1603
2. Gelegen nabij Kerksken (kaart F/6-7)
   « op den Wijngaert » 1366
   « up den droescoutere up den wijnghaert » 1482
   « meersch inden oerdsbrouck an den Wijgaert » 1503

Deze wijzen op de hier vroeger beoefende druivenkweek.
Vele hoeven en huizen waren versierd met druivenwingerds.

Dat deze kultuur te Haaltert van belang was bewijzen ons de : Wijngaardmeers, Wijngaardrede, Wijngaardveld, Wijngaardwegje, Wijngaardstraat.

Door een alles vernielende parasiet verdween een paar eeuwen geleden deze kultuur.
Van de kerkelijke belasting of tiende, de « Wijnrenten » genoemd, bleven er gegevens bewaard :
« Dit is de wijn diendende der kerken van Haeltert jaarlijx sculdich is »
In 1503 waren zeven personen hiermede belast.
« Gillis de Sadeleer op sinen meersch te velde, die hij cochte jeghen

Goessens vander Linden eenen stoop wijns (een stoop was ongeveer 2,5 liter) ten deelene te Paesschen ende te Kerstmesse ter hooghermessen telcken een vierendeel »

Met Pasen en andere Hoogdagen werd aan degenen die te communie gingen een slok wijn te drinken gegeven.

« over eenen pot wijn te Paasschen ende ghedistribeert aen de Communicanten »

Gezien de opbrengst van deze renten niet meer volstond, was men verplicht gedurende de 18e eeuw wijn aan te kopen.
« betaald over coop van wijn, die inde kerck opde hoogtijden is uytgeschoncken 2 gulden 5 stuivers » 1734.

Er was ook nog een andere rente op peperkoeken die eveneens aan de paashouders werden bedeeld.
« Over leveringhe van pepercoucken ghedistibueert aende communicantes te Paesschen » 1660

Peperkoeken werden ook nog « lijfcouken » genoemd.
« Dit syn de lijfcouken die men der kerken van Haeltert jaerlicx sculdich is »

ZIEKHUIZEN :

Deze zouden gestaan hebben bezijden de steenweg (kaart F/6)

Het zal niet op dezelfde plaats geweest zijn waar tegenwoordig de huizen staan, doch wel verder afgelegen, nabij de Biest = plaats waar biezen groeien, gewoonlijk natte gronden.

Verschillende gemeenten in de omtrek van Haaltert hadden ziekenhuizen.

Herzele : « Dospitael van Herzele »» 1424

Welle : « zijn stede over het siechuys te Welle » 1736

Liedekerke : « opde plaets waer het hospitaal staende was rechtover de Waeghe » circa 1700

Denderleeuw : Lazarij, leprozerij of pesthuis, 1366

Haaltert : « ten sterf- en sieckhuys » 1669
Het kadaster noemt ze « zothuizen »
Achter de Ziekhuizen is er een bron, genaamd « Ziekenborre »
« meersch inden sieckmans buerne, west de wygaert « 1636
« Opden Wijgaert, oost Sieckmansborre » 1769

Verder heeft men : Ziekhuisgracht, 1877 - Ziekhuismeersen, 1571 - Ziekhuisweg - Ziekhuislos.

Eigenaardig is het wel, dat buiten de toponiemen er geen gegevens te vinden zijn over personen die er verbleven of gestorven zijn, of onder wiens bevoegdheid het stond. Kerk of gemeente. Zelfs in de H. Geesttafel (de huidige C.O.O.) wordt er geen melding van gemaakt. Was het een verblijf voor melaatsen, een ziekte die in de Middeleeuwen veelvuldig voorkwam, meegebracht door de Kruisvaarders ? Of waren het pesthuizen ?

De aanwezigheid van een bron en gracht, ook de ligging buiten het dorpscentrum van beide gemeenten Haaltert en Kerksken, doet veronderstellen dat er wel dergelijke ziekenhuizen zijn geweest.

'S GRAVENSMOLEN (kaart G/5)

Genoemd naar de muldersfamilie De Graeve.
Houten windmolen van vóór 1444 in de Molenstraat.
In 1600 was de molen belast met een graanrente van 12 vaten koren, jaarlijks te leveren ten voordele van de Armendis of H. Geesttafel van Kerksken.

Op deze plaats is in de loop der tijden, gedurende de talrijke oorlogen, gevochten geweest; dit bewijzen de opgegraven geraamten en de gevonden musketten (vuurwapens) uit de 17e eeuw.

In een strook grond van uit Mussezele naar de windmolen, bevindt zich een steenberg waarin vroeger tijden zandsteen werd getrokken.

In de Wereldoorlog I werd de molen gesloopt. Met karren getrokken door manskracht, werd de grond van de molenberg naar de Brul afgevoerd om de Walput te dempen.

Zo een windmolen kan een kracht ontwikkelen van 80 Pk.

Of was het een partij grond, daar gelegen, waar een rente op rustte ? Op de 22 dagwand ten gunste van de Lazerij te Denderleeuw ? Heeft men daarom deze partij land en meers Ziekhuizen genoemd ?

WINDMOLEN :

In de Molenstraat (kaart G/5), op een afstand van maar 400 meter van het westelijk deel van Haaltert.

Voor het eerst wordt deze molen vermeld in 1444 « meersch onder de molen gheleghen int mesperlrot » 1444

Deze molen, naar de eigenaar ervan geheten « Graevensmolen » een specifieke molenaarsfamilie die in het bezit zou geweest zijn van vijf molens. In de oorlog 1914-18 werd hij afgebroken, ook de molenberg werd afgevoerd. Met de grond dempte men de Walput op de Brul. Zo gingen tegelijk twee historische gegevens teloor.

Bij het afvoeren van de grond werden er verscheidene menselijke geraamten en een zestal musketten (geweren) opgegraven. Wat wel een bewijs is dat er om de molen hardnekkig werd gevochten. Denkelijk heeft de vijand deze niet in bezit kunnen nemen gezien hij er nog stond vóór 1918.

Deze « musketten » werden op de zolder van het gemeentehuis — aan de steenweg — bewaard. Toen er in de parochiezaal « Volkskring » een toneelstuk werd opgevoerd waarin geweren nodig waren, werden ze van de zolder van het gemeentehuis gehaald. Sindsdien zijn ze spoorloos verdwenen.

Het is wel interessant de « taal » der molens te vermelden. Altijd staan de wieken, wanneer er niet gemalen wordt, in X vorm. Wanneer ze in dezelfde stand versierd worden met vlaggetjes en groen, staat hij op « mooi », dit voor huwelijk en geboorte. Staan de wieken in + vorm dan betekent dit dat er iemand in de muldersfamilie overleden is. Zolang de dode niet begraven is staat de molen in kruisstand gericht naar het sterfhuis.

Wordt de dode begraven, dan draait men de molen — met stilstaande wieken — met de begravenisstoet mee, zodat de wieken steeds naar de overledene zijn gericht. Wanneer er niet gemalen wordt staan de wieken een jaar en zes weken op « rouw » d.i. de bovenste wiek naar rechts.

Staan de wieken niet precies in kruisvorm, maar vijf minuten voor half elf, dan staat de molen op « vreugd » voor volksfeesten, enz.

In oorlogstijd waren ze het doel van de vijandige legers, omdat ze door de stand der wieken of het langzaam draaien en weer in stilstand brengen — een soort morsetekens — berichten konden doorgeven van de ene molen naar de andere, zodat deze in een paar minuten ongelooflijke afstanden konden bereiken. Ook als uitkijkpost was het een begeerde buit voor beide oorlogvoerende partijen. Wanneer de legers zich moesten terugtrekken werden de houten molens veelal aan het vuur prijs gegeven.

Vroeger jaren kon men vanop de topmolen, gebouwd in 1770, en in de twintiger jaren buiten gebruik gesteld, — niet minder dan 28 molens uit de omgeving waarnemen.

Ten zuiden hebben we twee Frankische nederzettingen, Kuregem was er één van (deze naam leeft nog voort in Kuregem-Anderlecht bij Brussel). Verder zijn er geen gegevens van.

FRANKISCHE « ZELERHOEVE »

Evenals « heem » is « zele » een typische Frankische nederzetting, doch van jongere datum. Zelers waren gewoonlijk ruiters, de paarden moesten steeds in hun bereik zijn, daarom bouwden ze een « zele » huis, een Germaanse hallenwoning, die onder EEN dak stallingen, schuur en woonhuis samenvatte.

Hiervan ontstond de wijknaam « Mussenzele » Mus = mos = vochtige plaats = moeras of een « huis bij het moeras ». Dit beantwoordt aan de werkelijke toestand van de waterrijke gronden aldaar.

Ook deze zelerhoeven stonden met de voorgevel naar de zuiderzon.

In het Vlaamse land zijn er duizenden Hemernederzettingen, doch minder — een paar honderd — « zele » huizen. De Hemers zijn hier aangeland nadat hun legers de Romeinen hadden verdreven. Het was een grote volksverhuizing van boeren die zich in het veroverde gebied kwamen vestigen.

Een paar honderd jaar later, in de 7e of 8e eeuw, kwamen de Zelers. Dit waren geen, zoals de Hemers, vredelievende volksverhuizers die naar gronden zochten voor levensonderhoud, maar veroveraars, uitsluitend krijgsvolk.

Hebben ze de Kurehemers van hun gronden verjaagd en zich in hun buurtschap gevestigd ? Een vaststaand feit is dat, wanneer de Zelers zwaard en speer aflegden, ze veefokkers werden. Daarom kozen ze steeds vochtige gronden uit in de nabijheid van een beek of rivier. Het huidige Mussenzele zal voor hen een geschikte plaats zijn geweest. Daar bouwden ze een driebeukig hallenhuis. Deze wijze van bouwen zou tot 1500 jaar vóór Kristus teruggaan. Ze noemden deze nederzetting : Mussenzele. Later werd het een familienaam. Het geslacht « Van Musschezele » werd reeds vermeld in 1295.

Hebben de afstammelingen van de Zelers de grootste hoeve van Haaltert gebouwd : het « Hof ter Heyden » met een bijhorend herenhuis « Schaliënhuis » (kaart I-J/6-7) ?

Bij de grote storm of windhoos in 1941 werden oude canadabomen uitgerukt die de gewelven van de kelders van dit genoemde hof bloot legden. De muren waren 40 cm dik, gebouwd met rode baksteen, het bindmiddel was samengesteld uit « koornemeel » en zeer hard.

De landerijen van deze hoeve omvatten 132 dagwand, gelegen te Haaltert, Denderhoutem en Erembodegem. De hoeve stond op deze drie gemeentegrenzen. Volgens een oude koopakte hadden ze ook nog gronden in de gemeenten Kerksken, Aaigem en Mere.

Een overlevering spreekt van een kasteel dat er zou gestaan hebben. De bewoners van deze wijk spreken van de Heirbaan, de weg tussen het Hof ter Heiden en het Schaliënhuis. Het hof werd gesloopt begin van vorige eeuw.

« 'tgoed ter heiden » 1457

« ter heyden op den berch metter walle en camere daerop staende » 1561

Is « camere » een foutieve schrijfwijze voor « kamme » ? Dit laatste betekent brouwerij. Vroeger hadden vele grote hoeven een brouwerij of stokerij. In de 17e eeuw noemde men de « Vrijheid » ook « Camer ».

Is de latere benaming « Eiland » soms niet ontstaan door de « walle », het water dat deze hoeve omsloot, zodat het de indruk gaf dat deze op een eiland stond ? De wijknaam Eiland lezen we maar voor het eerst op de kaart van Popp van 1843. Denkelijk was deze reeds bij het volk in gebruik.

In oudere gegevens komt nochtans steeds het woord « ter heide » of « Heiken » voor.
Heide betekent : uitgestrekte zandgrond, begroeid met heidekruid. Onvruchtbare dorre vlakte, met gebrek aan water, wat wel merkwaardig is voor deze waterachtige gronden.

In 1443 « leen int eyken », in 1477 « an theyken up de cruyscoutere ». Kan « eyken » niet afgeleid zijn van het woord « ijken » = gelijkmaken, dus de grond effenen ? Of van « eik » = eikeboom, plaats waar eiken stonden ?

Volgens E. H. De Brouwer zou « Terjoden » ontleend zijn aan « ter heide ». De volksnaam « treën » schijnt ervan afgeleid : T(e)R(h)EI(de)N. De naam Terjoden komt voor in 1380 « ter jode waert ».

VERWIJZEN TOPONIEMEN NAAR EEN OUDE GERECHTSPLAATS ?

— Nabij het huidige kerkhof (kaart I/6) vindt men een oude plaatsnaam « DE BANK » (1571) in verband te brengen met een schepenbank of een plaats waar in oude tijden recht werd gesproken.

— In dezelfde omgeving, iets oostwaarts, is er een kruispunt van drie wegen met daarbij de dreef naar het « Hof ter Heyden », de « Zevensprong » genaamd. Vroeger stond daar, tot in 1941, een zeer oude lindeboom met een kruis op zijn stam.
Reeds ten tijde van Karel de Grote (9e eeuw) werd recht gesproken onder een lindeboom met kruis. Daaronder stonden vier banken in rechthoek geschaard, hiervan het woord « de Vierschaar ». De rechter nam plaats op de bank onder het kruis, één bank voor de aanklager, één bank voor de getuigen, één bank voor de verdediger. De betichte moest gedurende gans het « geding » blijven rechtstaan, hiervan het nog gebruikte woord « terechtstaan ».

— De « Hondegracht ». In 1398 schreef men « Hongerbeke ». Honger is een bijvorm van « eunjer » of spook. Doch Edelman heeft uitgemaakt dat in vele gevallen het element « honger » optreedt in namen van plaatsen gelegen op de *grens van rechtsgebieden.* Wel, deze beek vloeit noord-, west- en zuidwaarts *langsheen* de « Bank » en vormt in werkelijkheid de *grens van het rechtsgebied.*

— In de omgeving of palende aan de « Hondengracht » was er vóór 1500 een Hont- of Hondbos. Hont kan een landmaat zijn, een onderdeel van « het morgen », doch het kan ook een dierennaam zijn voor « hond » = galg. Hondbos = galgebos.

— Zuid-west van de Bank was er vroeger een « Hellebos ». Helle = inferno = duisternis. Helle kan ook betekenen helling, afhellen. « *Delle gheheten op de droeskouter an dalleslot - 1458* »
Het Hellebos ligt op een helling in het dal van de Eilandbeek ten zuiden van de Droeskouter. Dalleslot of een slot of burcht in het dal. In die omgeving was er vroeger een « *Herenbos - 1503* », een bos van de heer.

— « *De Cruyskens* - 1600 ». Palende aan de noordzijde van de Bank. (Aan de grens van het kerkhof.) Op het schilderij van Breugel « De Ekster op de Galg » staan in de nabijheid van de galg de kruisen op de graven van de terechtgestelden. Was de plaats « de cruyskens » de begraafplaats van de gehangenen ?

— De weg van uit het dorp naar de huidige Kapellestraat werd vroeger de « *Baljuwweg* » genoemd. De baljuw vervulde de rol van strafeiser en was belast met het *uitvoeren* van het vonnis.

De Kapellestraat leidde niet alleen naar de Bank maar hield daar praktisch op, van daaruit werd het een veldwegje.

— De « *Zevensprong* » werd doorsneden door de « *Heirbaan van Liedekerke - 1634* ». De Populierenweg die eens het Hellebos doorkruiste, loopt door Kerksken naar de « Radar », (een vroeger Romeins kamp waar talrijke Romeinse oudheden en munten zijn gevonden) en komt daar terug in verbinding met de Steenweg. Dus een gewezen belangrijke weg vermits hij « heirbaan » werd genoemd.

Wanneer men al deze gegevens samenbundelt :

— De Bank, rechtsgebied.
— De Hongerbeke of Hondengracht, grens van het rechtsgebied.
— De Zevensprong, het kruispunt waar de vierschaar zetelde.
— De Baljuwweg die naar de gerechtsplaats leidde.
— Hont- of Hondbos het galgebos waar de veroordeelden werden berecht.
— De « Cruyskens » als begraafplaats.
— In die omgeving het raadselachtige « Dalleslot of Alisrot ».

Dan schijnt dit wel op een gewezen oeroude rechtsplaats of « Groene Vierschaar » te wijzen, waar vonnissen in openlucht werden belegd en uitgevoerd.

Rond dezelfde plaats kwam of stond er een kapel : de O.L. Vrouwkapel van ter Heiden. Is ze opgericht om er voor de zielerust van de terechtgestelden te bidden of vindt ze haar ontstaan in deze vrome overlevering ?
De dochter van een hoeve uit het Eiland ging dagelijks naar de kerk om te bidden. Ze werd ziek, doch wou haar dagelijks kerkbezoek niet staken. Ze moest steeds een bos voorbijgaan waarin omgehakte boomstammen lagen. Door haar ziekte was ze genoodzaakt op een tronk te gaan rusten, ook bij de terugkeer naar de hoeve. Het ging steeds slechter met haar gezondheid, tot ze op zekere dag op haar rustplaats zo ziek werd dat ze niet verder meer kon. Toen beloofde ze aan de Moeder Gods dat ze een kapel zou laten bouwen indien ze genas. En het wonder geschiedde, ze stond op, ging naar de kerk en was volkomen genezen.

Hoe oud de vorige kapel was is niet geweten, wel wordt ze in 1625 vernoemd :
« lant aen cappelleken teghen ter heyden » 1625
« ...also het cappelleken van ons Lieve Vrouwe ghenaemp ter heyden » 1695

Het is in 1732 dat men de naam verandert in « O.L. Vrouw van bijstand »
« Notre Dame du bon sécour » 1777
Het zal denkelijk wel een kapel geweest zijn, opgetrokken in baksteen en bedekt met leiën. In die tijd werden de meeste kapellen gemaakt van gevlochten rijshout bekleed met leem en gedekt met stro. (Het strokapelleken te Iddergem). Tot in de 17e eeuw hadden talrijke kerken nog een strobedekking.
Indien het een stenen kapel was (en we weten dat er « daeghelyckcx groote devotie gheschiet ») zal haar oorsprong verder gaan dan de 17e eeuw.

Werd er vroeger reeds een H. Mis in opgedragen, zoals in de kapel van Brantegem ? Werd deze afgeschaft omdat de kapel zich sinds jaren in een

slechte toestand bevond ? Wanneer de nieuwe kapel gebouwd of gerestaureerd werd (in 1704), vermeldt een oorkonde dat er een H. Mis mag in gedaan worden, gezien dit niet schadelijk zal wezen voor de kerk, maar wel ten voordele van deze laatste.

We laten hier de originele tekst volgen :

« Alsoo het cappelleken van Onse Lieve Vrouwe ghen. ter heyden, binnen de prochie van Haeltert alwaer daeghelijcx groote devotie gheschiet, door de ouderdom seer is vervallen ende faute van opmaekonghe staet om gheheel te vergaen, soo hebben den Erw. heere pastoor, bailliu, meyer, burghemeester ende Schepenen mitsgaders andere principaele gegoeden van 't voornoemde haeltert gheresolveert — tot onderhaut vande voorn. devotie mitsgaders tot meerdere Eere ende glorie Godts ende van O.L. Vrouwe ende op het advies ende welbehaghen van syn hoochweerdicheijt den atsbicop van Mechelen — het voorn. cappelleken op te maecken ende restaureren. In een behoorlijcken staet om daer Inne den dienst van H. Misse te commen doen, welcke opopmaeckinghe niet schaedelijk en sal wesen aende prochie kercke antwoorn. Haeltert, maer proffijtelijc mits dat het Incommen van t'selve cappelleken excerende het noodtsaeckelijc onderhout geemployeert sal worden, tot proffyct van de prochie kercke, tot vervolgh van welck octroy wij hebben ghecommitteert soo wij committeren mits deses Heer Joannes van Noeteren, pastoir in Haeltert, Benedictus van Maeren, Joos Lievens, Jan vanden Steene, Geeraert Coppens, Jan Kiekens, N. van sinaeye, 1669 — L. Meert bailliu »

Getekend : door H.J. van Susteren, secrt. (aris) — Aelst, den 9 Augustus 1698.

De aartsbisschop verleent de toelating aan de aartspriester van het distrikt Aalst de kapel van O.L. Vrouw ad titulum ter heyden te wijden.

Elk jaar, op het feest van O.L. Vrouw Bezoeking, mag de H. Mis alhier worden opgedragen (28 Juni 1704) — (uit « Topnymie van Haaltert » door E. H. J. De Brouwer).

Onder het Franse Bewind werd de kapel verkocht.

BURCHTEN

In het dorp stonden twee burchten. Dit verklaart het bestaan van het groot aantal kouters en de weinige hoeven.

De oudste burcht stond bij de Brulkouter aan het Herenthout.

De Engel- of Ingelbertburcht (kaart I/4 ruitvorm)

Toponiemen verwijzen naar deze :

« Up den bruelcoutere ande bourch » 1390
« Upde bruelcouter bijder bourch » 1443
« Opde bruelcoutere bider bourch » 1443

ENGELSBERTDREEF :

Dreef van de steenweg naar de nu verdwenen St.-Gorikskapel.

ENGELBERTPUT :

« steenen put dienen van outstijde genomp heeft heer hengeberchput oft den clockput, deze voors. put is nu stande binnen de wallen » 1626

WAL :

« op den bruelcoutere, oost het probendegoed, suyt de meersschen therrenhaut, west de wal. (burchtgrachten)

In 1839 werden, bij het nivelleren van een weide, de fonderingen van de burcht blootgelegd.

Deze burcht werd waarschijnlijk gebouwd op de grondvesten van, of op de plaats waar eens een Romeinse Villa heeft gestaan.

Belangrijk is de oorkonde van de burchtheer, opgesteld in het jaar 1046, waarin men voor het eerst de geschreven naam van Haaltert leest ; in latijnse tekst « Haletrut ».

De vertaling is overgeschreven uit het heemkundige tijdschrift « Het Land van Aalst », jaargang 1952 nr. 3, « Het Kollegiaal Kapittel te Haaltert » door E. H. J. De Brouwer.

« Aldiegenen die hun goederen schenken in plaatsen aan God toegewijd, ten gebruike van hen die God dienen, moeten er geenszins aan twijfelen, dat het zal bijdragen tot het verwerven van de eeuwige erfenis. Daarom weze bekend gemaakt aan alle mensen, zo toekomstige als tegenwoordige, dat ik, Ingelbert, vrije en geboren van vrije ouders bekommerd om de zaligheid mijner ziel, de kerk van Haaltert (genoemd) waarin een orde van monniken door mijn voorouders werd opgericht, maar werd verspreid bij gebrek aan plaats, veroorzaakt door de verwoesting door de kwaden, dezelfde

kerk (zeg ik) met de goederen door mijn voorouders en door mij aldaar geschonken, voor de zaligheid mijner ziel en voor de zielen van mijn vader, moeder en echtgenote, alsmede voor de zielen van mijn voorouders en voor alle kristelijke gelovigen, zo levende als overledene, heb geschonken aan de Kamerijkse kerk, toegewijd aan de heilige Moeder Gods Maria. Tussen mij en de heer Gerardus, bisschop, werd evenwel overeengekomen dat hij met de voornoemde goederen alhier zou stichten (prebenden voor) 12 kanunniken, onder wie hij een zou aanstellen als proost ; de heer bisschop zal evenwel, wat de schenking der prebenden betreft, steeds over de toekenning van de derde beschikken, wijl hij de twee overige zal laten geven door de kanunniken. Dezelfde heer bisschop zal eveneens het altaar van deze plaats, welke tot zijn rechtsgebied behoort, schenken vrij van alle schuld, onder bedreiging van banvloek, tenzij hem uit eerbied jaarlijks 12 penningen worden betaald. Ik, Ingelbertus, heb mij gedurende mijn leven de toewijding van deze plaats voorbehouden, verder heb ik aan niemand van mijn nakomelingen dit recht overgelaten. Opdat deze gift van mijn nietigheid vast en onverbreekbaar zou blijven, werd onder bedreiging van banvloek, deze door de heer bisschop Gerardus en gans de synode, welke hij te Kamerijk had vergaderd, bevestigd, wijl op deze synode aanwezig waren aartsdiaken en abten en vele vrij mannen, van wie wij de namen der ondertekenaars hebben aangetekend. Handtekening van de heer bisschop Gerardus. Handtekening van mijzelf Ingelbertus, die dit schrijven heb doen opmaken. Handteken van Joannes, abt van Atrecht. Handtekening van Hogo van Lobbes. Handtekening van Evrellus van Hautmont. Handtekening van Heribrand van Celles de St. Ghislain. Handtekening van aartsdiaken Lietbertus. Handtekening van aartsdiaken Adelmus. Handtekening van aartsdiaken Gerardus. Handtekening van aartsdiaken Guo. Handtekening van aartsdiaken Ingelbertus. Handtekening van aartsdiaken Folbaldus. Handtekening van Aldo, leek. Handtekening van Walbertus. Handtekening van Joannes. Handtekening van Oilbaldus. Handtekening van Eilbertus. Handtekening van Leiuulfus. Handtekening van Hosto. Handtekening van Ingelram. Handtekening van Stephanus. Handtekening van Onulfus.

Opgemaakt te Kamerijk, in het jaar van de Menswording des Here (op Dinsdag) 1046, 14e Januari, in het 9e jaar van de regering koning Henricus, in het 36e jaar van het episcopaat van heer Gerardus. »

Wat betekent de naam Ingel- of Engelbertus ?

In de Middeleeuwen was het de gewoonte bij een geboorte een schuts- of wensnaam te geven. Men veronderstelde toen dat het kind zou opgroeien in de geest en de daad van de schutspatroon.

De legende van St.-Catharina, naar hier gebracht door de kruisvaarders en bezongen door minnestrelen, ontroerde de burchtvrouwen zo, dat deze legende het vertelsel bij uitstek werd. Ze werd daardoor zo populair dat gedurende de Middeleeuwen 60 meisjes op 100 de doopnaam Catharina, Katrijn, Karelijn, Kaatje ontvingen. Wanneer deze meisjes later hun schuts- of wensnaam door hun gedrag besmeurden, werden deze omgevormd in satirische spotnamen, zoals Kalle, zotte en domme Kalle. Van Katrijn werd het Trien en voor een mannenloopster « Trijntje en wijntje ».

Dit maar om te zeggen hoe belangrijk de Middeleeuwse namen waren.

In de jaren 1000 waren er praktisch geen familienamen, alleen voornamen met een speciale betekenis.

Engel of Ingel betekent hoek of speer, Bert = schitteren, of Ingelbert « Schitterende speer ». Een naam van Germaanse en Frankische oorsprong.

Het was niet alleen een uitverkoren naam voor de adel, maar ook voor de « vrijen » en hereboeren. Reeds in de 8e eeuw vermeldde de Gentse oorkonde het eerste lid « Ingel » als voornaam.

Engelbert was zowel een voor- als familienaam, zelfs tot op heden nog in gebruik : Engelbert, Englebert, enz.

« *Ik, Ingelbert, vrije en geboren van vrije ouders* »

Latere schrijvers noemen hem « heer ». Sommigen brengen zijn naam in verwantschap met een Frans adellijk geslacht van Oisy, zelfs met de graven van Vlaanderen. De hertogen van Bourgondië zullen zich op het verwantschap beroepen om het kapittel in te palmen. Doch waarom tekende hij de oorkonde gewoon met Ingelbertus en waarom benadrukte hij zo het woord « vrije » ?

Onder het feodaal stelsel was het Land van Aalst verdeeld in « Vijf roeden of Baronijen » ook nog « Baanderijen » genoemd. Deze waren onderverdeeld in het Land van Gavere, - van Zottegem, - ten Rode, - Boelare en het Land van Schorisse, samen 53 gemeenten. Er waren 21 gemeenten die rechtstreeks onder het gezag stonden van de graven van Vlaanderen. 9 gemeenten onder de Serveplaatsen. Haaltert werd hierin niet vermeld, wel onder deze « Gemeenten afhangende van bijzondere heren ». Daartoe behoorde de « vrije » Ingelbert.

In de 10e en 11e eeuw onderscheidde men drie maatschappelijke standen : « de clerus » of geestelijke stand, de « adel », (meestal leenheren), de « vrije ». Deze laatsten beschikten eigenmachtig over hun persoon en goederen, ook bezaten ze hun eigen versterkte hoeve of burcht, omgeven door een wal. Ze hadden een allodium of niet-leenroerige gronden. Ze waren onafhankelijk van andere heerlijkheden, alleen onderworpen aan koninklijke rechten.

In de oorkonde vernoemt hij maar « onder de regering van koning Henricus » dus niet als leenheer of leenman. Het goed van Ingelbert zal een allodiale heerlijkheid geweest zijn, zonder leenverplichtingen. Om hun onafhankelijkheid te tonen werden deze aangeduid in « God en Zon ».

Hij beschikte over de « mortemain », dus recht op de « dode hand », wat hem recht gaf op het beste kateil (huisraad of dier) uit de nalatenschap van zijn onderhorigen ;

op het « bastaardgoed » (wat beduidt dat hij automatisch eigenaar werd van alle goederen, roerende of onroerende, die hadden toebehoord aan een bastaard) ;

op het « vont » (het recht op verdwaalde dieren die binnen een zekere termijn door de eigenaar niet opgevorderd werden).

Het « aubaniteitsrecht » of recht op roerende goederen van vreemdelingen die op zijn grondgebied waren overleden.

Zonder zijn toelating was het verboden te vissen, te jagen of vogels te vangen.

Hij had de « male » en de « laatbank » waar schuldigen terecht stonden. Over de kerk had hij niet minder rechten. Deze was zijn « eigen » kerk, gebouwd op eigen grond, met eigen middelen, door (lijf)eigen volk. Hij kon de kerk verhuren, verkopen of wegschenken, wat hij ook gedaan heeft. Hij kon de bedienaars benoemen of afzetten. Hij stelde de geestelijken aan. Soms waren het laten die iedere opleiding daartoe misten. Het was dan ook niet te verwonderen dat de geestelijkheid zich weinig of niet bekommerde om de zielezorg en zelfs door eigen wangedrag aanstoot gaven.

Wanneer men de oorkonde leest ontwaart men de Germaanse sibbe- of ouderverering. Drie keer vernoemt hij zijn voorouders en tweemaal zijn ouders.

De eerste zin in de oorkonde klinkt als een bezwering, een verzekering. Hij wil absoluut overtuigen dat, door deze daad, zijn ouders en voorouders de eeuwige erfenis zal toegewezen worden.

Inzonderheid vermeldt hij ook « *de goederen zijner voorouders* », hoeveel generaties waren dat ? Het wekt vermoedens op van iets dat er achter schuilgaat. Wilde hij in hun naam restitutie doen, of was het eenvoudig uit eerbied voor hen ? Dit laatste zouden we zonder meer kunnen aanvaarden, ware het niet dat hij de teleurgang van het klooster, gesticht door zijn voorouders, nogal raadselachtig beschrijft : « *bij gebrek aan plaats veroorzaakt door de verwoesting der kwaden* ». Indien de Noormannen het verwoestten zou men zijn voorouders moeten gaan zoeken in de vijfde of zesde generatie zijner voorzaten en de stichting van het klooster nog meerdere generaties vroeger, want in deze korte zin vermeldt hij de opkomst en teleurgang van het klooster. Waarom betitelt hij de vernielers als « malorum » = kwaden en niet, indien het werkelijk de Noormannen zouden geweest zijn, als « Nortmannorum ».

En dan « propter loci penurian », bij gebrek aan plaats. Zijn voorouders waren reeds grootgrondbezitters, vermits hij dit bij zijn schenking vernoemt. Hij schenkt aan het toekomstig kapittel zo maar eventjes 342 dagwand, 114 gelegen te Erembodegem en Kerksken, de overige 228 dagwand binnen Haaltert, namelijk :

Ekent (kaart D-E/4-5) Papenveld, Dekenij en Waterloos 40 dagwand
Ede (kaart E-F/1) 28 dagwand
Droeskouter (kaart F-G/5-6) 28 dagwand
Herenthout en Kruiskouter (kaart H-I-G-K/3-4-5) 132 dagwand. Er was wel degelijk plaats in overvloed.

Indien de « kwaden » de Noormannen niet waren, zou men deze moeten gaan zoeken bij zijn voorzaten, de gewezen aanstichters tot het vernielen van het « cloesterken » te Gotegem en wilde hij voor deze daad restitutie doen « ...alsmede voor de zielen van mijn voorouders en voor alle kristelijke gelovigen, zo levende als overledene ». Bedoelde hij met de overledenen zijn sibbe, de hemers van Gotegem ?

Een tweede veronderstelling :

Volgens kristelijke opvattingen werden vroeger natuurrampen toegeschreven aan de duivel, « de kwaden », een survival « het kwade oog ». Vóór Wereldoorlog II en misschien ook nu nog, ging de boer bij nood- en onweer, donder en bliksem, met een gewijd palmtakje wijwater sprenkelen in zijn huis, schuur, stallen, om ze te beschermen tegen het « kwaad ».

Indien Ingelbert het « kwaad » bedoelde als natuurelement, zou men hier een volkslegende moeten inlassen. Het is ook zo dat legenden en overleveringen soms de geschiedenis achterhalen. Deze zegt dat er een klooster stond in het Herenthout, dat later verzonken is in de moerassen, samen met een gouden schat. Ze vertelde ook van een onderaardse gang die leidde van het klooster naar de kerk.

Indien er werkelijk een klooster stond dat gebeurlijk bij noodweer werd verwoest en later verdween onder het löss, is dit uiteraard niet zo fabelachtig. Zoals we hierboven lazen, lag de Muisstraat ten tijde van de Romeinen circa 2 meter dieper. Op welke diepte zal de Klokputbeek toen haar bedding hebben gehad ?

Kloosters, hoeven en burchten werden steeds opgetrokken bezijden een waterloop of bron. Gezien op die plaats geen bronnen voorkomen, zal het klooster wel dicht bij de Oterbeek gestaan hebben. (Tot voor de oorlog stonden deze meersen in de winter regelmatig onder water, van de spoorweg tot de Paapmeersen en in breedte tot de nu verdwenen St.-Gorikskapel).
In de Middeleeuwen kwamen in de streken rondom Aalst geweldige overstromingen voor, waarbij vele mensen en dieren de verdrinkingsdood stierven.

Wie weet welke rampzalige overstromingen men hier heeft meegemaakt. Men mag ook niet vergeten dat de eerste kloosters erg primitief gebouwd werden : van hout, leem met een strobedekking. Ze konden bij overstroming niet veel weerstand bieden en « verzonken ». De gronden verdwenen onder water, dus onbewoonbaar : « bij gebrek aan plaats veroorzaakt door de kwaden ».

Om de legende verder te omschrijven : het volk fantaseerde, dacht aan de schatten die in zo een geheimzinnig klooster te vinden waren en aan de onderaardse gang die in tijden van nood een verbinding was tussen de burcht, het klooster en de kerk.

Onderaardse gangen worden bijna steeds verwezen naar het rijk der sprookjes en nochtans bestaan ze werkelijk. Te Aalst bij de Houtmarkt werd zowat vijftig jaren geleden een dergelijke gang blootgelegd. En hier in Haaltert ?

Toen rond de jaren 1950 Jan De Rouck, wonende aan de steenweg, Dorp, voor de oprit van zijn poort een put delfde, denkelijk om water van zijn stallingen af te voeren naar de toenmalige riolering, stootte hij op een gemetste gewelfde gang. Later hebben we met vereende krachten deze gang terug opengelegd : hij was gemetst in rode baksteen, 70 cm breed, tot een halve meter onder het gewelf verzand. Op een diepte van 1,10 m stootte een

loodrecht ingedreven staaf op verharde grond. De gang liep onder de steenweg in de richting van de Brulstraat. Het is moeilijk aan te nemen dat men in vroeger tijden een dergelijke enorme riool van 0,70 m op 1,60 m bouwde, alleen om het water af te voeren. Op officiële stukken is hij nergens aangeduid.

In 1099, bij de eerste kruisvaart, dus drieenvijftig jaar na de oorkonde, was het ene Engelbert die samen met Godfried van Bouillon de meestertoren van de vesting Jerusalem veroverde. Was het een familielid van de Haaltertse stam Engelbert ?

De vrije Ingelbert werd begraven in zijn « eigen kerk », waar hij een praalgraf kreeg. In 1424 vinden we zijn naam terug, « Het jaargetijde van den Heer Engelbert, stichter van het kapittel. »

In 1869 werd de oude, prachtige kerk getroffen door de bliksem « het hemels vuuer » en brandde af.

Het praalgraf van Engelbert verdween met de kerk, alleen een stuk steen van zijn graftombe bleef bewaard. Tot de laatste Wereldoorlog deed deze dienst als « stichel », van waarop de veldwachter afkondigde dat de distels moesten vernield, de hagen gekalkt en andere gemeentelijke verordeningen.

Deze steen bevindt zich nu rechtover de kerk, aan het gemeentehuis. Met geduld kan men, uit de door de tijd uitgevreten letters, zijn naam ontcijferen. Vergane glorie...

DE BURCHT « HET SCHYVINCK »

De tweede burcht stond in het dorp op de Achterstraat, thans eigendom van Aloïs Provoost (kaart H/4).
« Goesmé van den Velde van den borgh ende gracht om den borch gaende daer men dingt » 1374
« een straetken daer men gaet van up de hoochstrate ter borch waert en ten kerckenwaert » 1493
« aen de borght, noordt de veldstraete commende van Eeckent naer de kercke zuydt de burght » 1624
Deze burcht was de zetel van de « vierschaar » van de Schuivink. Dus het gerechtshof van Haaltert-Kerksken.

« tgoed bijnnen haeltert gheleghen, gheh. de borch met huisingen, walle, waterghingen, boomgaerden, mersschen ende alle ande hueren toebehoorten alzoe die ghestaen ende gheleghen is, daer der mannenbanc van leene vander schuivink tkeysers onze gheduchten heer op staet »

Het « princelyck leenhof van den Schyvinck » had ook nog verschillende achterlenen. In 1671 toebehorende aan Joos. Roelants uit erfenis van zijn vader Jacob Roelants, die het kocht van de Heer van Erpe. Ook van dit leen waren er verscheidene achterlenen.

De Schepenbanken vonden hun oorsprong rond de jaren 800, ingesteld door Karel de Grote. Vóór deze periode werd recht gesproken op de « Male ». Tot bij de Franse Omwenteling vormden Haaltert en Kerksken één administratieve, kerkelijke en rechterlijke eenheid. Een schepenbank bestond uit 7 schepenen, 5 voor Haaltert en 2 voor Kerksken. Aan het hoofd van de schepenbank de « meier ». Deze werd aangesteld door de heer van de heerlijkheid voor een termijn van 3 jaar.

De meier had als taak de schepenen te manen, op te treden bij geschillen, de « prater » = veldwachter te benoemen, toezicht te houden op de straten (de straatschouwing), op de afsluitingen der kouters, weiden en velden. De kouters waren toen afgesloten door hagen, de toegangen noemde men koutergat, hek, lap of stichel. In de jaren 1500 moest ook de steenweg geschouwd worden vanaf de grens van Heldergem tot Erembodegem. Er werd toezicht gehouden of deze berijdbaar was, of de mergelputten niet te dicht bij deze weg werden gestoken. Dit « beleet » (= beleid) werd afgekondigd door de pastoor op de predikstoel. Men had 14 dagen tijd om de schade te herstellen. Degenen die dit verwaarloosden kregen een boete van 3 pond.

Hij trad ook zelfstandig op naar aanleiding van erfenissen en verkavelingen, het kopen en verkopen van gronden en goederen. Tot zijn bevoegdheid

behoorde ook het onder arrest plaatsen van personen die vervolgd werden, zowel voor criminele als civiele zaken.

De « Schepen » moesten de belangen van het dorp behartigen en hadden de onaangename taak te zorgen voor de inning der belastingen. Buiten de administratieve bevoegdheid had de schepenbank ook rechtsmacht en mocht vonnissen uitspreken in burgerlijke en boetstraffelijke zaken. Tegen de uitspraak van dit vonnis, niet steeds onpartijdig geveld, kon beroep aangetekend worden voor de schepenbank te Aalst.

Anders was het gesteld met de « baljuw ». Als vertegenwoordiger van de heer fungeerde hij als openbare aanklager. Hij presideerde de hele gerechtszitting en las ten slotte het vonnis voor. Zoals het een openbare aanklager past, was hij geen vader voor de beschuldigden en schroefde hij de feiten op. De mannen van de « lene », de wijzen, zoals de schepenen of leden van de schepenbank genoemd werden, trachtten de beschuldiging te milderen. Voor moord en doodslag werd een beroep gedaan op Aalst.

Toen de burcht het « schyvinck » werd afgebroken, in de jaren 1750, vestigde de schepenbank zich in de herberg « In de Engel » wat betekent « In de Hoek », gelegen op de hoek van de steenweg - Kribbe (Kerkstraat) om daarna te verhuizen in een herenhuis rechtover de kerk, het huidige gemeentehuis, of hoe een dubbeltje rollen kan.

Er zijn niet zoveel namen gekend van baljuws. Soms trad ook de meier op als zijn plaatsvervanger.

Voor diegenen die belangstellen in familienamen laten we hier de lijst volgen van de baljuws, meiers en burgemeesters. Deze laatsten hadden de functie van eerste schepen.

BALJUWS VAN HAALTERT - KERKSKEN

1443 - Jan Caibillau
1629 - Jacob Roelants
1679 - Adriaan van Uytfanghe
1706 - Joos van de Kerchove
1718 - Frans Rombaut
1737 - Philip tKint
1786 - Philip van den Bruele

MEIERS VAN HAALTERT EN KERKSKEN

1375 - 1378 Peter Standard
1378 - 1381 Jan Seghers
1387 - 1390 Jan de Costere
1390 - 1434 Claus de Keysere
1424 - 1426 Hendrik Boyman
1427 - 1450 Hendrik de Schrivere
1451 - 1453 Raas de Schrivere
1454 - 1459 Daneel Callens
1460 - 1463 Jan van der Cammen
1464 - Jan de Donckere
1465 - 1471 Wouters Rijcaarde
1472 - 1478 Raes de Schrivere
1479 - 1481 Jacob de Schrivere
1482 - 1485 Joos Ruyssinc
1486 - 1491 Jan de Schrivere
1492 - 1495 Jan de Hondt
1496 - 1501 Gilles de Ruwe
1502 - 1504 Joos de Schrivere
1505 - Corneel de Hont
1506 - Jan van de Wiele
1507 - 1517 Joos Ruyssinc
1518 - 1539 Jan de Hont
1540 - 1545 Hendrik de Vroede
1564 - 1572 Robbert Eechout
1573 - 1578 Pieter Schockaert
1579 - 1584 Antoon de Hondt
1585 - 1593 Pieter Moreels
1594 - 1596 Pieter van de Perre
1597 - 1599 Geraard van Hauwe
1600 - 1625 Merten de Walsche
1626 - 1639 Jaak Roelandts
1640 - 1641 Nikolaas de Waghenere
1642 - 1643 Livien van de Kerckhove

1644 - 1646	Daneel de Smet
1647 - 1653	Frans vanden Bruele
1654 - 1659	Jan van den Bruele
1660 - 1662	Joos Rydant
1662 - 1666	Jan Meganck
1667 - 1673	Adriaan de Sadeleere
1674 - 1691	Pieter de Schrijver
1692 - 1705	Benediktus van den Steene
1706 - 1709	Jozef Willems
1710 - 1731	Jan-Baptist van den Bruele
1732 - 1735	Joos van den Bruele
1736 - 1744	Jan-Bapt. van den Bruelle
1744 - 1755	Philip 't Kint
1756 - 1794	Ludovicus van den Bruelle
1795 -	Constantinus van den Bruelle

Het meierschap en baljuw werd afgeschaft bij de Franse Omwenteling.

BURGEMEESTERS VAN HAALTERT EN KERKSKEN

1465 - 1471	Willen de Hont
1466 - 1467	Jan de Smet
1468 - 1471	Willem de Hont
1472 - 1474	Jan de Hont
1475 - 1479	Willen de Hont
1480 -	Jan van Brantegem
1481 -	Willen de Hont
1482 -	Joos Lievens
1483 - 1496	Jan de Sadelere
1497 - 1508	Jan de Hont
1509 - 1522	Gillis Meganck
1523 - 1526	Joos van den Berghe
1527 - 1534	Hendrik de Vroe
1535 - 1539	Joos 't Sonck
1540 - 1569	Jan Callebaut
1570 - 1584	Pieter de Zadeleer
1585 - 1592	Pieter van de Perre
1593 - 1626	Mr Passchier de Zadeleer
1627 - 1629	Jan 't Zoncke
1630 -	Joos Lievens op den Driesch
1631 - 1635	Adriaan van den Berghe
1636 - 1640	Jan Coppens
1641 - 1642	Jan Moocke
1643 - 1644	Michiel de Mey
1645 - 1646	Jood de Zadeleer
1647 - 1650	Jan Moocke
1651 - 1655	Jaak Roelants
1656 - 1659	Adriaan Meganck
1660 - 1662	Jan Moock
1663 - 1668	Jaak Roelants
1669 - 1673	Adriaan Lievens
1674 - 1675	Hendrik Moock

1676 - 1680	Lieven Coppens
1681 -	Gilis de Bruycker
1682 - 1685	Adriaan van de Vijver
1686 - 1691	Pieter Coppens
1692 - 1693	Lieven Coppens
1694 - 1696	Joos Lieven
1697 - 1698	Geert Coppens
1699 -	Lievens Coppens
1700 -	Frans Roelants
1706 - 1708	Jan van den Steen
1709 -	Jan de Sadeleer
1710 -	Marten Brua
1718 -	Adriaan Steenhout
1719 - 1720	Joos van den Bruele
1721 - 1727	Jooris Ghelas
1728 - 1731	Adriaan Ruyssinck
1732 - 1733	Frans Roelants
1734 -	Jan de Sadeleer
1735 - 1743	Corneel Callebaut
1744 - 1745	Joos van der Maeren
1746 - 1749	Adriaan Ruyssinck
1750 - 1759	Joos van der Maeren
1760 - 1762	Gillis van Londersele
1767 - 1789	Lodewijk de Sadeleere
1790 -	Benedictus van den Poorten
1791 - 1796	Jan-Bapist van den Bruelle
1799 - 1805	Adriaan Ruyssick
1806 - 1819	C. de Ruddere de ter Lokeren
1820 - 1828	Matthias de Ruddere
1830 - 1858	Lodewijk de Sadeleer
1859 - 1860	Jan-Baptist de Sadeleer
1861 - 1879	Gustaaf van Meldert
1880 - 1884	Benedictus Roelants - Dienstdoende burgemeester
1884 - 1920	Emiel de Sadeleer
1917 - 1918	Petrus Coppens - Dienstdoende burgemeester
1921 - 1939	Charles Lauwerijs
1940 - 1941	Karel de Middeleer - Dienstdoende burgemeester
1942 - 1944	Theo van den Driessche - Dienstdoende burgemeester
1944 - 1961	Baron Paul de Sadeleer
1961 - 1970	Arthur Van der Burcht
1970 -	Georges De Leenheer

NAAM VAN HET DORP.

Haletrut (1046) is de latijnse schrijfwijze vermeld in de oorkonde van Engelbert. In 1142 werd het Haltra, in 1194 Haltera, 1226 Haltret, 1295 Halterd om in 1373 Haeltert te worden. In 1418 de huidige schrijfwijze Haaltert, nadien werd de gemeente nog vermeld als Hatre, Haeltre, Haalteert, Aeltre, Haltere. Vanaf 1532 was de meest voorkomende schrijfwijze Haeltert.

Voor de oorsprong en betekenis zijn verschillende gegevens :

Verschuerens modern woordenboek :

Haliter = « smal stuk grond ».

Prof. Mansion van het woord Halfter = Halster = bindsel, snoer, reep, touw gevolgd door een vraagteken. Vandaar « plaats der lange smalle snoeren ».

Prof. Carmoy : Halfter van het Middennnederduits « Helve » = twijg.

Dr. Lindemans : Het Germaanse verzamelwoord Halftrithja, wat zou betekenen « plaats waar wijmen groeien »

De geschiedschrijvers De Potter en Broeckaert :

Naar een persoonsnaam « Haletrudis »

Ook naar Halo-tre of boom van Halo « Halo's boom »

Spijtig dat deze geschiedschrijvers geen bronnen vermelden voor de betekenis van het woordje « Halo ».

Het is moeilijk aan te nemen dat de Germanen hun heimat noemden naar een plaats waar kreupelhout groeide. De oude plaatsnamen spreken over eiken- en beukenbossen.

Zoals bij de kerstening vele dorpen benamingen kregen van heiligen : Sint-Amandsberg, St.-Lievens-Houtem, St.-Antelinks, O.L. Vrouw-Waver en anderen, zo zullen de Kelten of later de Germanen en Franken hun buurtschap hebben toegewijd aan huis-, rivier- of woudgoden.

Ik waag me op glad ijs als ik voortborduur op het woord « Halo-tre ». In de Schotse hooglanden en in het bijzonder op de westerse eilanden ervan waarheen de Kelten zijn uitgeweken, houden de afstammelingen van deze tot op heden de oeroude godendienst in eer. Op de vooravond van het « Halloween » snijdt de Druïde met de gouden sikkel de maretak van de eik, wat met grote plechtigheden gepaard gaat. Hallow van Halloween betekent heiligen, wijden. Het Germaanse Alha, beduidt « heidens heiligdom ». Het Germaanse Haloos = Halo betekent lichtkrans rond de zon of maan. en heilige beelden.

Het Keltische woord « Hallo » dat dagelijks gebruikt wordt bij een telefoongesprek betekent « zegenen » evenals het Duitse « Heil ».

De duitse geschiedkundige Mesman vermeldt in zijn « Abschwörungsformelen » blz. 16 en 87, evenals L.A. Wamkoenig in « Histoire des Carolingiens » blz. 221, de bekende formule tot geloofsoverdracht door de kerkvergadering van Leptines in 743 voor de Saksen opgesteld.
« Ec forsacho allum diaboles wercum, thunaer end wodan end saxen-note. Ec gelobo in Got, almechtigon Fadaer in Christ Godes suno end in HALO gan gest ».
HALOgan gest = HEILIGen geest. Wat er wel duidelijk op wijst dat « HALO » heilig betekend.

In de veronderstelling dat het woord « Halo » is afgeleid van « Hallow » = heiligen en « tre » = boom, zou Halo-tre betekenen « Heilige- of wijboom ».

Steeds in de veronderstelling dat de oorsprong van de naam Haaltert voortkomt van « heilige boom », de offerplaats waar eens de druïden en het volk hun godendienst beleden en later door de geloofspredikers gekerstend werd, rijzen andere vragen. Waar stond eens die gewijde eikeboom ? Op de plaats in het dorp waar sinds tien eeuwen (en denkelijk ervoor) de parochiekerk staat ? In de omgeving waarvan een overlevering gewaagt dat er in oude tijden in de Herenthoutse bossen een heilige kluizenaar, Gorik genaamd, leefde ? Waar vóór enkele jaren de St.-Gorikskapel stond en bezijden de steenweg - Engelbertdreef en eens een St.-Goriksput was, gedempt in het begin van de 19e eeuw ?

In de Frankische heemden Gote- en Brantegem, in de omgeving van het « cloesterken » en Keiberg waar eens de kapel van O.L. Vrouw heeft gestaan ? Een bewoner van het gehucht Brantegem verwijst naar een genezende bron, de St.-Laurentiusput genaamd ; het water van deze werd vroeger gebruikt als helend voor oogziekten.

Wanneer werd Haaltert voor het eerst benaamd ? Zeker reeds vóór de Kerstening, denkelijk vóór de Romeinse overheersing en misschien reeds vernoemd door de Kelten. (Hallo is Keltisch).

Hoe groot was dit gebied ? De huidige buurgemeenten : Aaigem, Heldergem, Denderhoutem en Erembodegem danken hun naam aan Frankische nederzettingen en zullen maar pas rond de 6e eeuw zijn ontstaan. Hoe werden deze gronden genoemd vóór de komst der Salische hemers ? Is het gewaagd te beweren dat het gewest van de « heiligen boom » uitgestrekter zal geweest zijn als het huidige grensgebied Haaltert ?

De vraag waar eens de wieg van Haaltert heeft gestaan zal denkelijk altijd onbeantwoord blijven. Twee nevellichtpuntjes geven een schaarse aanwijzing uit het duister verleden. Het dorp dat ontstaan is door Heirbaan en burcht of de plaats waar later de Franken van over de Rijn met hun have en goed, geladen op ossewagens, in het wondermooie westelijk Haaltert zijn aangeland.

RECHTSPLEGINGEN.

Om de geest der vonnissen in de late Middeleeuwen in het licht te stellen is het wel interessant twee rechtspraken te vermelden.

Een zekere Lieven van Huddeghem, bijgenaamd Nijs, werd door de meier van Haaltert in hechtenis genomen en naar de gevangenis geleid (het Schyvink). Nijs liet zich van op de brug van de wal in het water vallen en trok de meier mee in het natte sop, deed deze laatste kopje ondergaan en stopte zijn mond vol slijk, mishandelde hem zo, dat hij enkele uren later overleed.

De Raad van Vlaanderen veroordeelde hem : om de rechterhand te worden afgehakt, het hoofd van zijn « buke » met een zwaard afgehouwen waarna zijn lijk op een rad tentoongesteld werd. Al zijn goederen werden verbeurd verklaard. We laten hier de officiële tekst van het vonnis volgen :

« Omdat ghij, Lieven van Huddeghem, gheseyt Nijs, ghevanghen zijnde bij Gillis Ruwe, meyer van mijnen gheduchten heere te Haeltert, om uwe misdaet jeghens hem gherebelleert hebt ende u bij faicte daerjeghens ghestelt, ende bovendien, alzo hij u leeden zoude ter vanghenesse waert, ende over de brugghe van eenen walle, u zo ghehadt dat ghy tsamen ghevallen zijt van boven nedre int watre ende goor, daer ghy up hem gherocht zijt ende hem ghehouden hebt onder twatre, ende hij thooft upheffe zoude, ghenomen vanden goore, ende hem dat int ansichte ende inden mond ende ooghen ghesmeten, zo hem traiterende dat hij binnen vier of viif hueren daernaer ghevaren es van live ter doot, alse al dit den hove deuchdelic ende te vollen blekenes, so wijst thof, dat men u de rechte vuust af hauwen zal, ende stappens daernaer u hooft afslaen van den buke, met eenen zweerde, ende u lichame stellen up een rat ; verclarende al u goet verbuert jeghen mijnen gheduchten heere. Aldus ghewijst XXVI aug. XVe een.

Een tweede misdaad die buiten het gerecht een oplossing kreeg was de « montsoene » of de « zoening ». Deze had plaats in het jaar 1541.

De genaamde Van de Perre die een moord pleegde op de vader van Pieter Meeus werd niet gevonnist. Slechts twee schepenen van Haaltert waren aanwezig bij de « montzoene ». Na de « zoening » werd zijn daad wettelijk kwijtgescholden.

Pieter Meeus, fs Jans., alias de Branbantre, zijn commen voir scepenen van Haeltert en Kerxkene, onderscreven, dewelcke heeft aldaer generalic ende wettelicke quytscheldinghe ghedaan nu ende tot eeuwighen daghen danof

egheen vermaen meer af te doen, jn gheennder manieren zoet waere, Pietren vanden Perre, hem en zijnnaercommers, ter cause dat deselve vanden Perre voirn brocht hadde van live ter doot, Jan Meeus, desselfd Pieter vadere was, ende al dat van alsulcken montsoene als der voirn. Pieter Meeus, als montsoedre, heersschende ende querelerende was ten last vande voir. vanden Perre ; metgaders schalt oyck den voirn. Pietr Meeus wettelic ende ten eeuwghen daghen kuyte Marten ende Lievinus de Leeuw, Jan Coppens ende Heindric Rampelberghs vrienden, maghen ende oyck als voochden vanden voirn. Pietren Meeus gheweest hebbende, ende dat van alsulcker handelinghe, administratie ende bewinde als hij ter cause vanden montsoene inden name vanden voirn. Pieter ghehadt mochten hebben in voirleden tijden, danof hij Pieter van den Perre versochte thebben rekeninghe ende bewijs, ende heeft hemlieden den voirn. Pieter midts desen voir Gode ende voir der werelt wettelic quytghescholden, hemlieden ende huer naercommers, kindren, vrienden ofte maghen van als 't als, dies sij met elc anderen te doen ghehadt hebben, mits eenen Carolus gulden eens bij den voirn. Pieter ter deser werf alnoch Storme, scepenen, den VI november anno XVe XLI

(schepenboek van Haaltert)

De « zoening » behoorde tot de buitenrechtelijke orde, het was een « tractaet van peys » (= vrede) dat werd gesloten tussen de onenige partijen ten private titel.

De Schepenbank, hier vertegenwoordigd door twee schepenen : Paesschier de Sadelaire en Jan vanden Storme, aanwezig als getuigen, beperkte zich tot de rol van hoedster van de vrede in het dorp.

De beweging van de « Godsvrede » en de kerkelijke afkeer voor gewelddaden en bloedvergieten, was een gemoedsgesteldheid voortgesproten uit de gewelddaden gepleegd tijdens de Kruisvaarten. De zoening werd ingevoerd rond de 13e eeuw.

Ontegensprekelijk heeft de Kerk er veel toe bijgedragen om de Germaanse bloedwraak naar het achterplan te dringen. Ze heeft de verzoening in de hand gewerkt.

Spijtig dat deze vredelievende overeenkomst is weggekwijnd in de helft van de 16e eeuw. Het is wel eigenaardig dat de mensonterende inquititie toen reeds tal van vonnissen had voltrokken. Daar de kerk geen bloed wou vergieten gaf ze de ketters over aan de wereldlijke rechters die onbloedige vonnissen deden uitvoeren, meestal door verbranding, verdrinkingsdood, levend begraven of verhanging.

Gelukkig heeft de « zoening » circa drie eeuwen stand gehouden.

Toch is van de « zoening » in onze eeuw nog iets overgebleven : de minnelijke schikking voor de vrederechter, waarbij beide partijen zich verzoenen zonder tussenkomst van de rechtbank. Natuurlijk gaat dit alleen voor kleine onenigheden.

Voor de « zoening » bestonden er geen vaste regels, doch in die ongeschreven wet kwam steeds de kaarsdraging voor. De dader moest dan in zijn hemd

of « lijnwaad » blootshoofds en blootsvoets met een « onghebrande, torse of keerse » waarvan het gewicht varieerde van een halve kg. tot drie kg., vanuit zijn woning naar het huis of plaats van de misdaad. Van daar naar de kerk : « aldaer op beide zijne knieden gode van hemelrijck ende aert ende family om verghiffenesse te bidden, segghende hooghe ende overluyt om zijn misdaad te bekennen ». Daar werd ook de zoen gegeven.

Altijd moest de dader Missen en jaargetijden beleggen ter zielelafenis van het slachtoffer. Ook moest er een stenen kruis worden opgericht op de plaats der misdaad. Meestal volgde er een bedevaart ; deze kon gaan naar « Tonser Vrouwen ter Jeude » (werd hier Terjoden bedoeld ?) of naar St.-Antonius te Borsbeke. Maar de meeste gingen een stapje verder o.a. naar Atrecht, Aken, Normandië, Keulen, Regensburg, Bazel, Londen, Polen, Konstantinopel, Rome en zelfs naar het H. Land. Het « Boek met de Haire » van Aalst beschrijft er zo maar eventjes 181, met als titel « Dit zijn de pelgrimaigen dienende te stellen pleecht in heerliker beternessen ende es te weten dat elcken schellinc parisis es III s end de pond III lib. »

Men moest natuurlijk bewijsstukken kunnen voorleggen of andere dokumenten om aan te tonen dat men in het vernoemde bedeoord werkelijk was geweest.

Bedevaarten kwamen niet alleen bij zoeningen voor, maar ook de rechtbank of Vierschaar deelde ze mild uit.

In de Middeleeuwen waren er nog andere soorten straffen : de gevreesde « banning ». De veroordeelden werden uit het Land van Aalst of uit het graafschap gebannen van één tot vijftig jaar of levenslang.

Ook in Haaltert kwamen banningen voor. (Cfr. M. Redant en N. Maeschalck, die zonder toestemming een « school » hadden geopend, werden bedreigd met « eeuwige banning » uit Haaltert).
Een banning was niet van de poes : met een gloeiend ijzer werd op het voorhoofd of de rug het kenteken der heerlijkheid of graafschap ingebrand.

Om als gebrandmerkte de kost te verdienen in onbekende gewesten of landen was zeer moeilijk. Men moest zijn dorp verlaten voor zonsondergang en indien men uit Vlaanderen gebannen werd had men drie dagen tijd om over de grens te geraken. Kwam men vóór de vastgestelde termijn terug dan riskeerde men galg en rad.

De talrijke banningen gebeurden bij gebrek aan gevangenissen. Wanneer men heden ten dage iemand vraagt waar hij naartoe gaat, krijgt men soms het antwoord « het land uit de dieven tellen ». Vermits al de boosdoeners en dieven uit het land verbannen werden, dacht men dat het over de grenzen vol moest zitten met dergelijke misdadigers.

Zo was er ook een typische vrouwelijke straf : het dragen van stenen om de hals. (Aan de gevel van het stadhuis te Damme (West-Vl.) zijn deze nog te zien).

Er bestond ook de « kaak », dit is de schandpaal. Na de Hoogmis werd de beklaagde te « kijk » gesteld. Aan de ijzeren ringen van de paal vastgemaakt, met een bordje om de hals waarop vermeld stond welke misdaad hij bedreven had. Zo werd hij een paar uur tentoongesteld.

Zonder twijfel had Haaltert ook zijn schandpaal, alhoewel deze in de toponiemen (nog) niet voorkomt. De schandpalen werden bij het Franse Bewind verwijderd en stukgeslagen omdat het niet paste bij hun leuze van « vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid ». Hier en daar zijn er nog te vinden o.a. te Berlare, Mespelaar en Herzele.

Andere straffen waren « te water ende brode » en ook de gruwelijke folteringen.

Ook bestraffing met de roede. Er werden slagen toegediend tot « ten bloede » en in ergere gevallen « tot den lopende bloede ».

In de 15e eeuw werd kwaadspreken van iemand gestraft met een jaar ballingschap. Evenals zijn buren schade toebrengen.

In 1472 had Philip vander Spoot een vrouw geschaakt. Het werd een zoening. Deze Philip moest aan de bedrogen echtgenoot schenken : een bed met sargies, negen slaaplakens, zestien ellen linnen, twaalf stenen vlas ; voorts zal hij de kerken Aalst, Moorsel en Meldert vijftien pond was geven en aan de meier van Aalst, ten voordele van de vorst, 48 pond parisis betalen. Verder mocht hij nooit meer in het huis van zijn (dure) geliefde komen of haar nog toespreken op oneerbare wijze. Ten slotte moest hij ter bedevaart naar Rome, te voet natuurlijk.

In 1421 werd een persoon tot ballingschap veroordeeld die : « mauvais hôtel des hommes mariéz et d'autre femmes ». (?)

Een andere persoon, Hendrik Vincent, had in 1732 de « ban » verbroken en was voortijdig naar zijn woonplaats teruggekeerd. Hij werd « ter causen van diverse leugenen » op de pijnbank gelegd, het vonnis « geseling met scherpe roeden », kreeg een tweede brandmerk op zijn rug. Zijn goed werd verbeurd verklaard en hij moest de kosten van het proces betalen. Kreeg levenslange ballingschap uit al de landen des konings.

In 1752 werd Van Leefdaal, een gehuwd man, met de vrouw van een andere ingezetenen aldaar in overspel bevonden ; de straf : beiden zullen blootshoofds en barrevoets in een wit hemd, door een gerechtsdienaar geleid worden tot aan de kerkdeur, aldaar in het openbaar aan God vergiffenis vragen en een kaars offeren. Ze werden beiden verbannen voor de duur van zes jaar buiten het Land van Aalst. Denkelijk in dank aanvaard.

In 1786. Een vrouw voor openbare dronkenschap : een maand gevangenis op water en brood.

In het zelfde jaar : een meisje hervallen in ontucht, zes jaar dwangarbeid.

In 1715 werd ene Catharina d'Estier uit Luxemburg voor een diefstal uit Luik verbannen. Elf jaar later viel ze in herhaling, ze werd driemaal rond de markt van Aalst geleid met een koord om de hals, met scherpe roeden gegeseld en daarna gebrandmerkt. In 1734 kwam ze terug naar Aalst, stal twee neteldoeken en twee stukken katoen in een winkel ; vonnis : opgehangen aan de galg.

Hetzelfde lot onderging een driemaal veroordeelde wegens diefstal te Aalst. Het vonnis luidde : de doodstraf en op de markt opgehangen in 1728.

In 1748 werd Jan de Licht uit Velzeke berecht op de Grote Markt te Aalst : « armen, benen en billen levendig ghebroken te worden op het schavot op de merct alhier, ende aldaer ghelegd te worden op een radt, het aensicht gekeert naer den hemel, om aldaer te blijven totter tydt dat het God gelieven sal hem in het leven te laten, nae welcke syn doodt lichaam vervoert en gexponiert wert plaetse pactibulair ».

Ballingschap kon ook voor een som geld afgekocht worden, bijzonder wanneer deze persoon behoeftig was... (?)

En om de reeks te eindigen : In Boelare werd er een vrouw gestraft die « zich heeft laten nayen met eenen andere man dan vander harren. »

MIDDELEEUWSE PAROCHIEKERK (kaart H/4)

Reconstructie van de oude parochiekerk met als gegevens DE ETS VAN DE RUINE en het nog bestaande KRUISBEELD dat uit de kerkbrand werd gered, nu opgehangen aan de kerkmuur rechtover de pastorie. Door de grootte van dit kruis is het mogelijk de muurhoogte van het kerkschip te bepalen, — het bouwplan van de oude kerk is niet meer te achterhalen — Het gebouw zonder zoldering was ongeveer 10 meter hoog. De 33 voet (10 meter) hoge toren dreigde in 1634 in te storten. In 1696 werd er een uurwerk geplaatst aan het klokkenhuis, tot dan toe diende de ZONNEWIJZER, aan de zuidelijke zijbeuk, als uurverdeler. In 1785 brandde de toren gedeeltelijk af en werd hersteld. In 1844 werd de kerk vergroot gezien ze te klein was voor een bevolking van 2300 zielen. Deze verbouwing is, om het middeleeuws karakter weer te geven, op de tekening weggelaten. Men vindt deze op de kaft. Het nieuwe gebouw stond rechtover het huidige gemeentehuis. Vóór de vergroting had de kerk een oppervlakte van 336 m2.
Op het kerkhof stonden NOTELAARS, de noten en het hakhout werden om het jaar verkocht. Het gras op het kerkhof diende ook om de was te bleken en te drogen.

De PASTORIE, — uiterst rechts —, brandde af in 1582. De pastoors waren vroeger niet alleen geestelijken maar ook landbouwers, daarom is het curiehuis voorgesteld als hoeve in vakwerk van hout en leem en strobedekking. Op 9 februari 1869 brandde de kerk af tengevolge van een blikseminslag op de toren.

HET KAPITTEL.

Vooraleer met de beschrijving van het kapittel te Haaltert aan te vangen, zullen we trachten de geestelijke gesteldheid van de kanunniken en priesters in de jaren 1200 weer te geven.

De gelukzalige Ruusbroec de Wonderbare heeft in zijn geschriften de werkelijke toestand beschreven. In zijn « Tabernakel II » typeert hij de goede Herder. « Ze zijn sober en rein, zacht en ootmoedig van harte, genadig, vreedzaam en mild (...), lichttevreden in spijs en drank, onbekommerd om grove kleding. Nauwe nooddruft nemen, wat overblijft den arme geven : zie, dat is waar Priesterleven. Hoe heilig de priesters ook zijn, zij moeten zich altoos zondig en gebrekkig erkennen en belijden en in boetvaardigheid leven en ze moeten branden in liefde Gods en in heilige oefeningen ».

Doch in zijn « VII Sloten » de rijke vrekken in het klooster : « Men vindt nu in alle orders en bijna in alle kloosters rijken en armen als in deze wereld. De prelaten, monniken, nonnen, zusters en broeders en al wat rijk is in den geestelijken staat, die sluiten hunne kamers, eten en drinken wat hun lust. Men moet hun 's avonds vragen wat ze 's anderendaags willen eten en drinken en hoe men het toebereiden moet. Die allen zijn hard en ongenadig, vrek en inhoudend : zichzelf en al wat ze hebben of kunnen krijgen (...) maar de rijke vrekken die zich het goed der gemeente toeeigenen en daarvan leven naar lust en geneugte huns lichaams : ze worden begraven met den rijken man in de hellegrond.

Over de « prebenden » = beneficie, (die ook in het Haalterts Kapittel voorkomen) : in zijn « Tabernakel II hst. 123 ».

De Prebendenplaag en haar uitwassen.
De hatelijke geldzucht is besmettelijk.
Zie maar, al had iemand vier prebenden of vijf, nog begeert hij meer. En hoe meer hij heeft hoe minder hij verdiend. Want de grote heren doen maar Mis met de hoogtijden. Op andere dagen doen ze hun kapelanen (onderpastoors). Want ze achten zichzelven zo groot, alsof het hun niet betaamde tenzij op hoogdagen. En al zijn ze van bescheiden geboorte, komen de metten en andere getijden, is er geld te winnen, dan ontwaken ze allemaal en komen naar de kerk met grote hopen. Maar is dat niet, al luide men de klokken in twee, ze slapen zo vast dat ze niet komen, buiten degenen die wel moeten. Dat zijn de vikarissen en loondienaars die daartoe gehuurd zijn.

Zelden komt iemand zuiver om de eer Gods. En al komen de grote heren, ze doen daar weinig goeds, maar ze praten met mekaar of zwijgen helemaal, of ze gaan haastig uit bij de minste gelegenheid, want de dienst des Heren smaakt hun niet.

De landdekens houden ook kapittel van hun pastoors. Maar hoezeer deze hun leven beteren kan men dagelijks zien. En ze hebben nog een ander gebruik, te weten eenmaal 's jaars, eens in elke parochie, houden ze kerkelijke visitatie en gericht van openbare grove doodzonden. Die daarin worden bevonden, die moeten geld geven : dat is penitentie en de boete voor de zonden. En dan mogen ze op hun gemak zijn en de duivel dienen heel de rest van het jaar, totdat de cijnsdag weer valt. En al moeten ze hun brood gaan bedelen (de « tiende » of cijns betalers n.v.o.) betalen moeten ze.

Maar zijn ze rijk en de feiten zwaar, dan moeten ze veel geven, om het allemeest dat men van hen kan halen. En hiermee zijn ze vrij van jaar tot jaar. Tot dien keer dat de duivel komt en ze in de helse penitentie voert waar geen einde aan komt.
En zo heeft iedereen wat hij verlangt : de duivel de ziel, de bisschop het geld en de dwaze mens zijn korte voldoening. Tot daar Ruusbroec.

Met deze gegevens is, zoals we in het Kapittel te Haaltert verder zullen zien, de geestelijkheid te voeten uitgetekend.

Engelbert zal met een gerust geweten gestorven zijn, zijn schenkingen zouden voortaan aan de kerk en God toebehoren. Zijn nakomelingen konden geen rechten laten gelden op de « tiende ».
Maar in 1226 hadden we daar ene Michel van Boelare die de helft van Haaltert in zijn bezit had en zich ook meester maakte van de « tiende ». Wanneer hij dan in 1227 de rest van Haaltert in leen kreeg van graaf Ferrand van Vlaanderen — deze laatste deed een vijftal jaren later een schenking aan het kapittel — zal deze daar wel een voorwaarde aan verbonden hebben : de « tiende » waar hij geen recht op had, moest terug geschonken worden aan het kapittel. Wat hij dan ook tegen zijn zin gedaan heeft.

Doch amper een dertigtal jaren later was er ene Willem, bijgenaamd de Bruine, die Haaltert in leen had van de zoon van Gwijde van Dampierre — de franstalige familie waarmee de Klauwaarts vochten in de Slag der Gulden Sporen van 1302. — Deze Willem had zich ook al de tiende toegeëigend. Het is natuurlijk wel aangenaam als de boeren van Haaltert je een gans jaar begiftigen met lekkere « kapoenen », honderden eieren, hespen en wildgebraad, verschillende stopen wijn, potten honing en boter, karren gevuld met koren, haver en gerst en alles wat op de heerlijkheid groeide. Hij kon daarbij regelmatig van hun diensten gebruik maken om allerlei karweien te verrichten. Ons Bruintje mocht ook restitutie doen.

Om zich tegen de heren te beschermen en hun rechten te verdedigen, sloten een zevental kapittels, waaronder Haaltert, een verbond.

Als de een of andere heer minder inhalig was en het tiende in het bezit kwam van het kapittel, was het daar ook niet altijd koek en ei.

Een toponiem laat ons het bestaan vermoeden van een kapittelhuis (op de plaats waar thans de heren onderpastoor wonen), wat erop wijst dat ze zoals monniken in gemeenschap leefden.

Ze hadden hun eigen graanschuur en wijnkelder...

De voornaamste plicht bestond in het regelmatig zingen van het koorofficie. Wanneer men hen deed opmerken dat er zoiets als een kapitularische wet bestond die voorschreef dat ze de verplichting hadden dagelijks een Mis op te dragen, antwoordden de kanunniken dat ze zich slechts verbonden achtten voor het zingen van de koordienst en de voordelen ervan.

Groot belang werd gehecht aan de uiterlijke praal voor de koorofficies.

Bij een bisschoppelijk bezoek bleek dat er zo weinig kanunniken waren die een koorkap droegen. Het kapittel antwoordde dat ze hiervoor geen geld genoeg hadden. Toen nam de bisschop een besluit : als men in het vervolg kanunnik wilde worden, moest men eerst in het bezit zijn van een koorkap en dit aan de kostprijs van 2 pond per kap.

Het kapittelhoofd, de proost, werd gekozen door de 12 kanunniken. Hij bezat uitgebreide machten, was beheerder der gemeenschappelijke goederen. Al de kanunniken waren aan zijn gezag onderworpen. In geval van overtredingen bestrafte hij hen met vasten, wat in die tijd betekende : op water en brood. Waren ze nadien nog weerspannig dan werden het lichamelijke kastijdingen.

Ongeveer 150 jaar wist dit gezag zich te handhaven. De proost zelf begon de kanunniken te benoemen, alhoewel de bisschop recht had op één derde der benoemingen. Het was ook geen uitzondering dat hij de gemeenschappelijke inkomsten niet besteedde aan het kapittel, maar deze in zijn eigen beurs liet terechtkomen.

Dit zou aanleiding geven tot allerlei misbruiken. Ze verlieten het kapittelhuis om een afzonderlijke woning te betrekken, met al de gevolgen vandien. Zo hadden ze wel de lusten maar niet de lasten.

Hetzelfde deed zich voor in de abdij van Affligem. Een veertienjarige knaap, gunsteling van keizer Karel, werd door deze benoemd tot abt. Toen hij op drieëntwintigjarige leeftijd het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, was hij niet alleen abt van Affligem, doch ook kardinaal, aartsbisschop van Toledo, primaat van Spanje, kanselier van Castilië, bisschop van Kamerijk — waartoe Haaltert eens behoorde. Na zijn dood werd zijn broeder Karel de Croy abt van deze illustere abdij. Ook hij dacht aan geen lasten maar lusten, bouwde in Moorsel een prachtig kasteel (het staat er heden nog), ging daar wonen en leefde er op los met de inkomsten der abdij. In het Antwerps kapittel deed zich hetzelfde voor als te Haaltert, zodat men besloot de proosdij af te schaffen en een dekenaat in te stellen. Deze deken was verplicht de wijding te ontvangen uit de handen van de bisschop en moest ook ter plaatse verblijven. Talrijke toponiemen verwijzen naar deze instelling : Deken, dekenij, « ten eechoute nevens de Dekenij »» - 1473, verder Dekenijbaan en Dekenijveldeken.

De deken had de zielezorg over de leden van het kapittel en opperste leiding van de koordienst. Hij kon de kanunniken verlof geven, maar hun ook straffen opleggen, bestaande uit het inhouden van bepaalde inkomsten en voor weerspannigheid de gevangenis.

Er kwamen nog andere benoemingen bij : de « cantor » of voorzanger. Deze was de leider van het zangkoor en stond in voor de kerkelijke ceremoniën. Toponiem « de canterye van St.-Martens-Kercke » te Kerksken. Daar de kanunniken nogal dikwijls uitblonken door hun afwezigheid in het officie werd er een controleur benoemd, een « punetuator ».

Een andere functionaris was deze van « Scholaster » — waarvan de latere benaming schoolmeester — die de jonge geestelijken moest onderwijzen en tevens dienst deed als notaris van het kapittel.

Verder de « custos », waarvan de naam koster ontstond, die moest zorg dragen voor de gewijde vaten en de soms zeer kostbare liturgische ornamenten. Buiten het college der kanunniken waren de « curatus » of pastoor, onderpastoors en kosters.

In 1379 waren hier twee pastoors, vier onderpastoors en twee kosters. In 1438 zes pastoors en denkelijk daarbij een aantal onderpastoors en kosters. Voeg daarbij nog het kapittel met zijn twaalf heren en deken en wanneer men weet dat Lodewijk de Vrome in de 9e eeuw als minimum bepaalde dat een geestelijke een geleeg moest hebben van 48 dagwand met hofstede en vier slaven, kan men zich voorstellen welke grote gemeenschap dit zal geweest zijn in zijn geheel.

De benoemingen liepen ook niet altijd van een leien dakje. De deken benoemde, de bisschop benoemde en soms stelde de Paus een beschermeling voor. In de 15e eeuw begon de hertog van Boergondië er zich ook mee te bemoeien. Deze gaf in 1453 Haaltert in leen aan Cabilliau. Om zich te verdedigen tegen het kerkelijke gezag deed het kapittel een beroep op hertogen, prinsen en koningen. Zo zal het een verweerschrift richten aan de hertog van Boergondië tegen de benoeming van een deken door de Paus. Er waren zoveel kandidaten voor het ambt, dat men benoemingen deed nog vóór de plaats vrijkwam. Een bisschop die geen rekening had gehouden met het beurtstelsel, werd door de wereldlijke macht in het ongelijk gesteld en de benoeming werd dan ook vernietigd.

Volgens de kerkelijke wet mocht een kandidaat maar over één prebende beschikken, doch het ging er anders aan toe. Een zekere Joannes de Hornaing, bekwam van de Paus Innocentius VI in de periode van 5 januari tot 14 februari 1371 een kanunnikaat te Kamerijk en een te Luik, niettegenstaande hij reeds kanunnik was te Haaltert. Een andere deken, Hugo de Varena, kreeg een prebende te Veurne, te Rijsel en te Haaltert. En zo ging het maar verder.

Werd er met de benoemingen nogal gegoocheld, met de inwendige orde was het al niet beter. De heren waren overal te vinden, uitgezonderd in het kapittel zelf. Zij die braaf in het kapittelhuis verbleven, schitterden door hun afwezigheid in het dagelijks koorofficie. In al de overige kapittels heerste

dezelfde plaag. Tot men moest overgaan tot « dagelijkse bedélingen » en dan nog meestal in natura. Men kan zich levendig voorstellen hoe het er aan toe ging : de meesten kwamen op het einde van de conventuële mis om een pint wijn, een half brood, een stuk varkensvlees, en kiekebilletje, een paar eieren, een schepje honing of boter in ontvangst te nemen. Doch de kanunniken waren slimmer, ze stelden een andere geestelijke van lagere rang in hun plaats, mits een kleine vergoeding.

Toen bedacht men een ander middel. Al de vruchten van de gemeenschappelijke schuur werden omgezet in geld en dit verdeeld : dagelijks zouden de aanwezigen bij de « metten » 3 penningen ontvangen, voor het « uurtje » een penning, voor het officie in evenredigheid. Doch ook hier was het telaatkomen op de « uurtjes », de vespers en completen aan de orde van de dag. Toen werd de maatregel verscherpt. Om van de bedeling te kunnen genieten moest men in het koor aanwezig zijn (wat aanduidde dat men gewoonlijk achterin de kerk dicht bij de deur stond) en dit vóór het « gloria Patris », en was men verplicht te blijven tot het einde van de dienst, tenzij men door noodzakelijke en duidelijke redenen gedwongen was naar buiten te gaan....

Het valt op dat hier nooit sprake is van een Heilige Mis.

Met de bedelingen scheen het toch niet in orde te komen, want er moest een beroep gedaan worden op twee betrouwbare kanunniken om beter toezicht te houden.

De toelagen konden ook verminderd en vermeerderd worden in verhouding tot de waardeschommelingen van de vruchten.

Voor de plaag van het niet-resideren zocht men ook naar een oplossing. Er werd bepaald dat, wie weigerde te resideren vanaf acht dagen vóór het geboortefeest van St.-Jan-Baptist (24 juni) tot het feest van de Onthoofding (29 oogst) — het schijnt toen ook een vakantieperiode geweest te zijn —, niets ontving en indien hij nadien zijn verblijfsplicht verwaarloosde, het jaar daaropvolgende alles moest terugbetalen.

Later werd het : 30 weken ineens of met tussenpozen te resideren, nadien werd dit omgezet in 40 weken. Maar ook deze maatregel bleek onmogelijk te vervullen, omdat vele geestelijken nog andere prebenden bezaten in verschillende kerken. Daar werd ook een mouw aan gepast. Zo werd men van verblijfsplicht ontslagen : om te gaan studeren, om te reizen of zelfs voor politieke zendingen.

Weer komt Willem de Bruin ofte « Willelmus dictus li Bruns » op het toneel. Hij beweerde, buiten het tiende, ook recht te hebben op de goederen van het kapittel, offergiften en andere inkomsten die hij bezat of meende te bezitten. De bisschoppen vroegen hem aan dit recht te verzaken en de inkomsten ten goede te laten voor dagelijkse bedelingen. Eigenaardig waren er onder de kanunniken veel tegenstanders van deze maatregel (had de Bruine zo omgekocht ?), doch de deken zou streng optreden tegen deze opstandelingen en rebellen « contradictores et rebelles ».

Tijdens oorlogen werden speciale belastingen gelegd op dorpen en steden. Ook het kapittel ontsnapte er niet aan. Philip de Goede belastte het Haalterse kapittel met 110 pond parisis.

Denkelijk stonden de kanunniken nog als eens in 't krijt, want men deed een beroep op een oude gewoonte : dat bij het overlijden al de goederen, probenden en landbouwvruchten eerst en vooral zouden dienen tot afbetaling van de schulden.

In het jaar 1464 rezen weer moeilijkheden op. Bij de benoeming van Stevens de Bruwere eiste deze twee in plaats van één prebende, namelijk het Hammeriksveld en deze in de Eekhout. De tegenstanders beweerden dat niemand zonder pauselijke dispensatie er twee in dezelfde kerk mocht hebben. Deze tegenstand werd spoedig onderdrukt door kerkelijke straffen en alleen de kanunniken Godfried de Grave, Jan Clericus, Joos de Boest, Daniël van Doorent en Jacob van Ruerendriessche konden zich onderwerpen. De opstandelingen hadden geweigerd de door bemiddeling van Bernardus de Bostho, pauselijk afgevaardigde, gestuurde benoemingsbrieven van de H. Stoel af te kondigen vanop de predikstoel.
De pastoor van Haaltert, Livien van de Noortgate, kon door zijn bemiddeling de excommunicatie en andere kerkelijke censuren afweren. De rebellerenden werden verplicht eerst gezamenlijk, daarna afzonderlijk, hun instemming te betuigen met de tekst door de pastoor voorgedragen. Hierop moesten ze, staande voor het Evangelieboek, nederig om vergiffenis vragen en hun onderwerping persoonlijk naamtekenen.

Dat niet alle kanunniken en dekens gebonden waren aan « het slijk der aarde » bewijst de gewezen deken van het Haaltertse kapittel, Laurent Van Musschezele, geboren in de omgeving van Aalst in het begin van de 15e eeuw. Hij was van huis uit zeer bemiddeld. Hij verkocht zijn landerijen, kostbare huisraad en andere bezittingen. Het geld deelde hij aan de armen en behoeftigen uit, om zich daarna terug te trekken in het Karthuizerklooster van Herennes nabij Edingen. Door zijn diepe godsvrucht werd hij verkozen tot prior. Hij werd de geestelijke leider van Margareta van York, derde echtgenote van Karel de Stoute.

Als predikheer oogstte hij steeds enorm succes. Toen de vreselijke pest het land teisterde verzachtte hij veel leed en ellende. Denkelijk werd hij als genezer aangezien, want niet alleen uit Vlaanderen maar ook uit Frankrijk kwamen de zieken bij hem genezing zoeken.

Dorlander, schrijver van « Cronicon Cartusienne » verhaalt dat hij de gave der voorzegging bezat. Hij voorspelde de dood van Jan de Mare, heer van Edingen die te Moret sneuvelde. Ook de sterfdag van een der weldoeners van het klooster : Jacob de Croy.

Aan zijn broeder, kanunnik in het St.-Augustijnklooster in het Zoniënwoud, deelde hij zijn geheimen en veropenbaringen mede, welke hij van een hogere macht gekregen had. Hij overleed op 3 december 1471.

In 1471 verleende Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, zijn « sauve

garde » aan het kapittel, evenals aan de onderhorigen. (Het was toen de bewoner van het « Hof ter Wilgen », Van der Eecken, requisiteur werd van de hertog.) Op verzoek van de deken werden allen en alles onder zijn bescherming genomen. Deze «sauve garde» (gewapende macht die moest instaan voor bescherming) werd afgekondigd op het Steen te Aalst op 1471, onder bedreiging van strenge straffen voor de overtreders. Waren deze laatste stropersbenden in onze gewesten een overblijfsel van de Gentse poorters die in 1453-56 Aalst hadden belegerd ?

Gezien Haaltert geen vestingen had, vroeg het kapittel om overgeplaatst te worden naar Aalst en bekwam zowel van de wereldlijke als geestelijke overheid de toestemming.

Zo begon de verhuizing in het jaar 1494, tot groot genoegen van Aalst en grote mistevredenheid en teleurstelling te Haaltert. Ze richtten een schrijven rechtstreeks naar de Paus om de uitgewekenen te doen terug komen. Deze liet de deken van het Leuvens kapittel een onderzoek instellen dat wel in het voordeel uitkwam van Haaltert. Doch de aartshertog Philips de Schone begon er zich mee te bemoeien. Indien men nog verder aandrong zou hij de inwoners van Haaltert bestraffen met « certain grosse paine ». Uit angst lieten ze de zaak zoals ze was.

Denkelijk was het kapittel van de klaveren naar de biezen gelopen : in 1583 werd Aalst bezet door de geuzen.
In 1658 moest de stad zich verdedigen tegen de Franse Lodewijk XIV. Te Aalst heerste toen grote hongersnood. In 1628 hadden de Spaanse soldaten er huisgehouden. Twee jaar later de Italiaanse. In 1664 vroeg het kapittel aan de koning om naar Haaltert te mogen terugkeren ; de redenen : de geschillen met de Aalsterse wethouders, de ontbeerde rust die de priesters op de buitenparochies genieten, het dure verblijf in de stad en het goedkope leven van het dorp. Ook omdat de inkomsten der prebenden zo gering waren en ten slotte omdat ze te Haaltert naar behoren de tiende konden innen, zonder tussenkomst van andere personen.
Denkelijk heeft de koning het verzoek tot overplaatsing niet toegestaan en het kapittel bleef te Aalst tot met de Franse overheersing, waarna het, zoals vele kloosters, werd opgeheven.

Is het kapittel niet langs zijn beste zijde belicht geworden (het zijn maar de pieken der mistoestanden die in de geschiedenis vermeld worden), toch zal deze instelling een zekere welvaart hebben gebracht in onze gemeente ; het gezegde dat « het beter te leven is onder de kromstaf » zal ook hier wel bewaarheid zijn. De zorg der armen behoorde sinds de 13e eeuw tot de bekommernis van de kerk, dit bewijzen de « armedis » of het eetmaal der armen, ook genoemd de « H. Geesttafel » de huidige C.O.O.
« landt opde Cruyscautere nevens de Gheest van Haaltert » 1571

DE H. GEESTTAFEL OF ARMENDIS, NU DE C.O.O.

De H. Geesttafel beschikte in 1503 over 33 dagwand.

Buiten deze goederen had ze nog verschillende renten in geld en natura, ook erfelijke cijnzen.

Onze vroegere Commissie van Openbare Onderstand (de Armendis en H. Geesttafel) was op een andere leest geschoeid. Aan de armen werd steun verleend zolang ze werkelijk behoeftig waren. Wanneer de noodperiode voorbij was en ze weer in staat waren om in hun levensonderhoud te voorzien, moesten ze het gegevene terugbetalen.

Indien iemand, die gedurende zijn leven van de Geesttafel had genoten, kwam te overlijden, werd dit van zijn nalatenschap afgehouden. « Item ontfangen over de verkoopinge vande meubels Petri Daseleer, 11 gulden en 9 stuivers. Item ontfanghen van de kleederen van Anna Eechout 26 gulden en 7 stuivers, schuldigh was over genoten penningen van desen Arme. »

Hoe men ook over deze handelwijze denkt, de rekeningen van de Armendis sloten gewoonlijk met een flink boni en dit was ook nodig. In tijden van oorlogen, pest en tegenslagen door noodweer (zoals in de Meimaand 1740 « om de geweldige sneeuw en koude regens, die bijna dagelijks vallen en het gebrek aan graan ») moest deze instelling steeds over het nodige beschikken voor hulpverlening. In het jaar 1754, door de grote hongersnood en armoede, was er een tekort van 486 gulden en 18 stuivers.

In 1503 had de Armendis 41 verschillende partijen land en meers in eigendom, samen ongeveer 33 dagwand. Deze kwamen voor in het Renteboek van de H. Geest onder de benaming « Dit zijn de goedinghen ende gront van erven toebehoorende de heligen gheest van Haaltert ».

Verscheidene van deze gronden waren belast met een jaargetijde voor de zielezaligheid van de schenker en met een broodbedeling voor de armen. Het zoenjaargetijde van Jacob de Scrivere (gewezen burgemeester van Haaltert en Kerksken, 1479-1481) vermeldt een bedeling van 30 witte broden, — wat toen een lekkernij was —, van 8 d. parisis ieder. Er waren nog 31 andere jaargetijde ieder bezet met 13 broden van 6 par. Katheline Taelmans voorzag een bedeling van 4 vaten tarwemeel.

In dit jaar had Haaltert een bevolking van ongeveer 1000 inwoners, wat neerkomt op circa 150 huisgezinnen, hiervan waren er ± 1/3 behoeftigen, zodat ieder gezin jaarlijks 10 broden ontving. Dit schijnt maar weinig te zijn, doch men mag de hedendaagse broden niet vergelijken met deze die

in de Middeleeuwen werden gebakken. Ze hadden soms een gewicht van 4 tot 5 kg.

Later kwamen deze bezettingen minder voor. Vanaf de 18e eeuw werden ze vervangen door de « dertigsten » en soms honderd H.H. Missen. De hedendaagse dertig Missen bij overlijden is er nog een voortzetting van.
De offeranden bestonden ook meestal uit giften in natura. Een rekening van 1785 vermeldt « ontvangen, boter, graan en vleesch ». Deze werden openbaar verkocht, wat 183 gulden en 7 stuivers opbracht. Ook deze eetwaren kwamen meestal in bezit van de noodlijdenden.

Op grote boerderijen rustte een erfelijke cijns. Het Hof ter Heiden was belast met 24 maten tarwe en 12 maten rogge (een maat = mud, had een gewicht van 78 pond of 39 kg). Op 24 augustus 1739 werd een akkoord afgesloten tussen Romanus van den Hende, — eigenaar van de hoeve —, en de H. Geesttafel van Haaltert, de cyns in natura afkocht voor 400 gulden wisselgeld. De Geesttafel was verplicht deze som in hypoteek te zetten en de jaarlijkse opbrengst hiervan aan de armen te schenken.

In het jaar 1784 schonk de pastoor Cnudde deze instelling bij testament de opbrengst van zijn nalatenschap en later was het kanunnik Lins Oost die een rente schonk van 350 gulden.

Het waren in die tijd de kerken, abdijen en kloosters die steeds de noodlijdenden ondersteunden en bijstonden.

HET ONDERWIJS VOOR DE FRANSE REVOLUTIE

Zoals verder beschreven, werd het aan de koster overgelaten de kinderen te onderwijzen. Deden ze dit niet dan werd het overgelaten aan de ouders.

Toch wordt in 1507 reeds een school vermeld. Een moeder-weduwe was verplicht gedurende zes jaar haar twee kinderen te onderhouden en « ende also ter oeck ter scolen doen » tot ze beiden de « Pater ende Ave Maria » de « lange » en de « korte » credo kenden « zonder fraude of arghenlust ». Er was geen sprake van lezen, schrijven of rekenen.

In 1509 spreekt het schepenboek van « scoolkinderen » die de uitbetaling ontvingen van 14 stuivers voor de dienst bij een uitvaart.

Het onderwijs werd alleen gegeven in de wintermaanden, gezien de kinderen in de zomer op het land moesten werken. In 1595 had de plaatselijke griffier, Willem van Ertvelde, een school geopend. Na zijn dood werd het onderricht voortgezet door zijn weduwe.

In 1619, bij de vereniging van de kapelanieën, werd aan de bezitter ervan opgedragen de jeugd te onderwijzen in de catechismus en letteren. Dit voorschrift werd evenwel niet nagekomen, aangezien de kapelaan niet resideerde.

In 1638 was het de koster Petrus Sonck die deze taak op zich nam.

In 1776 ontbrandde er reeds een plaatselijke schoolstrijd : De koster Sinay Gaspar (deze kostersfamilie oefende gedurende tweehonderd jaar, van vader op zoon, dit ambt uit) legde een klacht neer bij de deken van Aalst, voor het feit dat M. Redant en N. Maeschalck samen een school hadden geopend ; dit in strijd met de wettelijke bepalingen. Niettegenstaande het verbod van pastoor en meier bleven ze de jeugd onderrichten. Ze handelden tegen het artikel I van het plakkaat van 31 augustus 1608 en dit betekende een boete van 12 gouden Carolussen. Indien ze er geen gehoor aan gaven werden het 24 gouden Carolussens en daarbij een eeuwige verbanning uit Haaltert.

« Sijn gecompareert ter plaetse capituleir de heer coajutor van den heer pastoor (Cnudde) Pastor van Aeltert (Haaltert) ende de costers van Aeltert (foutive schrijfwijze voor Haaltert) en Kercsken, claegende dat niet jegenstaende d'interdictie van de meier (Ludovicus van den Bruelle) gedaen aen M. Redant en N. Maeschalck van niet en verrandere.

Waarop is geantwoord dat men over die saecke de rechtsgeleerde sullen

consulteren en is daer toe gecommitteert den heer scholaster (van den dekenij te Aalst) Fonteyn.

Volgende vragen werden gesteld :

« Binnen de prochie van (H)Aeltert, Lande van Aelst syn twee persoonen die aldaer publicque schole houden, sonder daer toe verlof te hebben gekregen van de heerer scholaster, self niet vande Landt-Deken van het district ofte van den heere Pastor van de selve prochie, niet tegenstaande dieversche vermaeningen blijven deselve persoonen schole hauden. — Watter te doen staet om deselve persoonen het hauden van schole te doen staeken ? — De scholaster moet optreden krachtens art. I van het plakkaat van 31 Aug. 1608 (geemaneert ter executie van het synode van Mechelen), dat aen de scholaster of landsdeken of officier principael laat oordelen. Handelen tegen de voorschriften van dit artikel betekent een boete van 12 Carolus guldens voor 1° ; bij een 2°, 24 Carolus gulden en ten eeuwigen dage gebannen buyten de plaetse van hunne residentie. Treedt de officier niet op dan moet men zich wenden tot de Raad van Vlaenderen

16.12.1776

Door overmacht zullen ze hun school waarschijnlijk wel gesloten hebben.

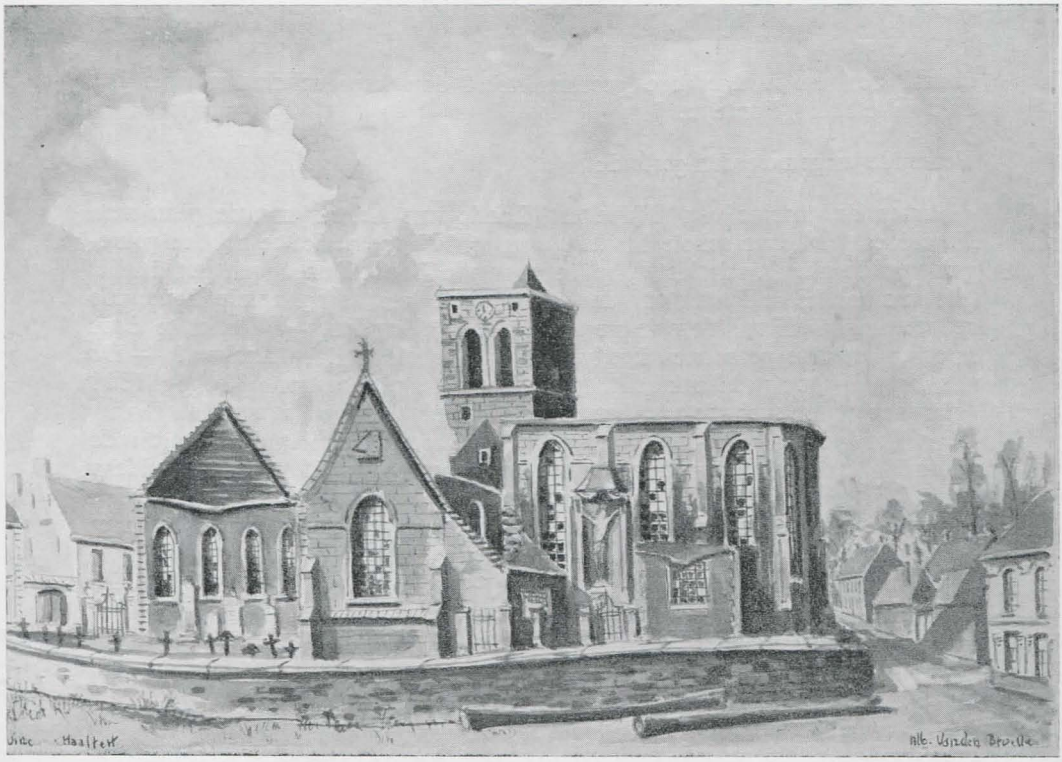

RUINEN VAN DE OUDE KERK

Op een dinsdag, 8 februari 1869, omstreeks 14 uur, sloeg bij HELDERE hemel plots de bliksem in de torenspits die begon te branden. De toenmalige pastoor Verschelden verklaarde dat de brand niet zou voortwoeden, doch helaas ging zijn voorspelling in rook op, niet het minst bij gebrek aan water.

Uit de brand werd slechts gered : de nog bestaande kruisweg, een schilderij voorstellende « de martelagie van St.-Laurentius », het kruisbeeld van de kalvarie en enkele liturgische gewaden alsook de niet meer bestaande biechtstoel en kommuniebank.

De verzekeringsmaatschappij betaalde 37.617, 40 F. Het bestek voor de nieuwe kerk beliep 154.750 fr.

Een voorstel om het prachtig koorgebouw niet te slopen werd teniet gedaan door de jonge architekt F. de Noyette uit Gent, die een plan opmaakte met kathedraal-allures ; het werd een reus op lemen voeten...

Het afbraakmateriaal werd gestort in de modderige Klitsen- en Weideweg, doch geen steen is er nog van terug te vinden, alles is verzonken in deze waterachtige bodem. Alleen de dekstenen van de kerkhofmuur vindt men hier en daar nog terug, de boeren gebruiken ze als brugje over de grachten van hun gronden.

Een prachtige stenen rosas van circa 2 m. doorsnede bleef bewaard en staat heden te pronk in het hofje van het St.-Lukas-Instituut te Gent.

Deze rosas stond denkelijk aan de noordzijde ; op de ets komt ze niet voor.

De kerk had een oppervlakte van 514 m2 en was gebouwd in Balegemse steen.

HET KERKHOF

De hunnebedden, — vroegere begraafplaatsen —, waren steeds met hun lengteas naar het oosten gericht. De Middeleeuwse kerkbouwers sloegen bij zonsopgang een paal in de grond, in de verlenging van de schaduw werd de kerk gebouwd, steeds met het altaar naar het oosten gericht. Was dit een opvolging van het oeroude heidens gebruik, samengesmolten met de kerstening ? Alhoewel wordt beweerd dat de kerk zich niet naar de opkomende zon maar naar Jerusalem toekeert.

Het is maar pas in de 9e en 10e eeuw dat de doden omheen de kerk begraven werden (zoals ook tot voor ongeveer 100 jaar — 1869 —, in Haaltert geschiedde). De vraag rijst : waar werden hier voorheen de overledenen begraven ? In de grond van hun nederzetting, of was er een gezamenlijke begraafplaats ?

Sinds aloude tijden was het kerkhof een ommuurde ruimte omheen de kerk (hiervan de naam kerkhof), waar de doden in gewijde grond werden begraven. In 1777 lag het kerkhof hoger dan de kerkvloer, zodat bij regen water en slijk in de kerk terecht kwamen. Er moest aan de Aartsbisschop toelating worden gevraagd om de grond af te voeren en tevens de processieweg omheen de kerk te verhogen. De toestemming werd gegeven op voorwaarde dat de gewijde aarde 6 tot 7 voet diep (ongeveer 2 m) onder grond werd begraven.

Zelfmoordenaars mochten niet in de gewijde aarde begraven worden.

In het feodaal stelsel was de kerk niet alleen een bidplaats doch ook, in oorlogstijd, een toevluchtsoord voor de bevolking. De toren werd een vesting. De schietgaten die men in de oude torens nog aantreft (in de huidige kerktoren zijn er ook nog verwerkt, zij het dan symbolisch), wijzen wel degelijk op verdediging. De muur omheen het kerkhof was de eerste verdedigingslinie.

Uit de kerkrekeningen van 1670 blijkt dat er gras en notelaars groeiden op het kerkhof. De opbrengst kwam ten goede aan de kerk « van het gras van het kerchoff 4 ponden en 12 schellingen (1670) ». Ook het hout van de notelaars werd verkocht « Ontfaen over vercoopinghe van het hout van 't kerchoff gecapt uyt de notelaers 3 gulden en 3 stuivers (1737) ».

Dat de huismoeders niet bang waren om het wasgoed te bleken te leggen op de dodenakker bewijst de repliek die de deken gaf aan de pastoor bij

zijn bezoek in 1813 « dat het kerkhof diende om de was te bleken en te drogen ».

De gewone burgers werden op het kerkhof begraven, de meer bemiddelden kochten een rustplaats in de kerk en de notabelen in het koor.

Spijtig voor de geschiedenis dat de grafzerken bij de kerkbrand in 1869 mede door de afbraak van de kerk zijn teloor gegaan.

Op het huidige kerkhof bevindt zich nog een grafzerk van 1844. Gezien het kerkhof toen nog omheen de kerk was, is dit de enige gave zerk van vóór de kerkbrand die nog overblijft. Denkelijk zal deze door de nieuwe wet op de graven in afzienbare tijd gesloopt worden. Zou dit enig exemplaar niet kunnen gered worden ?

LANDBOUW VOOR DE FRANSE REVOLUTIE

De geschiedenis leert ons dat de meerderheid der Kelten landbouwers waren. Wanneer de vruchtbaarheid van de bodem was uitgeput lieten ze hem als vogelwee liggen (een toponiem « Vogelwee » te Gotegem C-D/3) na eerst door ontbossing nieuwe gronden te hebben veroverd. Na drie jaar werd de braakliggende vogelwee bewerkt voor winning van veldvruchten. Dit drieslagstelsel leeft heden nog voort in de verhuring van landbouwgronden in 3, 6 en 9 jaar, alsmede de drie Kruisdagen.

Zo een uitbating eiste een zeer uitgestrekt gebied, gezien steeds maar 2/3 van de grond werd bewerkt. Een strekte diende voor de winterbezaaiïng, tarwe, spelt en koren, de tweede strekte voor zomerbezaaiïng, meestal voor veevoeder, de derde strekte bleef braak liggen (een toponiem Eerste strekte, Strekte en Laatste strekte I-J/5-6). Deze strekten waren lange repen land, gemakkelijk om te ploegen.

De meeste kouters ontstonden omheen de vroegste boerenbedrijven en nederzettingen. Hier in Haaltert in een straal van 1200 m omheen het dorpscentrum. De kouters zijn gewoonlijk de vruchtbaarste gronden. In Haaltert vindt men de meeste in het oostelijk gedeelte ; daarentegen in het westelijk deel, Boekent, Brantegem, Gotegem, meer velden. Deze zijn veroverd op de ge(VELD)e bossen, hiervan de naam « veld ». Ze zijn ook van jongere datum en van Frankische oorsprong.

Het vee dat tijdens de winter in de stallen verbleef zorgde voor de mest. Vooral schapen die gingen grazen op de vogelwee waren uitstekende bemesters om het braakliggende deel vruchtbaar te maken. Het was dan ook noodzakelijk dat de velden en kouters werden omheind (toponiem Schapenwegje C/3-4-5).

Het mergelen van de gronden is zeer oud en gaat terug tot vóór het Romeinse tijdperk. Men had grote hoeveelheden mergel nodig en het was zwaar labeur. Men mergelde dan ook maar om de negen jaar. Vanaf de 17e eeuw werd dit vervangen door kalkbestrooiïng.

De dorpsgemeenschap bezat ook haar gewee of weide. Deze behoorde toe *aan* de gemeenschap. De schaapherder kon ongestoord zijn schapen laten weiden, ook koeien en geiten gingen daar grazen onder het waakzaam oog van de koewachters. De geweeën of « herdgangen » bevonden zich meestal bezijden de beken en waren afgebakend door palen en staken om de veldvruchten te vrijwaren tegen het vee. Deze herdgangen werden later gemeente- of wijkgrenzen.

De voornaamste kouter- en veldgewassen waren in de Middeleeuwen: tarwe, masteluin, rogge, gerst, haver, erwten, bonen, kool- en raapzaad, later het vlas. De aardappel werd voor het eerst verbouwd in het begin van de 19e eeuw.

In 1571 waren er 255 landbouwbedrijven, waaronder 126 keuterboeren met minder dan 1 ha. of bijna 50 %. 78 boeren met 1 tot 3 ha. of 30 %, 19 bedrijven van 3 tot 5 ha. of 7 %. Van 5 tot 10 ha 15 of 6 %. Van 10 tot 20 ha 14 uitbatingen of 5,4 % en drie van meer als 20 ha.

Daarentegen waren er in 1732 slechts 33 % of 74 kleine bedrijven met minder dan 1 ha. : een vermindering van 17 % tegenover 1572. Van 1 tot 3 ha., een verhoging van 12 % of 92 boerderijen. Aantal bedrijven van 5 tot 10 ha. werd bijna verdubbeld 28 of 12 % in 200 jaar tijds.

Van waar deze geweldige verschuiving ?

Tot in de 17e eeuw was het een ongeschreven wet dat de grond moest rusten. Voor deze vogelwee (liggende gronden) werd ook geen pacht betaald.

Grote bedrijven met uitgestrekte landerijen ondervonden maar weinig schade met de « braak », doch voor de keuterboertjes — in 1572 waren er 57 met minder dan één dagwand —, werd het bij misteelt een nijpende kwestie.

In de jaren 1600 was er een Vlaams boertje dat bij gebrek aan land deze traditie aan zijn kloefen lapte. Inplaats van 1/3 van zijn grond te laten rusten ging hij door met hem te bewerken en op de « braakgrond » te zaaien. Resultaat : zijn oogst vermeerderde met 1/3. Enkele jaren later begonnen de grote boeren hem na te volgen en de « landbouw zonder braak » kwam tot stand. De Vlaamse landbouw was de allereerste in West-Europa waar het braakjaar werd afgeschaft, wat een aanzienlijke winst betekende. Hierdoor moest dan ook voor de drie jaar de volledige pachtsom betaald worden en niet meer 2/3 zoals vroeger. Hebben de keuterboertjes hierdoor hun grond laten liggen, of deze verkocht aan de grote bedrijven door de prijsstijging der landbouwgronden ?

In de Salische wet is er steeds sprake van varkens- of zwijnenvlees. Dit zal ook hier het voornaamste bestanddeel der voeding zijn geweest. Paardenvlees werd niet gegeten omdat het als heilig werd aangezien (cfr. de « heilige koeien in Indië »).

Het is wel eigenaardig dat er in de Haaltertse toponiemen nergens een ganzenwee, ganzeput voorkomt. Nochtans werd er overal in Vlaanderen zeer intens aan ganzenkweek gedaan. In de omliggende dorpen zijn er tal van plaatsen waar deze vernoemd worden. Terjoden en Nieuwerkerken de « ganzendries », in Welle « de ganzenbaan », te Herzele « ganzenput », enzomeer. In tal van rechtsgedingen in de naburige gemeenten werden straffen en boeten vermeld tegen eigenaars en ganzenhoedsters die de ganzen lieten weiden op « particulierenvelden ».

De veestapel bestond uit : paarden, ezels, koeien, varkens, geiten, schapen en pluimvee, om de talrijke bijenkorven niet te vergeten. Het percentage van

de veestapel is niet te achterhalen. Het is maar pas in 1846 dat er eerst melding van werd gemaakt.

In de Middeleeuwen moesten de landbouwwegen een bepaalde breedte hebben. Een veldwegeltje 3 voet of 0,85 m, een dieren- of koeienweg 5 voet of 1,40 m, losweg of dreef 7 voet of circa 2 m, een gehucht of wijkweg 10 voet, een verbindingsweg met buurtdorpen 14 voet of 6,70 m.

Ook de godsdienst speelde een rol in de landbemesting. Toen de kunstmestprodukten werden ingevoerd was dit strijdig met de geest van schepping « omdat men met onnatuurlijke middelen de natuur niet mocht wijzigen of bedwingen ». De boeren durfden dan ook deze soort bemesting niet toepassen en gingen nog steeds bij de paters in de abdij van Affligem met een zak zaadsel om het te laten « overlezen » en zegenen om een goede oogst te bekomen, alhoewel sommige kwatongen beweerden dat de vooruitziende paters duchtig hun gronden met kunstmest bestrooiden.

De Germanen, — zoals vele andere volkeren —, erkenden de invloed van de maan op de wasdom der vruchten en het geslachtelijk leven. Wat groeien en leven moest werd behandeld bij « wassende maan » : huwelijk en zaaitijd. Wat sterven moest geschiedde bij « afnemende maan » : oogsten, bomen snoeien of hakken. Vóór de zaaitijd dreven de Germanen, en ook de Franken, de bevruchtingscultus zover dat ze op het te bezaaien land coïtus bedreven.

Na de kerstening werd het zaai- en plantgoed bestrooid met de verbrande as van gewijde palm, ook vermengd met de gesmolten was van de paaskaars en besprenkeld met wijwater. Op de akker werden gewijde palmtakjes geplant.

HAALTERTSE BUITENPOORTERS

Zoals altijd en overal waren in de Middeleeuwen sommige dorpsbesturen niet vrij te pleiten van corruptie.

Het dorpsgerecht, vertegenwoordigd door baljuw en schepenen, zal niet altijd rechtvaardig oordelen en veroordelen. Hun familieleden, vrienden, geldschieters en mooie vrouwen werden meestal beschermd. Om zich tegen deze macht te beschermen zochten de dorpsbewoners hun heil in de steden van Aalst en Geraardsbergen en werden buitenpoorters, alhoewel ze in het dorp bleven wonen.

Voor dit poorterschap betaalden ze jaarlijks aan de stad Aalst 6 groten en 14 schillingen parisis ; te Geraardsbergen 7 groten parisis. Hierdoor werden ze niet alleen beveiligd tegen de willekeur van plaatselijk gerecht of dorpsheer, maar tevens hadden dezen bij een overlijden geen recht meer op het beste « kateil » of de « dode hand ».

Dat de steden wel degelijk hun poorters beschermden, werd belicht door een boete die de stad Aalst in 1437 oplegde aan de baljuw. De vrouw van Gillis Vijls was overleden « diens wijf gevaeren was van live ter doot ».

Deze gerechtsdienaar had zich voor het beste « kateil » een paard toegekend. De weduwnaar ging hierop in beroep, de schepen van Aalst wendde zich tot de raad van Vlaanderen teneinde het paard te doen teruggeven aan de verongelijkte buitenpoorter. Wat de baljuw dan ook deed, met daarbij een boete van « ende betaelen de somme van 25 schillingen ».

In 1457 had ene Jan de Paen uit Erembodegem zo maar eventjes drie paarden gestolen. Hij werd door de mannen van het Leenhof gedagvaard en die wilden de paardendief terechtstellen, doch ook hij was een buitenpoorter van Aalst. De hoogbaljuw van deze stad eiste dat de beschuldigde zou gevonnist worden door de stedelijke rechtbank.

Geen enkele poorter of buitenpoorter die op gelijk welke plaats in Vlaanderen een misdaad had gepleegd, mocht door geen ander gerecht geoordeeld worden. De rechters die zich aan dit feit schuldig maakten werden veroordeeld tot een boete van 60 pond.

In 1453 ontving de stad Aalst van Filip de Goede een octrooi waarin werd vermeld « indien een dorpsheer of baljuw een poorter of buitenpoorter van

Aalst langer dan drie dagen in hechtenis houdt, ze een boete moesten betalen van 60 pond Vlaamsch ».

Het is dan ook niet te verwonderen dat bijna 2/3 van de Haaltertse gezinnen van deze vorm van een soort maatschappelijke zekerheid genoten.

Eigenaardig is wel dat er zich meer bewoners onder de bescherming van het verder afgelegen Geraardsbergen stelden. Was dit omdat ze dachten het gemakkelijk klaar te spelen met een gezagsorgaan dat niet te dicht in de buurt vertoefde of speelde de prijs een rol ? Voor enkele schillingen meer werd ook de echtgenote buitenpoorteres. Te Aalst genoot alleen de betalende. Er waren dan ook in de jaren 1547 maar 79 personen in deze stad ingeschreven ; daarentegen voor Geraardsbergen waren er 99.

GESCHIEDENIS VAN HAALTERT

Voor buitengemeenten zoals Haaltert is het moeilijk (gezien de schaarse bronnen) de geschiedenis samen te stellen.

Door vondsten van potscherven, dakpannen en munt(en) weten we dat de Romeinen hier verbleven.

Door de toponiem vóór hen, de Kelten.
De silex verwijst naar de bewoners van het steentijdperk.
De uitgang « hem » en « zele » wijzen naar frankische nederzettingen.

Tot en met de Noormannen blijft onze geschiedenis in de nevel. Of ooit deze Vikings hier een voet op de grond hebben gezet blijft een open vraag. Geen bron maakt er melding van. Alhoewel bijna alle geschiedschrijvers beweren dat hun dorp, burcht, klooster of abdij door hen gebrandschat en verwoest zijn geworden. Dienden ze niet als dekmantel voor misdrijven van eigen stam ?
Ze werden gehaat door de monniken en geloofspredikers, omdat ze tot in de 11e en 12e eeuw hun heidense godendienst getrouw bleven en missionarissen geen toegang kregen tot hun landen.

Zelfs Karel de Grote kon ze niet bedwingen. Hij kon hoogstens hun buurmannen, de Saksers die aan de Deense grens woonden, met moeite veroveren. Om zijn wraak te koelen liet hij 4500 gevangenen een gewelddadige verdrinkingsdood ondergaan en verbande de ganse stam uit hun heimat. (De woorden : sakkeren, sakkers, sakkerloot, werden afgeleid van deze « sakkerse Saksen ».)

De Denen, de Noren en de Zweden waren de drie Noormanstammen.

De zeevarende Noren belegden hun veroveringstochten langs de zee en bezetten Normandië (waarvan de naam), alsmede de voet van de Italiaanse laars. Ze zochten, evenals de Franken vóór hen, naar vruchtbare gronden. Langs de kusten van Frankrijk en Portugal tot in Constantinopel. Anderen vaarden uit naar Groenland en Amerika.

De Zweden verspreidden zich over Rusland tot Bagdad.

De Denen veroverden Oost-Engeland. Kwamen naar Gent, Leuven, om terug zee te kiezen via Kortrijk. In Leuven dienden de Oost-Franken hun zulke nederlaag toe dat hun de lust voor nieuwe plundertochten in onze gewesten voorgoed ontbrak.

Buiten enkele schaarse armzalige kloostertjes vonden ze hier in onze gewesten geen waardevolle abdijen. De eens zo machtige abdij van Affligem (die in 1785, in gronden en bossen, tien keer de oppervlakte van Haaltert in eigendom had), bestond nog niet en is pas in 1075 door vijf berouwvolle roofridders gesticht geworden. Aalst was nog geen stad. Van het nietige plekje Haaltert zullen ze denkelijk nooit het bestaan hebben gekend.

« A flagello Nortmannorum liberan nos Domini ».
Van de plaag der Noormannen verlos ons Heer.
« Het met een korreltje zout nemen » zal hier wel toepasselijk zijn.

In 1100 was de benaming voor Vlaanderen « de Lage landen bi der see ».

We weten wel iets over Ingelbert, eigenaar van de burcht en dorpsheer van Haaltert. Tot laat in de 12e eeuw zal Haaltert een eigen heerlijkheid blijven van « God en Zon ».

In de XIIIe eeuw werd het een leengoed.

In 1225 kwam Haaltert onder Graaf Fernand van Vlaanderen, alias Ferraud van Portugal, die na een twaalfjarig verblijf in de Franse gevangenis, vrijkomt in 1226 voor een losprijs van 50.000 pond parisis, de helft te betalen bij zijn vrijlating, het resterende zo vlug mogelijk. Hij had geld nodig en moest dit gaan zoeken waar het te vinden was. Denkelijk de leuze indachtig « vele kleintjes maken een groot » gaf hij Haaltert in leen aan Michel van Boelare, die hiervoor jaarlijks 200 pond parisis betaalde. Lang genoot graaf Fernand niet van deze leensom, want hij stierf in 1233 aan een slepende ziekte, erfenis van zijn gevangenschap.

Michel van Boelare had reeds de helft van Haaltert in zijn bezit en, zoals hoger vermeld, ook het tiende van het kapittel in zijn geldbeugel.

Buiten Haaltert ging de geschiedenis verder, doch ze werd er onrechtstreeks mee in verband gebracht.

De schoonzuster van de ongelukkige Fernand, Margareta van Konstatinopel — later berucht om haar romantische liefdesavonturen —, trouwde op tienjarige leeftijd met Burchard van Avesne, een Henegouwse ridder, waarvan bleek dat hij subdiaken gewijd was. Door kerkelijke straffen gedwongen, scheidden ze. Terwijl de onfortuinlijke Avesne als straf een boetevaart naar Rome ondernam, trouwde Margareta met Willem van Dampierre, een Franse edelman, de stalmeester van de graven van Champagne. Deze verwekte bij haar vijf kinderen, waaronder onze beroemde en beruchte Gwijde van Dampierre. De Avesnes worden aangezien voor bastaards. De « heilige Lodewijk », koning van Frankrijk, besliste : Vlaanderen aan de Dampierres, Henegouwen aan de Avesnes. Het zal uitgroeien tot een 77-jarige bloed- en feodale vete.

De vlaamsonkundige, op en top Franse edelman Gwijde, werd graaf van Vlaanderen (ten huidigen dage hebben we nog zo een graaf van Vlaanderen) leefde er zwierig op los, verfeestte al zijn bezittingen. De Atrechtse en Italiaanse bankiers gaven hem geen krediet meer. Zijn landerijen, hoeven en

cijnsrechten werden verkocht aan rijke burgers en abdijen. Zijn zonen moesten voor hem borg staan.

Het Land van Aalst, waarbij ook Haaltert, verdiende zijn sporen, zij het dan geen gouden, in de Guldensporenslag op 11 juli 1302 op de Groeningekouter te Kortrijk.

De eerste moeilijkheden beleefden onze voorzaten door toedoen van deze adellijke familievete. Toen Aalst de zijde koos van de Graaf van Vlaanderen kwamen de Avesnes Aalst en omliggende gemeenten brandschatten.

Een der zonen van Gwijde, Hendrik van Vlaanderen, heer van Ninove en Herlinkshove, baanderheer van het land van Rotselaar, kocht Haaltert (door bemiddeling van zijn neef Jan, hertog van Brabant) in 1334 af van Jan van Boelare voor 450 pond parisis.

Door hun trouw aan de graven van Vlaanderen haalden ze de vijandschap der Gentenaren op de hals. In 1380 deden deze laatsten een aanval op Aalst.. Doch de Aalstenaars, liever dan te vechten, trokken eenvoudig de sluis van de Dender open. Elfhonderd Gentenaren verdronken. De Ajuinen maakten er een spotliedje op :
« Wat is tgheslagehen
Elf hondert int Hertsaghen » (wijk langsheen de Dender).
Doch de Gentenaren namen wraak. Aalst werd geplunderd en gebrandschat. Tot in Gent en Dendermonde kon men de vuurgloed waarnemen.

(Bij gebrek aan sommige gegevens moeten we de voorvallen die in Aalst plaats grepen inweven in onze plaatselijke geschiedenis. Het is ook zo dat, wanneer Aalst werd belegerd, gebrandschat of krijgsgeld moest betalen, de gemeenten rond Aalst mee te lijden hadden.)

In 1366 behoorde Haaltert toe aan Robrecht van Fienne, Constabel van Frankrijk (een soort edele Franse rechtsbeambte), die het samen met Ninove, Herlinkshove en Rotselaar afstond aan de graven van Vlaanderen, in ruil voor de heerlijkheid Bambeke. Honderd jaar lang zal Haaltert in hun bezit blijven (cfr. : Molen in de Boekent « Moulin à vent a haeltert appertenant a mon seigneur le comte de Flandre). Alle oorkonden werden onder deze Vlaamse graven steeds in het Frans opgesteld.
Philip de Goede, oprichter van het Gulden Vlies, de « eenmaker der Nederlanden », was niet alleen een groot politicus, maar hij hield eveneens van grootse feesten. In 1453 verhuurde hij Haaltert, samen met Ninove en Herlinkshove, voor een termijn van twaalf jaar voor de som van 2000 pond parisi's jaars aan een Aalsterse baljuw en burgemeester Jan Cabiliau. Deze was ook in het bezit van de houten windmolen op de Molenstraat en baljuw van Haaltert en Aalst.

Omstreeks de jaren 1453 leefde Philips de Goede op oorlogsvoet met de Gentenaren. Deze laatsten weigerden de door hem opgelegde zoutbelastingen te betalen. Vlaanderen bestond toen uit vier Leden : Brugge, Het Vrije, Ieperen en Gent. Aalst stond onder het Gentse gezag, dat het verbod oplegde vreemde wapenknechten in de stad toe te laten. Doch Philips de

Goede was hen te vlug af. Hij liet Aalst versterken door een afdeling huursoldaten die tegenover de bevolking handelde als vijandelijke bezetters.

In hetzelfde jaar dat Philip Haaltert verhuurde, stonden de Gentenaars met een leger van 10.000 man voor de muren van Aalst. Niettegenstaande hun sterke troepenmacht vreesden ze een nederlaag en koelden hun wraak in de omliggende dorpen. Na drie jaar oorlog kwam de vrede, maar de Gentenaren hadden niet minder dan 300 dorpen, 100 kastelen en 800 hoeven verwoest en aan het vuur prijsgegeven.

Over de schade die Haaltert heeft te lijden gehad zijn geen gegevens. Wel is de windmolen op de Boekent in deze periode afgebrand.

In 1485 had Vlaanderen, toen genoemd « Lande van herwaarts over », zich onder de bescherming van de Franse koning gesteld, doch Aalst liet hun landsknechten niet binnen, « de fransoisen die gheerne 't Aelst inne gheweest hadden lagen buten der stede », wat voor gevolg had dat de « scamelen landvolce » het moest ontgelden.

In 1558 schonk Filips II, koning van Spanje, Haaltert samen met Ninove en Herlinkshove (deze laatste toen nog een gemeente), als leenpand aan de hertog van Brunswijk voor de som van 39.843 pond en 18 schellingen.

Tien jaar later kwam Haaltert in de macht van graaf Egmont, die ook te Aalst op de markt een herenhuis bezat (nu Landhuis, stadhuis). De graaf, eens de plaatsvervanger van Filips II die de verlovingsring aan de Engelse koningin Maria Tudor schonk en, bekleed met het pronkgewaad en de handschoen van de koning van Spanje, de hand legde in die van de koningin. Door dit huwelijk met de « handschoen » werden Maria Tudor en Filips II vrouw en man. Egmont, die symbolisch naast de koningin op het bruidsbed had gelegen, werd op bevel van Filips II onthoofd in 1568.

Reeds vóór 1559 liet het protestantisme zijn invloed gelden. Deze opstandige beweging ontstond in Frans-Vlaanderen, drong via Ronse onze gewesten binnen. De Hervorming vond haar oorsprong zowel in de godsdienst als in het economisch bestel. Er heerste grote crisis in de weefnijverheid. Het volk werd steeds meer uitgebuit. De Kerk legde nieuwe tienden op. Buiten rogge, tarwe, gerst en haver, werden ook de nieuw ontgonnen gronden belast, alsook de nieuwe veldvruchten. De « kleine tiende » vielen op hofvruchten : bonen, erwten, zelfs op ajuin en wortelen. De « vleestiende » op lammeren, varkens, ganzen, eenden en hennen. Toen kwam de « zaadtiende », de « hoptiende »», de « raaptiende », de hooi-, hout-, bos-, wol-, bijen-, zelfs de « appeltiende », eeuwen later de « aardappeltiende » en de « tabaktiende ».

Ook werd gesjacherd met aflaten. Het werd zo erg dat vele tekenaars en zelfs Pieter Breugel, er karikaturen van maakten. De rijken konden hun zielezaligheid kopen of afkopen. De armen moesten in de kou blijven staan om na hun dood te branden in het vagevuur. (Het is nog niet zoveel jaren geleden dat ook hier in Haaltert een dergelijke afkoperij bestond. Voor hen die de 40-daagse vasten niet hadden nageleefd, stond er een offerblok voor kwijtschelding.)

In de XVIe eeuw werd er ook weinig of geen godsdienstonderricht gegeven. De parochianen waren al zeer tevreden wanneer er in de zondagmis eens gepreekt werd. Zelden waren er missen op werkdagen.
De geestelijken lieten het onderricht aan de kosters over. Wanneer deze het ook niet deden liet men het over aan de ouders die op dit gebied even onkundig waren als hun kinderen. Vele priesters woonden niet eens in hun parochie, daarbij hadden vele geestelijken een vrouw of bijzit. Ook bisschoppen waren van dit laatste niet vrij te pleiten. Ze lieten, mits betaling, oogluikend toe dat de priesters hun schande openlijk toonden.

Door geloofsonwetendheid komt het volk ook in overschilligheid. Ze nemen het niet meer zo nauw met het huwelijk. Voorbeelden trekken.

Een andere oorzaak was de taal waarin werd gecelebreerd. Een taal die het volk niet verstond noch begreep.
Door deze berustende lauwheid, genot en gemakzucht der kerkelijke overheid, waaide er plots een nieuwe wind.

De Protestantse predikers gingen naar en bij het volk. Ze spraken hun taal. Het was verboden in steden en dorpen het nieuwe geloof te verkondigen. Ze deden het in open veld : « de hagepreken ». Daar in de kerken weinig of niet gepredikt werd, ging het volk in grote massa naar deze verboden preken luisteren. (Een survival : « achter de haag naar school gaan ».) De predikers klaagden de misstoestanden aan en beschouwden het vereren en aanbidden van beelden als afgoderij, vandaar de « beeldenstorm ».

In 1566 kwamen voor de poorten van Aalst twee protestantse predikanten, Jacob Carpentier en een gewezen monnik Herman van Gulik (weer een overleveringsgezegde : « zijn kap over de haag gooien » : dus gewezen geestelijken die hagepreken hielden). Ze werden niet binnengelaten en hielden hun sermoenen buiten de stad. In oktober van hetzelfde jaar kwam opnieuw een hervormer, bijgestaan door de zoon van de schepen Willem Ritsemelies uit Aalst. Ze werden buiten de poorten der stad gezet, doch ze dreigden te zullen weerkomen en te prediken op de jaarmarkt. De schepenen schaften de jaarmarkt af en deden de stadspoorten streng bewaken. Doch enige dagen later kwam er een zekere Andries Berteloot uit Hondschote en begon te prediken dichtbij de Zoutstraatpoort binnen de stad. (Een zeer kristen geschiedschrijver schatte de toehoorders op 500 « zowel mannen als vrouwen, oud en jong ».) Daar stond de doodstraf op. Berteloot werd aangehouden.

Zes dagen later kwam de prior der Karmelieten hem het vonnis brengen en hem tevens vragen zijn dwalingen af te zweren, wat hij weigerde. Op 2 november zou het vonnis voltrokken worden. Op weg naar de galg, die op de markt was opgesteld, straalde van hem een waardigheid uit. Hij begon toen psalmen te zingen en vanop de ladder bij het strop begon hij nog te prediken.

Zo verliep het in vele steden. Het volk kreeg zijn martelaren. De nieuwe leer verspreidde zich over Vlaanderen als een vuur.

Omdat Aalst nieuwe hervormde leraars vreesde, werden de wachten aan de poorten verdubbeld. De vesten werden, zoals ten tijde van oorlog, onder water gezet en men verbrak praktisch alle gemeenschap met buiten.

Op 10 mei 1568 werden verschillende personen die het protestantisme beleden opgehangen.
De Rederijkerskamer van St.-Catharina, die de nieuwe leer in tonelen bracht, mocht gedurende vijf jaar geen opvoeringen meer geven.

Aalst was nog niet, zoals veel andere steden, door de geuzen bezet. Het werd dan ook een Rooms toevluchtsoord. In de jaren 1558-59 verbleven er ongeveer 500 priesters en geestelijken.

Een magistraat uit Aalst, Adriaan van Caesele, werd te Moorsel door de Geuzen gevangen genomen « gehenghen ende daerna gequarteleert » (gehangen en gevierendeeld).

In 1582 gelukte het de Geuzen, door list en medewerking van sommige stadsbewoners, Aalst met 2000 man binnen te dringen. In een verslag, opgesteld en later uitgegeven door de geuzen (« Waerachtieh verhael van die geluckige victorie, die Godt de Heer belieft heeft onse volcke te verleenen over die geweldighe ende stercke stadt van Aalst, den XXIII Aprilis laestleden anno MDLXXXI »), kan men lezen hoe de stad door hen is ingenomen. De vesten die het best versterkt waren hadden minder verdedigers. Ze gingen door de wallen en konden drie ladders tegen de muur plaatsen (« gaende tot over het herte toe in het water, houdende haer roeren op hun hoofden en flessen stekende in de hoetbaut, de lonten in den mondt ende rapieren bloodt in de handen, niet sonder groote moeite ») de wacht bij de Brusselsepoort de « hals afsteken » en de poort openbreken.
De Geuzen verspreidden zich in de stad en velden en sloegen iedereen neer die ze tegenkwamen.

Ze betoonden zich « seer ghendelijck » voor de burgers en dit « sonder groote bloedstortinghen » in alle vroomheid.

Ze vermeldden ook de doden van de stad Aalst « omtrent 200, waaronder burghers, huislieden en de soldaten ».
Er lagen 17 papen gedood bij de hoofdkerk.

De verliezen bij de Geuzen : 25, waaronder de vaandeldrager en de persoon met de lonten.
De schrijver eindigt zijn verhaal « Lof hebbe de Heere die syn ghenade doet over veel duysenden ; Hem sy eere ende prys van eeuwicheyt tot eeuwicheyt ».
Het getal in hechtenis genomen personen bedroeg 430 burgers en 110 soldaten.

Onder de gedode geestelijken bevonden zich drie monniken van de abdij van Affligem, zeven geestelijken werden aan de kerkdeur opgehangen en één in de waterput gesmeten in de herberg « de drie Kronen » in de Nieuwstraat.
Op het Landhuis werden twee griffiers en twee schepenen gedood. Zo ook werd een monnik, die in een herberg was gevlucht in de Molenstraat bij de Werfkapel, het hoofd ingeslagen. Het Wilhelmietenklooster werd verwoest, de grote bibliotheek en verzamelde handschriften op de grote markt verbrand.

(In februari 1974 werden de grondvesten van dit klooster blootgelegd tegenover de Houtmarkt waar, zoals we hoger vermeldden, de onderaardse gang werd ontdekt.)

Hoe was het hier in Haaltert gesteld ?

Een kroniekschrijver van die tijd, Van Campen, afkomstig uit het land van Aalst, van het « Hof ter Wilgen » te Haaltert, pende in het jaar 1567 neer dat er een ruitersbende van ongeveer 200 man sterk te Haaltert verbleef. In een zin beschrijft hij de mentaliteit en ook de drama's van die tijd « ooc de jonghe dochters verleen met soete woorden ende andersins, dreughende de ouders, diet gherne beletten zouden doot te steken ».
In datzelfde jaar kwamen er nog eens 80 Spaanse ruiters. Voor een dag verblijf : 80 gulden.

20 september : overnachting van 50 Spaanse ruiters : 25 gulden.

In 1568 : in januari verbleven hier 17 dagen 70 Spanjaarden met evenveel paarden : 1.632 gulden.

Dat de Spaanse soldaten hier verbleven bewijst de gevonden Spaanse ronde drinkkruik opgegraven door Kamiel Lievens, Ede, bij het steken van zijn kelder. Vervaardigd uit gebakken aarde, rood bruin van kleur, 22 cm doorsnede, gewicht 2,5 kg. Op enkele meters ontdekte hij een oude steenput, vijf meter verder een mensengeraamte, wat er op wijst dat deze Spanjaard op gewelddadige wijze werd gedood.

1569 : In de maand december 500 Duitse voetknechten een dag met overnachting : 250 gulden.

1570 : In de maand februari, een vendel Walen en soldaten drie dagen en drie nachten gehuisvest : 375 gulden.

In het totaal 2.462 gulden « oncosten ghedaan by de Spaegnaerden ofte andere volcke van oorlogh tzederdt darriveren vande Hertoge van Alva, binnen des Nederlanden » vermeldt het Schepenboek van Haaltert.

1572 : Op 17 juni werden Dierick van Brantegem, met de wagen van Robert Eechoute met 3 paarden bespannen, alsook Hans van Welle met 2 paarden en wagen van Wwe Jan de Zadeleer, verplicht de troepen van de hertog van Modena te volgen tot in Bergen, Henegouwen. Dergelijk dienstbetoon was schering en inslag.

1574 : Moest Haaltert-Kerksken, voor oorlogsonkosten sedert de komst van Alva voor « plakkaten en belastingsbrieven » op 27 mei, 1.052 pond 8 schellingen en 4 penningen betalen. Daarna kwamen er nog eens 193 pond 3 schellingen en 3 penningen bij voor inkwartieren van soldaten en paardenvolk.

De 730 communicanten van 1575 waren verminderd tot 400, wat aantoont dat de bevolking ten gevolge van de troebelen ongeveer met de helft was verminderd.

1582 : Het jaar dat Aalst ingenomen werd door de Geuzen, heerste een uitzonderlijk strenge winter. De Geuzen stroopten de omliggende dorpen af op zoek naar voedsel. De hongersnood was zo groot dat niet alleen burgers maar ook soldaten stierven door uitputting. Hier in Haaltert werden talrijke huizen en hoeven afgebrand en geplunderd. Ook de pastorie ging in vlammen op. Ze vernielden de beelden en altaren, alsook de relieken. De klokken werden geroofd en het lood van het dak der kerk gehaald. Verder werden in beide gemeenten Haaltert en Kerksken 19 of 20 brouwerijen in brand gestoken. Deze brouwerijen waren meestal herbergen die voor eigen behoefte bier brouwden. Deze brouwerijen waren in het bezit van :

Daniël Baeten, aan de kerk.
Pr. Vernaelen, op de plaats te Haaltert.
Pr. Van den Berghe, op dezelfde plaats.

Willen de Coninck, opde Borcht (de burcht), denkelijk Achterstraat.
Jan Varman en Jan de Pau, Ekent.
Jan Vernaelen, Ekent.
Jacob Verman, Ekent.

Joos de Zadeleer, Hoogstraat.
Adr. Scheerlinck : Ede.
Pr. Coppens, in 't Haet te Culsbroek (Boekent).

Gillaem Eyseren Baart, op de plaats te Kerksken.
Jacques Vardeert, te Lucht (Terlicht), Kerksken.
Joos Coppens, Boekent, Kerksken.

Reynier van de Perre, Kerksken.

Waarvan er in 1616 nog maar één was heropgebouwd, nl. deze van Jacques Roelants, die in 1628 verbod kreeg, door de poortbaljuw van Aalst nog te brouwen, gezien Aalst hiervoor een oktrooi had verkregen.

De schepenen en ingezetenen van Haaltert gingen hiertegen in beroep zich steunend op het volgende :

— dat er binnen de stede van Aalst maar drie brouwerijen waren. « dat oock moeilijck ware onze prochie daeraf gedient te worden » en ook dat er te Haaltert geen paarden noch wagens meer waren om het bier te vervoeren.
— Er in menig schamel huisgezin geen melk meer was voor de kinderen, en dit moesten vervangen door bier.
— Dat er bier nodig was voor het inhalen van de oogst, bij de uitvaarten en kinderbedden, alsook gedurende de vastentijd.

De kerk was zo vreselijk toegetakeld dat ze dreigde in puin te vallen.

Ook de troepen van Filips II kwamen naar Haaltert om te plunderen en tevens vernielden ze de overgebleven doop- en huwelijksregisters en namen de boeken van de pastoor mee.

De pastoor Joos van Welle liet in 1598 het overgebleven klokje luiden om het volk in de kerk samen te roepen. In aanwezigheid van de deken, meier en schepen, verklaarde hij dat hij zijn ontslag indiende, gezien zijn besproken gedrag (was hij besmet door ketterij ?) en zijn onmatig drinken. In zijn sermoenen « dickwijls onbehoorlicke propoosen gebruycht ».

Na de dood van graaf Egmont ging Haaltert over aan een Filip du Bosch, die het zal behouden tot in 1626.

Te Aalst moesten de Geuzen op een nogal ongewone wijze de stad ontruimen. De huursoldaten wachtten reeds maanden op hun soldij en hadden gebrek aan voedsel. Ze gingen aan het muiten. De Geuzen reden met hun wagens, vergezeld door een sterke bewakingsdienst, naar Antwerpen om het nodige te halen.
De Engelse huurknechten bleven praktisch alleen achter om de stad te bewaken. Ze dreven de bevolking de stad uit en gooiden 't op 'n akkoordje met de Spanjaarden : deze laatsten zouden de landknechten uitbetalen als ze beloofden mee te strijden tegen de Geuzen, wat dan ook geschiedde.
Opnieuw wraak en doodslag, nu door het andere kamp.

In 1583 kwam het tot een betrekkelijke rust, doch de inwoners waren doodarm « borghers waren geheel ende al geruineert ». Soldaten zochten naar voedsel en met hele benden stroopten ze de dorpen af.
De boeren die de vruchten maar steeds moesten inleveren of ervan beroofd werden, lieten liever hun landerijen braak liggen.

Ook de honden doolden rond. Het werd zo erg dat de inwoners van hun gekreun en gehuil niet meer konden slapen. Het aantal honden was zo aanzienlijk geworden, schreef een klerk, dat men door hun geblaf met moeite de torenklok hoorde luiden.

Men stelde hondenslagers aan. Voor ieder gedode hond werden ze in geld vergoed. Het vel mochten ze behouden, hiervan werden meestal handschoenen gemaakt.

Toen het met de hondenplaag wat beterde kwamen echter de wolven. Van hun hondenprooien beroofd, kwamen ze tot bij de stadspoorten en in de dorpen. Nu werden er premies uitgeloofd voor ieder gedode wolf « gescoten ende te nieten gedaen hebbende, jonge ende middelbaere wolfven, otteren, vissen, dassen, fluwijnen ende andere quade gedierte, te weten van elcken ouden wolf 21 liB. grooten ; den guenen thafven gewasse, 20 schellingen end jonghen 10 sh. Voor het jaar 1593 werd hiervoor een bedrag uitgegeven van 1044 pond parisis.
In 1594 vermeerderde dit bedrag, nl. 2080 pond en 4 sch.
In 1595 was het 1599 pond en 10 sch.
In 1596 betaalde men nog 1233 pond 14 sch. en 6 d.

In 1575 waren er 730 Communicanten, wat overeenstemt met een bevolking van 1216 zielen. 25 Jaar later telde de gemeente nog slechts 666 inwoners, dus iets meer dan de helft. Deze tragische cijfers geven de werkelijke toestand weer : armoede, hongersnood, ziekte. De boer had zelden de gelegenheid zijn oogst te bewonderen. De lente- en zomertijd voerden de legers aan en meteen de opeising van vee en graan, indien door de Spaanse ruitersbenden het wassende koren niet werd vertrappeld. In grote benden trokken bedelaars en boosdoeners van dorp tot dorp om te roven wat de vijand achterliet. Is het te verwonderen dat in dergelijke omstandigheden de gelegenheid tot feestvieren met een ware beestachtige hartstocht werd aangegrepen. Huwelijk en begrafenis werden braspartijen die de

bezetter deden walgen voor deze « varkensachtige » mentaliteit der landelijke bevolking. Door wiens schuld ? !

In 1609 kwam het twaalfjarige bestand tussen Spanje en de Verenigde provincieën.
Het was in deze periode dat de haardvuren een gemetste schouw kregen. Vroeger verliet de rook de stookplaats door een hol in het dak.

In 1614 was de bevolking zo arm, dat zij de aangegane lening van het jaar 1582, — tot betaling van de brandschatting aan de Gentenaars, — niet konden betalen. Bij uitspraak van de Raad van Vlaanderen werden zij hiertoe verplicht, en voldeden hieraan op 15 december 1615.

In 1622 werd het Land van Aalst belast met een miljoen gulden. Haaltert en Kerksken moesten voor hun deel 2.742 gulden, 15 st. betalen.

1629 : Nieuwe krijgsbelastingen voor beide gemeenten. 617 gulden 2 stuivers, te betalen binnen de acht dagen, voor « de garnisoenen in Vlaenderen ».

1630 : Voor een verandering kwamen de Italianen hier op rust.

1631 : Nog steeds Italiaanse soldaten. Dit kostte aan Haaltert-Kerksken 2.723 pond 7 sch. en 11 d. parisis.

1632 : de toestand bleef verward. Zowel in de stad als te lande vond men « leeggangers, soldaten, vagabonden en bedelaars met hoopen » die door de dorpen zwierven en de landman bedreigden met « viere » alles te zullen afbranden, zodat de boer zelf geen stuk vlees meer in zijn « crouck » (in de schouw om vlees te roken) dierf hangen. Zijn hoeve niet verliet om naar de kerk te gaan.
Daarbij kwam nog de pest die onze dorpen en steden teisterde. Alle steden en gemeenten zaten diep in de schuld. Het regende aanslagbiljetten.

1633 : op 23 augustus een aanslagbiljet van 983 pond 12 sch. binnen de zes maanden te betalen.

1634 : in juni een nieuw bedrag van 2.734 pond 1 sch. en 11 d.

1635 : augustus 1.704 pond 3 sch. en 9 d.

1636 : juli, de te betalen lasten werden steeds groter : 2.243 pond en 11 sch.

In december, dus 5 maanden later, 3.321 pond. Daarbij kwam er nog een rekening van 1.406 pond 16 sch. voor het onderhoud van de forten van Caloo, Verrebroek en Wintam.

En om Nieuwjaar te vieren weer nieuwe troepen in Haaltert.

1638 : augustus, 2.153 pond en 10 sch. Toen echter een ruiter aan de meier en schepenen volgende rekening onder ogen bracht, zullen deze naar adem hebben gehapt. Niet minder dan 5.385 pond, of op een maand tijd 7.438 pond !

1639 : in augustus 2.806 pond. De helft onmiddellijk en het resterende binnen de twee maanden te betalen.

De lastendruk werd maar steeds zwaarder. Al deze bedragen moesten betaald worden door de bevolking van amper 850 inwoners te Haaltert en ongeveer 350 te Kerksken.

Het is zeer moeilijk een vergelijking te maken tussen het pond van toen en de hedendaagse frank. (1975)

1 pond = 20 schellingen. 1 schelling = 12 deniers.
1 gulden had de waarde van 2 pond.

Rekeningen werden toen niet gedetailleerd :
« Betaald voor een klok = 19 pond 7 sch. en 9 d. »
Noch de grootte, noch het gewicht worden vermeld, of was het alleen voor het gieten en plaatsen ? (De klokken werden vroeger ter plaatse gegoten.)

« bet. aen van den Bruelle over theringhe tsynen huyse gedaen by syn hoochweersicheyt den biscop van Mechelen in visiteren van kercke en armen — tsamen 8 pond en 12 sch. »
Het aantal personen aan de feestdis, noch wat ze te eten of te drinken kregen, worden medegedeeld.

In 1670 ontving de kerk van haar pachtgoederen 570 pond voor 50 dagwand. Het ware goede kultuurgronden die gelegen waren op Kruis-, Middel- en Grootkouter.
Hierop zouden we een benaderende vergelijking kunnen maken.

De huurprijs voor landbouwgrond is in 1975 maar vervierdubbeld tegenover deze van 1936. De reden hiervan is te zoeken in het teloorgaan van kleine landbouwbedrijven en in andere factoren. (In sommige streken blijven de gronden braak liggen en vinden zelfs geen huurder). Daarentegen is er een geldontwaarding van 1600 % sedert 1936. Een kleine berekening :

Goederen en loon		*1936*	*1975*
			(jan.)
1 kg koffie		6 F	130 F
1 kg extra vlees		18 F	300 F
10 glazen bier	(0,90)	9 F	120 F
Uurloon (gemiddeld)		6 F	80 F
		39 F	630 F

of ontwaarding van 1 naar 16.

Indien de huurprijs voor landbouwgrond *in evenredigheid* moest gestegen zijn, zou de prijs per roede :
In 1936 : 2,50 F × 16 = 40 F de roede, of 4000 F per dagwand.

Voor 50 dagwanden verhuurd in 1670 zou dit ongeveer gelijk staan met

200.000 F = 570 pond.

$$\frac{200.000 \text{ F}}{570 \text{ pond}} = \pm 350 \text{ F} = 1 \text{ pond.}$$

1447, zodat men op deze prijzen weinig vergelijking heeft. De huurprijs der voor « twee groote varkene » (twee grote zwijnen) : 10 pond en 11 sch. of 1650 F per varken.
Voor 6 vaten « dobbel biers » : 12 pond of 660 F per vat.

Het pond zal in 1670 ook wel gedevalueerd zijn, in vergelijking met het jaar 1447, zodat men op deze prijzen weinig vergelijk heeft. De huurprijs der gronden schijnt wel de beste basis.

Nu kan men ongeveer berekenen wat een gezin moest betalen aan belastingen.

Een gezin bestond gemiddeld uit 5 kinderen (4,9) + de ouders. Haaltert en Kerksken hadden samen circa 1200 inwoners, wat neerkomt op ongeveer 170 gezinnen.

(Wat overeenstemt met het jaar 1732.) Op 1600 inwoners waren er 218 bewoonde huizen :

48 op het dorp, Hoog- en Achterstraat
45 in Ede
43 te Ekent
16 in de Boekent
11 op de Keiberg
4 te Gotegem
3 in Brantegem
6 in het Eiland
3 te Mussenzele
2 op het Zwarthaar
6 op de Wijngaard (Hoek)

170 huisgezinnen moesten dus in het jaar 1638 niet minder dan 7.438 pond betalen of, omgezet in de hedendaagse frank, 2.603.000 F of per gezin 15.270 F. Daarbij kwamen nog de landpachten en de « tiende ».

(In Haaltert en Kerksken zijn thans ongeveer 3000 huisgezinnen, wat nu zou overeenstemmen met een bedrag van 45.810.000 F.)

En nog is er geen vergelijking mogelijk :

— De noodlijdenden die ondersteund werden door de Armendis dienen afgeschreven, soms 1/3 van de bevolking.

— De ganse gemeenschap leefde van de landbouw. Landarbeiders, knechten, meiden, koewachters werden meestal betaald in natura d.w..z. eten en een aalmoesloon in geld. Door het betalen in eetwaren was er weinig geld in omloop.

— Alleen de begoede klasse beschikte over geld : geestelijken, burgerlijke overheid (baljuw, meier, schepenen en burgemeester), de grote boeren, mulders, brouwers, handelaren en ambachtslieden.

— In die tijd bestond nog het drieslagstelsel. Van de kultuurgronden bleef er dus steeds 1/3 braak liggen (z.g.z. om te « rusten »).

— De omzet van verwerkte produkten was miniem : kledingstukken van overleden personen werden door erfenis of verkoop verder gedragen. Meubelen werden door verschillende opeenvolgende generaties gebruikt.

Dit alles bewijst, in tegenstelling met nu, dat het « geld » toen zeldzaam en enorm « duur » was.

Men kan zich voorstellen welke verslagenheid deze onheilbrengende belastingsbrieven verwekten.
Daarbij kwamen nog de veelvuldige plunderingen en epidemieën.

De legers van de oorlogvoerende koningen bestonden meestal uit huursoldaten. Steeds waren de schatkisten leeg, zodat ze de huurknechten niet konden betalen. Bij verovering en bezetting van steden of dorpen liet men deze huurbenden plunderen, de krijgsbuit verving de niet betaalde soldij.

Toen de kleinzoon, — de zeer kristelijke en verdediger van de Godsdienst — van Joanna de Waanzinnige, de ascetische Filips II (die beefde voor God en de Nederlanden voor hem, en die tot vervelens toe herhaalde « Yo el Rey » « Ik de Koning »), als overwinnaar de stad St.-Quentin in ogenschouw nam, zag hij zijn huursoldaten de zilveren en gouden relieken stuk slaan om deze buit te verdelen, wijn drinken uit gestolen gewijde vaten en kelken, terwijl anderen in het openbaar tientallen vrouwen verkrachtten en meisjes ontmaagdden. Toen was zijn enige reaktie : de beenderen van de relieken te verzamelen en jaren later de Paus voor deze plunderingen te vergoeden met het bloedgoud der Conquistadores.

Was het om die reden dat Breugel (zelfs op zijn bruiloft- en boerenkermistaferelen) nooit een vreugdevol lachend gezicht heeft geborsteld ?

In 1645 kreeg Haaltert bezoek van de Hollanders. Ook zij richtten verwoestingen aan. Het volk was « tot suck armoede en zuyne gebrocht » dat ze geen belastingen meer konden betalen. Zelfs de « tiende » kon niet meer nageleefd worden.

« Wwe van den Steen over het tiendeken te Ede den helft kwijt geschonken en moeten slechts 16 gulden worden betaeld »». Ook Adriaan Ruyssinck « ter cause van oorloghe ».

Het was het huis van Rotselaar dat vanaf deze periode Haaltert in leen kreeg en het zou behouden tot bij de Franse Revolutie.

1657 : Lodewijk de XIV, de Franse koning die zichzelf beschouwde als de plaatsvervanger van God, volgde in de nieuwe slotkapel van Versailles van hoog op een troon de H. Mis, terwijl zijn hovelingen rondom hem geschaard, met de rug naar het altaar gekeerd en het hoofd naar de koning gewend, de mis beleden. Om te laten zien dat « hij » alleen de bemiddelaar was tussen de mensen en God. Deze Lodewijk stuurde 8000 man om Aalst te belegeren. Ze moesten zich echter met grote verliezen terugtrekken. Het was de eerste grote nederlaag welk hem in Vlaanderen ten deel viel. Uit wraak staken ze de huizen en hoeven van de omliggende dorpen in brand.

In 1663 moest Haaltert nog een rekening betalen voor het jaar 1658, namelijk 90 pond, een deel te betalen met Allerheiligen en de rest met Kerstdag, wat wel bewijst hoe arm de gemeente was. Doch er stond nog een « item » bij, voor het jaar 1663 nog 1.359 pond en 15 sch. te betalen in drie delen : 1/3 onmiddellijk, 1/3 met Allerheiligen en 1/3 met Kerstdag « wel te versaen dat deze tauw (taks) moet betaelt worden bij de ontblooters van den ougst ».

1667 : Lodewijk XIV in eigen persoon rukte met een leger van 50.000 man het Land van Aalst binnen. Te Aalst liet hij 4.500 ruiters en 1.500 voetknechten onder leiding van de graven Duras en Vivonne achter. Liever dan hun stad te laten verwoesten, gaven de inwoners de sleutels aan de aanvoerders. Aalst behield zijn rechten en uit erkentelijkheid schonk de magistraat hun een hert ter waarde van 48 pond.
De bewoners moesten op de grond slapen « ende Fransche soldaeten hun bedde gheven ».

Deze laatsten moesten wel uitgehongerd zijn, want de mulders werden 's nachts uit hun bed gehaald om al het koren te malen, zodat er 's morgens in Aalst geen voedsel meer te vinden was. Ook de Begijntjes werden verontrust « de bagijnen int bagijnhof deden groote clachten met cleene vrucht».

Een paar dagen later gingen de Franse troepen weg. Pas hadden ze de stad verlaten of de Spanjaarden namen ze in bezit om er te overwinteren. Toen ze wel en goed waren ingekwartierd viel maarschalk Turenne Aalst binnen. Dit kostte 600 Fransen het leven.

Aalst zou er voor boeten : om te beginnen moest er onmiddellijk 4.800 pond betaald worden. Al het metaal en koperwerk uit kloosters, kerken en burgerhuizen moesten ingeleverd worden. Nadien werden de huizen geplunderd en in brand gestoken en, zoals steeds, vrouwen en meisjes verkracht.

Het ergste zou nog komen : de torens en de poorten werden met springladingen vernield en de vestingen gesloopt. 5.000 boeren werden van hun velden gehaald en uit hun hoeven gedreven om het bolwerk met de grond geliik te maken. De « Gazette van Gend » schreef dat op 22 september 1667 Aalst een « tweede Troye was ». Een ooggetuige-verslaggever van dezelfde gazet verhaalt over de omliggende parochiën : « alles ravageerende ende pilleerende, sparende noch cloosters noch kercken : sij leven als Barbaren en Turken. In het clooster te Muylem (Liedekerke) hebben sij schrickelyke tyrannie ghedaen, onteerende inde H. Plaetsen, vrauwen en dochters zonder onderscheyt van personen ofte ouderdom ; jae, hebben selfs de dochters moedernaeckt ontkleet, ghevioleerd, ende met de voeten om hooghe ghehangen aan de balcken, en naer hun vervloeckelijck werk die ghegheeselt tot den bloede. De Carmeliten te Aalst hebben zy op eene meer als barbaersche wijze ghebonden aen de steerten van hunne peerden ende soo ghesleept uyt hun cloosters en de hermitage.
De schrijver besluit zijn verhaal « Waer is nu de sachte regeringe, die de Fransche soo dikmaels belooft hebben in hunne leste ghedructe boexkens ».

Men schreef 28 september toen het laatste vestingswerk was gesloopt: Aalst de sterke « Keizersstede », had voorgoed opgehouden een vesting te zijn.

Het was rond die periode dat het kapittel vroeg om naar Haaltert te mogen terugkeren.
De Fransen verlieten een weerloze stad, na eerst een krijgsbelasting te hebben geëist van 12.554 gulden.

1669 - Na de vrede van Aken kwamen de Spanjaards terug. Om dit garnizoen te kunnen herbergen moest Aalst een groot aantal houten barakken bouwen en weer moest hiervoor 1369 pond betaald worden. Vroeger sliepen de soldaten, wanneer ze bij de burgers geen plaats meer vonden, in de vestingstorens. Aalst had er 25, ze hadden een grote oppervlakte vermits er zalen waren voor de Rederijkers, boogschutters ; (soms werd er zelfs toneel in opgevoerd.)

1670 - grote verslagenheid omwille van de vreselijke pestepidemie die geen enkele familie spaarde en sommige zelfs volledig uitroeide. Het bevolkings- en geboortecijfer daalde, dit laatste in 1627 van 58 per duizend naar 30 per duizend.

In 1671 was het te Haaltert zo onveilig dat de pastoor de kunstschatten van de kerk naar Aalst liet overbrengen.

In 1673 kwamen de Fransen terug. « de schade ghecauseert door den hagel ende passage van het fransche leger commende van Wetter naer Liedekercke ».

1675 - Nieuwe krijgsbelastingen, er was geen geld meer. Met grote moeite kon men 200 pond bijeenbrengen. De magistraten smeekten om genade, het antwoord van bevelhebber Tallon was kort « indien de som binst de drie dagen niet betaald werd, hij Aalst en omgeving met 1000 paarden zou laten « executeren » en hij voegde er sarkastisch bij « Dites que je suis een chelme (schelm) si je ne le fais pas ».

In 1675-76 konden de pachters van Haaltert de huur van de kerkgoederen niet meer betalen « uyt consideratie van de troubelen van oorloghe ».

1678 - 22.000 pond parisis voor militaire belastingen. De magistraat van Aalst gaf aan de Maarschalk twee prachtige paarden ten geschenke, met de hoop dat zijn troepen het wassende koren in de velden zouden sparen.

In 1693 moest het Land van Aalst aan de Fransen 2.725.374 gulden betalen. Hoe groot het aandeel voor Haaltert was is niet geweten.

In 1694 betaalde onze gemeente 4.457 gulden aan buitengewone belastingen en had een verlies, veroorzaakt door verwoesting en plunderingen, van 297.493 gulden.

In het jaar 1700 nog eens 52.494 pond 2 sch. en 6 d te betalen.

Deze gruwelgeschiedenis wordt eentonig : oorlogsbelastingen, plunderingen, brandschattingen, verkrachtingen en moorden.

Jan van Noeteren, pastoor te Haaltert, krijgt van de deken een blaam « gezien hij de prochie soms voor 8 dagen verlaat ». Wat niet belet, wanneer de schatkist van Vlaanderen en de « comme » van Aalst uitgeperst zijn als citroenen, hij de gebarsten klokken laat hergieten, in 1698 op de toren een uurwerk laat plaatsen (zoals op de tekening van de puinen der kerk nog te zien is, bediende men zich toen nog van een « zonnewijzer »). Herstelde de kerkmuur. Kocht een O.-L.-Vrouwbeeld met klederen voor 74 gulden, een nieuwe kelk, een vergulde zilveren monstrans, liet een nieuw hoofdaltaar maken, kocht een schilderij van « Het Laatste Oordeel », liet zelfs de kerk vergroten voor 3000 gulden en kocht daarbij nog een nieuwe klok. Zegt het spreekwoord ook niet dat « een vliegende kraai meer heeft dan een zittende » ?

In 1687 brandde de pastorie opnieuw af. Een dokter in de geneeskunde leende 400 gulden voor de heropbouw. « In gecompareert in caple heer ende meester Mattheus de Walsche, Docter in medecijnen, denwelke ingevolge hij is versocht geweest vande eerweerde van 't capittel, heeft getelt de somme van vier honderd gulden wisselgeld om te restaureren het verbrande Curenhuys vande prochie van Haeltert, waervooren hen in beloop den intrest ten advenante den penninck XVI tot restitutie vande somme, ende voor hypotheque geassineert in onse thiende van Haeltert, ingevolge van de permissie van syn Hoogweerdigheyt den Bisschop van Mechelen ».

In 1739 werden publieke gebeden voorgeschreven gezien de voortdurende regen, die grote schade berokkende aan de vruchten (april 1739).
ook in 1740 omwille « van de langdurige koude met noorderwind ».
1740 - Schade geleden door fransche forangeringhe.

1756 - Op 18 februari werd de bevolking opgeschrikt door een aardbeving. Aardbevingen werden aangezien als een gesel en straf van God, er werd gevast, boetprocessie gehouden en zoals bij de kruisdagen ging men achter vaandel en kruis door dorp en veld. Te Aalst werd de karnaval afgelast en feestvieren verboden.

« Alsoo men ondervint dat niet jeghenstaende de biddaegen, ingestelt tot
» afweiren de straffen, waer mede wij schijnen ghedreyght te sijn tot irre-
» verentie aen di selve biddaeghen, verscheynde wulpsheden bedreven wor-
» den, die ieder een sonder verbodt wel hadde behooren te vermijden,
» hebben eer en de wet geinterdiceert, soo sij doen bij desen, aen ieder een,
» van wet staet ofte conditie hij mochte wesen, gedurende den voorseyden
» tijt van biddaegen, het loopen van mascaraden, slaen met trommels, ofte
» daermede te gaen langs de straeten, 'tzij vercleet ofte andersints, op wat
» maniere het soude moghen wesen, op pene van te incurreren bij elcken
» persoon een boet van 20 ponden parisis. Sullen de ouders verantwoorden
» voor hunne kinderen, ende de meesters over hunne domestiquen ».

Vijf dagen na deze afkondiging beefde de aarde opnieuw. Hetzelfde verbod werd nogmaals bekend gemaakt met nog strengere straffen.

1774 - Op 2 augustus richtte pastoor Cnudde een verzoekschrift aan de

aartsbisschop van Mechelen om toelating te bekomen aan het kerkwijdingsfeest dat gevierd werd op het feest van S. Laurentius, 10 augustus, over te plaatsen naar de laatste zondag van dezelfde maand. De pastoor oordeelde dat er te weinig volk, — gezien het vele werk op de kouters voor het pikken en inhalen van de oogst — nog de Mis bijwoonde. Hiervoor werd toestemming verleend. Van dan af viert Haaltert kermis op de 4e zondag van augustus.

OOSTENRIJKS BESTUUR

Onder het Oostenrijks bewind hervormde Jozef II het burgerlijk bestuur, schafte de folteringen en geestelijke rechtbanken af, alsmede de « tiende ».

Hij wilde een staatsgodsdienst invoeren. Sommige kloosters waar alleen maar gebeden en gevast werd, beschouwde hij als nutteloos en deed ze sluiten. Ook moesten in het vervolg alle kermissen in gans het land op dezelfde dag gevierd worden. Doch vele priesters kwamen in opstand tegen het inbinden van de kerkelijke macht, vrijwilligerskorpsen werden opgericht om de Oostenrijkers te gaan bevechten. De Brabantse omwenteling brak los.

1790 - Pastoor G. De Bruyn van St.-Lievens-Houtem ronselde jongelingen om bij de Patriotten aan te sluiten. Op 20 juli kwam hij naar Haaltert.

« Patriotique aenmoedigen om allen gesaemenlijk te vechten als leeuwen. » Gedaen in de kerk van Haeltert op 20 July 1790, door den eerweirden heer J. de Bruyne van Sint-Lievens-Houtem, parochien van 't gezegd Haeltert ende van Lede ».

Of de jongelingen er gevolg aan gegeven hebben is niet bekend. Haaltert had toen 2.443 inwoners.

In de 18e eeuw was het met de verloskunde ellendig gesteld. Er kwam een keizerlijk besluit tot het inrichten van lessencyclussen ten gerieve van vroedvrouwen.

Voorheen had de chirurgijn Pieter Van Bavegem, die in de streek van Dendermonde zijn praktijk uitoefende, een noodkreet geslaakt « om alles aan te wenden en geen kosten te sparen, omdat den algemeenen staet van deugdzaam en kundige vroedvrouwen te voorzien, dit zou de maetschappij jaerlijks duizend ja honderdduizend Vruchtdraegende moeders en kinderen bewaeren, die nu integendeel door de grove onkunde het Land op heimelijke wijze ontvolken ».

Hoe men te Haaltert op deze oproep reageerde zullen we verder beschrijven om eerst een korte bloemlezing te geven van de reacties van de pastoors in de buurgemeenten.

IDDERGEM : Geen enkele persoon van het vrouwelijk geslacht beantwoordde de oproep, wel stelde er zich een mannelijk kandidaat voor die sinds enkele tijd « heeft soeken bequaem te macken in Vroedkunde, hij is Christelijk van Religie, Eerlijck van gedrag en zeedbaer van manieren. De pastoor hoopt « dat de vroedkunde wel sal geleert konnen worden ».

OPHASSELT : de pastoor heeft geen kandidaat gevonden, alhoewel hij zijn uiterste best heeft gedaan « als wij neerstig van devoiren ende rechersen gedaen hebben, alsmede de publicatie in den Goddelijcken dienst der missie ende daer bij te kennen geven ende gepubliceert dat ze zich konden adresseren bij den heer Pastoor ofte borgemeester ».

ST.-LIEVENS-HOUTEM : de pastoor stuurt een « spoedbode naer Aelst, door per expressen bekent te maken dat hij twee dochters heeft gevonden van goede zede en comportemant ». De pastoor is ongerust dat ze niet zouden aanvaard worden « vermits ick daer naermisselijck geen meer en soude krijgen, ondertusschen moet ick bekennen dat de eerste alsoo bequaan is als de laatste ».

SERSKAMP :de pastoor heeft « twee vrouwenpersonen gevonden de welcke seer geirne de Lessen souden frequenteren ». Doch het antwoord van de chirurgijn Jacobs, bij wie deze kandidaten zich aanbieden, is niet van de poes en de pastoor krijgt het deksel opzijn neus « dat het hem voorkomt dat hij (de pastoor) van vroedkunde geen verstand heeft, hij zou anders het uitschot zijner parochie niet naer de lessen gestuurd hebben, want onbeschaefder geesten en wangedrogten konde men nauwelijks uitknippen».

VOORDE : pastoor Benedictus Helias maakt zich kwaad, niet omdat de persoon die zich heeft aangeboden een « dogter van wiens conduite geene behoorelijcke dispositie te verleenen » « maar voor de nutteloze onkosten die voor deze propaganda zijn gemaakt in het Land van Aalst, aen het publicq soo vele honderden duysende gulden hebben gecost en of men werderom nieuwe studie's gaet macken om desen Lande te graveren ende belasten, die zich in deze weirelt wilt bequamen, moet het maer uit sijn priveeen becostigen ». Dat hij in zijn 28-jarig priesterschap nooit heeft ondervonden dat er gebrek is aan vroedvrouwen of « dat er door hunne onbequaamheit eenige baerende vrouwen aen hem selven oft aen huune vrugt hebben geleden ten zij als wanneer de nature niet mede en was werkende in welcke gevallen self de ervaerenste accoucheurs in hunne onderneming hebben mislukt, zooals de fameusen Boterdaele die in desen Lande voor de allerbequaamste werd geacht ». Nogmaals komt hij terug op de onkosten en geeft een raad « aen de Heeren dat se alle devoiren sullen aenwenden om de gemeyne Lasten te doenverminderen, als bij pure nieuwigheden denselven te beswaren » en tot slot « dat de marechossé beter zou doen toe te sien op al de vreemdelingen ende bedelaers die rondlopen soo bij daegen als bij nagten ».

HAALTERT-KERKSKEN : in deze laatste gemeente hebben zich geen kandidaten aangemeld, doch dit schijnt ook niet nodig vermits daar « een chirurgien inde vroedkunde exerceert ». Haaltert heeft twee kandidaten voorgesteld « zoodat met de chirurgien erbij voor dese prochie genoegsaem zijn ».

Op de 103 leerlingen waren de meeste gehuwd en moeder van vijf en meer kinderen. Er waren veel analfabeten, waaronder naaisters, spinsters, landarbeiders, herbergiersters en twee mannelijke kandidaten. Bij de prijsuitdeling waren er 26 van eerste en 38 van tweede kategorie, de 39 andere waren « teenemael onbekwaemen ».

DE BOERENKRIJG

In 1792 werd Frankrijk een republiek. Op 1 oktober 1795 werd Vlaanderen officieel bij Frankrijk ingelijfd en voor het eerst, sinds de Frankische invallen, maakte een vreemde staat zich met geweld van ons land meester.

Het was niet om hun leuze « vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid » in daden om te zetten, doch eenvoudig omdat Frankrijk geld nodig had voor zijn veroveringsoorlogen.

Nadat ze de Oostenrijkers verslagen hadden werden de Franse hervormers hier als bevrijders toegejuicht. Bij de afschaffing van de « tiende », de « vierschaar » en de voorrechten van de adel, werd er gefeest en gedanst rond de vrijheidsboom. Tot de veroveraars de keerzijde der medaille lieten zien.. Beroemde schilderijen van Vlaamse meesters en waardevolle kunstschatten werden uit kerken en musea geroofd en naar Parijs gevoerd ; metalen, zilveren en gouden munten moesten worden ingeruild tegen waardeloze papieren « assignaten », kerkgoederen werden staatseigendom en aan spotprijzen verkocht.
De Fransen die wisten welke macht en invloed de pastoors hadden op de bevolking, moesten de eed afleggen : « Ik zweer haet aen het Koningdom en aen de regeeringsloosheyd, aengekleeftheyd ende Getrouwheyd aen de Republieken ende aen de Constitutie van het jaer Dry ». Indien ze weigerden werden ze verbannen naar het verre Guyenne of naar het eiland Re waar ze tewerkgesteld werden voor zoutwinning. Op zichzelf was die eed niet zo erg ; wat had Vlaanderen uitstaans met het Franse « koningdom », al werd dit nog steeds aangezien als aangestelde van God en verdediger van het kristelijk geloof.

Waarom waren de Fransen zo gebrand op die eed ? Commissaris Girard geeft hierop een antwoord in zijn rapport van 1797 : « indien de priesters gedwongen worden de eed af te leggen zal niemand meer durven weigeren en zullen dan niet meer durven verklaren dat het Regime de weg is naar de hel ».
Dat om al deze redenen de priesters in opstand kwamen was te begrijpen. Hierdoor ontstond de Godsdienstvervolging.

Tot voor 1798 was het meer een strijd tussen kerk en staat ; tot een open opstand kwam het niet. Doch toen in hetzelfde jaar de conscriptiewet werd afgekondigd waarbij alle ongehuwde mannen, tussen de 20 en 25 jaar oud, de verplichte legerdienst werd opgelegd, kwam er beroering.

De kerk, beroofd van haar goederen en rechten, en de jonge lieden, beroofd van hun vrijheid, bonden samen de strijd aan. Onder de leuze voor « Outer en heerd », kwam de Boerenkrijg tot stand.

Op 12 oktober 1798 verspreidde zich als een lopend vuur de Berlaarse opstand. De deurwaarder aldaar, vergezeld door twee Franse soldaten, ging bij een boer die zijn belastingen niet had betaald, de inboedel in beslag

nemen ; er kwam heibel, de gebuurte spande samen en joeg de eisers op de vlucht. In hun overwinningsroes openden ze de verzegelde kerkdeur, luidden de klokken en de ondergedoken pastoor hief het Te Deum aan. De lont van het kruitvat was ontbrand. Op 20 oktober veroverden ze Dendermonde, vernielden de vrijheidsboom, drongen in de woning van de Ontvanger van Domeinen, namen bezit van de gehate oproepingsbrieven, sloegen de meubelen stuk en gingen er met de geldkist vandoor.

Enkele dagen later werden ook, — slechts tijdelijk, — Mechelen, Diest, Herentals veroverd ; Aalst voor een paar uren. Ze stonden tegenover het best uitgeruste leger ter wereld, het werd een heldhaftige doch nutteloze tragische strijd en na een paar weken was de opstand uitgedoofd. Geschiedschrijvers vernoemen 9000 tot 10.000 doden ; dit zal wel een legende zijn.

In het departement der Schelde (Oost-Vlaanderen) waren er 730 opgevorderd voor de krijgsdienst ; hiervan meldden er zich slechts 260. In Vlaams Brabant en de Kempen zullen er denkelijk niet zoveel jongelingen hun oproepensbevel hebben ontvangen, zodat dit aantal doden enorm overdreven is.

Door de overgang van het feodaal stelsel naar het Nieuwe Regime zal er ontegensprekelijk op gebied van werkverschaffing een grote malaise zijn ontstaan. De kerkgoederen waren verkocht, maar wie waren de eigenaars en de werkgevers ? Vele landarbeiders vonden geen werk meer, werden landlopers en bedelaars (tot na de eerste Wereldoorlog waren er te Haaltert nog een paar houten borden te zien waarop geschreven stond « verboden te bedelen ») en om zich in leven te houden pleegden ze eerst kleine diefstallen en later vormden ze benden. De opgejaagde dienstweigeraars kwamen in kontakt met deze vagebonden. Hierdoor kregen de Boerenkrijgers de naam van « brigands ». Later werd het een eretitel.

Ook Haaltert kreeg zijn deel in de « besloten tijd ».
In 1796 werden de kerkgoederen verbeurd verklaard, de juiste oppervlakte is moeilijk te schatten. In 1732 was het kerkbezit meer dan 600 dagwand = 150 ha of 1/6 van Haaltert. De meeste gronden werden aangekocht door inwoners van Aalst en Gent, slechts enkele inwoners van Haaltert negeerden de banvloek en werden eigenaar van het « zwart goed » dat bedroeg ongeveer 1/10 of 15 ha. Haaltert was een der weinige parochies die volledig beroofd waren van hun goederen. In 1851 had de kerkfabriek er nog niet van afgezien de geldwaarde van de goederen te vorderen, evenwel zonder sukses, (meer hierover in het 2e deel.)

In 1797 werden de overheersers tergend hatelijk, het kruis van de kerktoren werd neergehaald. In de maand september werd de kerk gesloten voor de eredienst en de deur verzegeld.

In november 1798 werden de klokken geroofd. In hetzelfde jaar kwam de kapel van O.-L.-Vrouw ter Heyden onder de verkoopshamer en werd omgevormd in een herberg « aengaende de andere plaetsen erkent onder kerke is er maer eene cappelle, die verkogt is tendet de maent floreal VIIe jaar », vermeld meier Ruyssinck.

Jan, Jozef Van Keerbergen, geboren te Brussel werd in 1782 pastoor van Haaltert.

Zijn miserie begon toen hij aan de Fransen de « emprunt du clergé » die 600 gulden bedroeg, moest betalen en dit binnen de 24 uur. Om aan deze eis te voldoen was hij verplicht twee stukken land te verkopen van respektievelijk 5 dagwand en 26 roeden en een partij van 3 dagwand en 44 roeden, beide gelegen op het grondgebied Kerksken. De pastoor die, zoals de geschiedenis verhaalt, niet vrij te pleiten was van geldzucht (alhoewel hij enorm veel heeft bijgedragen tot de verfraaiing van de kerk) vermeldde « geen ander middel hebbende om seffens te voldoen ». Een jaar later werd een nieuwe contributie gevorderd van 646 gulden, 19 stuivers.

De pastoor en onderpastoor weigerden de eed af te leggen aan de Republiek zodat ze verplicht waren onder te duiken. In 1799 werd de pastoor aangehouden, te Gent opgesloten en veroordeeld tot de deportatie. Nadat hij in 1801 was vrijgelaten keerde hij naar Haaltert terug. De onderpastoor droeg in het geheim de Mis op. De overlevering wil dat er Mis gelezen werd in een huis op de Brul, waar in een grote kast een geimproviseerd altaar verborgen was.
Gedurende de besloten tijd verbleven eveneens twee geboren Haalternaren in het dorp : Nicodemus Van den Bruelle (frater Ludovicus) die zijn intrek nam bij zijn broeder de baljuw van Haaltert ; evenals Petrus Joannes Cromphout (frater Fredericus der Capucienen).

Het kerkgebouw verkeerde in een slechte staat ; « onze kerk is in eenen sombere en allerslegsten staet self op 3 differente plaetse. Het water komt te loopen soo langst het dak als de mueren » aldus de burgemeester Ruyssinck.

Inmiddels groeide ook hier het verzet tegen de verplichte legerdienst. In het land van Aalst begonnen de stormklokken te luiden, te Moorsel, Meldert, Hekelgem, Erembodegem, Denderleeuw, Welle, Mere, Erpe, Nieuwerkerken, Lede, Hofstade, Wieze, Herdersem en Haaltert. Gezamenlijk poogden 300 brigands tot tweemaal toe Aalst te veroveren. Onder het geroep « weg met de Fransen » en « weg met de dwingelanden » — « leve de keizer » (was hiermede bedoeld de keizer van Oostenrijk ?), slaagden ze erin tot in de Kattestraat door te dringen waar ze op geweervuur werden onthaald. De gevangengenomen Boerenkrijgers werden twee aan twee vastgebonden en te voet naar Gent gebracht. Een viertal dorpsgenoten, Jan Baptist, Michel Muylaert, Jan van der Poorten en Frans Illiano, werden in de nacht van 22 op 23 oktober, op hun tocht van Lebbeke naar Haaltert, in de Molenstraat te Aalst aangehouden. Een paar dagen later vormde er zich opnieuw een groep van 200 man uit Ninove, Nieuwerkerken en Haaltert, ze drongen de stad Aalst binnen langs de Geeraardsbergsestraat, toegejuicht door de inwoners. Inmiddels was in de stad de Franse ruiterij verschenen en ook deze aanval werd afgeslagen, met een verlies van 6 doden en 3 gewonden, drie aanvallers werden gevangen genomen. De dag daarop deden ze opnieuw een poging om de stad, die inmiddels versterking had gekregen van een kompagnie voetvolk, in te nemen. Ook hier moesten ze wijken voor de Franse macht. Van uit Aalst trokken ze zich in Haaltert terug, waaruit ze na een korte weerstand werden verdreven.

In een wanhoopsdaad groepeerden ze zich opnieuw, in de nacht van Allerheiligen - Allerzielen, en nog even laaide de strijd op. Op Allerzielen werd voor de laatste maal de « stormklok » geluid, het was ook de laatste maal dat de inwoners de vertrouwde klanken van hun klokken zouden horen, het was een afscheid... de klokken werden uit de toren gehaald. De Boerenkrijg behoorde tot het verleden.

Buiten de reeds vernoemde namen van boerenkrijgers bleven er nog een zestal bewaard : Jan Lamier, Adriaan Dooreman, Marinus Buyl, Jan Standaert, Baptist Sterck en Jacobus de Smet.

Ook de naam van een armzalige verklikker Jaak Van den Berghe, zoon Peri, oud 60 jaar « spillemaeker van stile ».

Een oud tijdperk werd afgesloten, Napoleon deed zijn intrede.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

LEGENDE (zie kaart)

A/6 Hof ter Wilgen (verdwenen 16e eeuw)
B/3 Molenstede - Watermolen (J)
B/4 Hof ten Haze
B/5 Klitsenstede (ligging onbekend)
C/4 Hofstad (verdwenen)
C/4 Hof ter Hoeven (verdwenen)
C/6 Kapel O.-L.-Vrouw (1)
D/4 Toponiem « Het Kloosterken »
D/4 Roststede (ligging onbekend)
D/5 Kapel H. Rochus (2)
D/5 Kapel O.-L.-Vrouw (verdwenen) (A)
D/6 Hof ten Boekent (ligging onbekend)
D/6 Windmolen (afgebrand in 1400) (B)
D/7 Kapel H. Gaugericus (2)
E/5 Kapel van het H. Kruis - Hoeve Perremans
E/4 Topmolen (romp) (H)
E/5 Kapel O.-L.-Vrouw Onbevlekte Ontvangenis (6) verdwenen
E/5 Kapel de Lindekens (4)
E/6 Kapel H. Anna (5)
F/1 Vondsten Romeinse dakpannen, potscherven, munten (1)
F/2 Kapel O.-L.-Vrouw (7)
F/2 Kapel van O.-L.-Vrouw van 7 weeen (herbouwd) (11)
F/2 Oud Hof (ligging onbekend)
F/2 Aschput (gedempt)
F/2 Gevonden spaanse drinkkruik 15e of 16e eeuw (E)
op eigendom Kamiel Lievens - Ede
F/5 Hof ter Hoven en Stede ten Dries (verdwenen)
F/5 Kapel H. Antonius Eremijt (10)
F/5 Kapel O.-L.-Vrouw van 7 Weeën (8)
F/6 Kapel H. Coleta (9)
G/4 Nieuwe Veldkapel (13)
G/5 Kapel H. Hart van Jezus (12)
G/5 's Gravens molen - Houten windmolen gesloopt 1914-18 (E)
Gevonden musketten
H/3 Kapel O.-L.-Vrouw (18)
H/4 Kapel H. Jozef (14)
H/4 Gevonden kolenstroken
H/4 Walput (gedempt 1914-18)
H/4 Kapel H. Anna (17)
H/4 Ongelukskruis (VII) 18e eeuw
H/4 Vijver Knollaerd (Warande)
H/4 Gevonden Silexsteen (V)
H/4 Burcht het « Schyvinck » (C) gesloopt in 1700
H/5 Kapel O.-L.-Vrouw Onbevlekte Ontvangenis (15)
H/5 Parochiale kerk van Haaltert en Gemeentehuis
H/5 Vondsten Oude Vlaamse kruik 15e eeuw (11)
H/5 Vondsten Romeins geldstuk (IV)
H/5 Vondsten Geldstuk Margareta van Parma 16e eeuw (III)

H/5 Kapel H. Antonius van Padua (16)
I/4 Engelsbertburcht (D) verdwenen
I/4 Vondsten Romeinse dakpannen (VI)
I/4 Kapel H. Gaugericus, verdwenen (19)
I/4 St.-Gorikspu gedempt 1830
I/5 Hagelkruis (verdwenen)
I/5 Kapel O.-L.-Vrouw van Vrede (20)
I/6 Kapel O.-L.-Vrouw Ter Heyden (21) en Kerkhof (21)
J/7 Kapel O.-L.-Vrouw (22)
J/7 Gevonden grondvesten Hof ter Heyden (F) en Schaliënhuis (G) (beide verdwenen)
K/4 Kapel van O.-L.-Vrouw (24)
K/4 Kapel van O.-L.-Vrouw (23)
K/4 Statie jaar 1868

ERRATUM OP DE KAART :

Bosschaertstede E3, lees Bosschaertstede F5, op de plaats van Stede ten Dries.